

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1997

door Mark DEWEERDT

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen
Politiek redacteur bij De Financieel-Economische Tijd

De zogenaamde Dutroux-affaire - de opheldering van de ontvoering van en de moord op enkele meisjes en de tekortkomingen van gerecht en politie die daarbij aan het licht waren gekomen - drukte ook in 1997 haar stempel op het politieke leven. De Kamer van Volksvertegenwoordigers keurde unaniem de aanbevelingen van de bijzondere commissie goed die de 'disfuncties' had onderzocht, maar de eensgezindheid brokkelde snel af toen de aanbeveling over de hervorming van de politiediensten aan uitvoering toe was. Nieuwe ontwikkelingen in de Dassault-smeergeldaffaire ontredderden de Parti Socialiste en zetten de rooms-rode regeringsmeerderheid onder spanning. Het kabinet-Debaene kon zonder grote inspanningen de begroting op EMU-koers houden. De hoge werkloosheid bleef de politieke wereld en de sociale partners zorgen baren, maar voor een forse lastenverlaging was er geen ruimte op de begroting. Tegen het einde van het jaar pakten communautaire wolken samen boven de facilitetengemeenten.

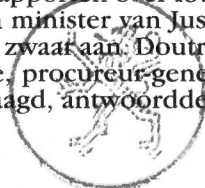
I. De politieke gevolgen van de zaak-Dutroux

A. Het rapport van de commissie-Dutroux

De bijzondere kamercommissie 'belast met het onderzoek naar de wijze waarop het onderzoek door politie en gerecht werd gevoerd in de zaak-Dutroux-Nihoul en consorten', die op 17 oktober 1996 was opgericht, zette na het kerstreces haar werkzaamheden voort. Het serene klimaat waarin de commissie-Dutroux haar onderzoek was begonnen, werd van toen af geregeld vertroebeld door perslekken en andere incidenten.

Op de vergadering van 6 januari klaagden verscheidene commissieleden over druk die op hen werd uitgeoefend. Serge Moureaux (PS) maakte gewag van anonieme brieven en geruchten waarin hij van deelname aan seksfeiven werd beschuldigd. De commissie gaf raadsheer Etienne Maricq van het hof van beroep in Brussel de opdracht de klacht te onderzoeken. Daaruit zou blijken dat de rijks-wacht een 'informatief onderzoek' deed over Moureaux' contacten op het Fontainasplein in Brussel, een bekende ontmoetingsplaats van homoseksuelen.

Op vergadering van 14 januari bleek dat onderzoeksrechter Martine Doutrève van Luik, die het onderzoek over de verdwijning van Julie Lejeune en Mélissa Russo had geleid en daarover opnieuw was ondervraagd, rapporten over fouten in het onderzoek had kunnen inkijken die op verzoek van minister van Justitie Stefaan de Clerck waren opgesteld. De commissie tilde daar zwaar aan. Doutrève zei dat zij de toestemming had gekregen van haar overste, procureur-generaal Anne Thily. Thily, die door De Clerck om uitleg werd gevraagd, antwoordde dat de rapporten al gelekt waren naar de pers.

Volgens enkele kranten uitten de PRL-kamerleden Louis Michel en Didier Reynders tijdens de bijeenkomst van de 'conferentie van voorzitters' van 15 januari scherpe kritiek op Marc Verwilghen (VLD), de voorzitter van de commissie-Dutroux. Kamervoorzitter Raymond Langendries (PSC) ontkende de berichten, maar hij gaf toe dat enkele leden van de conferentie hun bezorgdheid hadden geuit over de manier waarop getuigen ondervraagd werden. Andere fractievoorzitters bevestigden dat Michel fel had uitgehaald naar Verwilghen omdat hij Doutrève, die een PRL-signatuur heeft, te hard zou hebben aangepakt.

In een brief van 28 januari aan Verwilghen zeiden de advocaten van Doutrève dat commissielid Renaat Landuyt (SP) 'niet meer beschikt over het minimum aan onpartijdigheid om zich uit te spreken over de manier waarop onderzoeksrechter Doutrève haar opdracht heeft uitgevoerd'. Landuyt werd onder meer verweeten dat hij geïnsinueerd zou hebben dat Doutrève druk had uitgeoefend op een Luikse onderzoeksrechter om een huiszoeking te gelasten bij de Brusselse BOB. Die huiszoeking vond plaats op 22 januari, na de publicatie van foto's van Doutrève in het weekblad *Le Soir Illustré*. De foto's waren meegenomen tijdens een huiszoeking bij haar man, die verdacht werd van betrokkenheid in een frauduleus faillissement. De commissie-Dutroux besprak de kwestie op 30 januari. Verwilghen zei dat de commissie het volste vertrouwen in al haar leden behield.

Een journalist van het weekblad *Téléoustique* las op 9 februari op de commerciële zender RTL-TVi stukken voor uit een brief die procureur-generaal Thily op 20 januari had geschreven naar minister De Clerck en waarin zij het optreden van Doutrève in het onderzoek naar Julie en Mélissa hekelde. Zij had het over de kille en onpersoonlijke houding van de onderzoeksrechter, die te weinig initiatieven had genomen om de meisjes terug te vinden. Zowel De Clerck als Thily protesteerde tegen het uitlekken van de brief. Op 10 februari deelde de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg in Luik mee, dat Doutrève voor onbepaalde tijd met ziekteverlof was. In de pers werd aanvankelijk een verband gelegd met de kritiek van Thily, maar later bleek dat Doutrève wel degelijk ziek was.

Patrick Moriau (PS) nam op 14 februari tijdelijk ontslag uit de commissie-Dutroux, waarvan hij ondervoorzitter was, nadat zijn naam was genoemd in de Dassault-smeergeldaffaire. Moriau nam de beslissing na een gesprek met voorzitter Verwilghen. Commissielid Gerolf Annemans (Vlaams Blok) had op het ontslag van Moriau aangedrongen. Andere commissieleden namen Annemans dat 'partijpolitieke spelletje' kwalijk. Met zijn ontslag wilde Moriau voorkomen dat de commissie-Dutroux zou worden gehinderd door de Dassault-affaire.

Op 2 maart zei Claude Eerdekenes voor de RTL-TVi-camera's dat onderzoeksrechter Jean-Marc Connerotte tijdens de besloten hoorzitting van 28 februari politici had genoemd die Michel Nihoul naar diens zeggen hebben beschermd. De commerciële omroep VTM en enkele kranten meenden te weten dat het om Paul vanden Boeynants (PSC), wijlen Jean Gol, François-Xavier de Donnée en Serge Kubla (alle drie PRL) ging. De Standaard en Het Nieuwsblad maakten ook melding van Jean-Claude van Cauwenberghe (PS). Zowat alle leden van de commissie-Dutroux reageerden woedend op de publicatie van de namen en beklemtonden dat Connerotte Nihoul met veel voorbehoud had geciteerd. Eerdekenes verontschuldigde zich tegenover zijn collega's. Van Cauwenberghe, Kubla en De Donnée protesteerden omdat hun naam besmeurd werd in een zaak waarover zij nooit werden ondervraagd.

In dat verziëkende klimaat hield de commissie-Dutroux, waarvan het mandaat tot 15 maart liep, op 5 maart haar in principe laatste hoorzitting, waarop de mi-

nisters Johan vande Lanotte (Binnenlandse Zaken) en Stefaan de Clerck (Justitie) aan het woord kwamen. De commissie vroeg de fractievoorzitters van de Kamer die dag evenwel een maand langer te kunnen werken, om de bescherming te onderzoeken die Dutroux en Nihoul zouden hebben genoten.

Diezelfde dag werd in een garage in Elsene het lijk gevonden van Loubna Benaïssa, een Marokkaans meisje dat in 1992 was verdwenen en, naar het onderzoek zou uitwijzen, door Patrick Derochette was ontvoerd en gedood. Het spuurwerk in Elsene werd gedaan in opdracht van het parket van Neufchâteau, dat het onderzoek naar de verdwenen kinderen leidde en het dossier-Benaïssa had heropend. Minister van Justitie De Clerck viel op 6 maart scherp uit naar het parket van Brussel, omdat het er in 1992 niet in geslaagd was met dezelfde informatie de verdwijning van het Marokkaanse meisje op te lossen. Hij stelde sancties in het vooruitzicht. Na het kabinetsoverleg van 7 maart bevestigde premier Dehaene dat de minister van Justitie 'passende maatregelen' zou nemen.

De ontknoping van de zaak-Benaïssa veroorzaakte grote beroering en emotie in brede lagen van de bevolking, die herinneringen oproep aan de reacties in de zomer van 1996, na de ontdekking van de slachtoffers van de bende-Dutroux. Het Marokkaanse gezin werd op 7 maart door de koning en de koningin op het Paleis ontvangen. De uitvaartplechtigheid in de Grote Moskee aan het Jubelpark in Brussel (8 maart) groeide uit tot een indrukwekkende plechtigheid, die door alle televisiestations werd uitgezonden. Premier Dehaene zei op 9 maart tegenover verschillende tv-omroepen in de waardige rouwceremonie 'een keerpunt voor de integratie van migranten' te zien. Hij zei dat er snel een oplossing zou moeten komen voor het tekort aan islamitische begraafplaatsen in de Belgische gemeenten. In verband met de invoering van het migrantenstemrecht, waarover hij eveneens ondervraagd werd, wees de premier erop dat het voor migranten al eenvoudig is zich te laten naturaliseren. Toch sloot hij de toekenning van stemrecht aan migranten niet uit, maar hij zei dat daarover eerst een maatschappelijk debat moest worden gevoerd.

Van 10 tot 12 maart kwam de commissie-Dutroux in de priorij van Corsendonk (Turnhout) bijeen om besluiten te trekken uit haar werkzaamheden. De commissieleden vonden een akkoord, in eerste lezing, over 'disfuncties' of wantoestanden in de structuren en de werking van gerecht en politiediensten, maar nog niet over de beleidsconclusies die daaruit dienden te worden getrokken. Zij raakten het ook eens over een procedure om de persoonlijke verantwoordelijkheid van magistraten en politiemensen vast te stellen. Uit diverse verklaringen bleek dat het 'conclaf' voor het overige was verzand in partijpolitieke en communautaire tegenstellingen, meer bepaald wanneer het ging om een blauwdruk voor de hervorming van gerecht en politie. Commissievoorzitter Verwilghen, die met ontslag zou hebben bedreigd, stak zijn teleurstelling over het magere resultaat niet weg. Hij zei geschokt te zijn omdat 'oude politieke tradities en partijpolitiek weer de bovenhand hebben gehaald' en riep de commissieleden op de partijpolitieke tegenstellingen alsnog overboord te gooien. De daaropvolgende dagen kreeg hij voor die oproep ruime steun in de pers, die de werkzaamheden van de commissie-Dutroux op de voet had gevolgd. De noodroep van Verwilghen, de perscommentaren en, naar verluidde, discrete druk van premier Dehaene en het Hof, misten hun effect niet.

De commissie-Dutroux vond een nieuw elan. In een screen klimaat hervatte zij op 17 maart haar werkzaamheden. In plaats van de mogelijke bescherming van Dutroux en Nihoul te bekijken - de commissie kreeg daar op 19 maart van de fractievoorzitters van de Kamer een aanvullend mandaat voor tot 30 september -

wijdde zij enkele hoorzittingen aan het misgelopen onderzoek naar de verdwijning van Loubna Benaïssa en ging zij voort met het trekken van besluiten uit haar werkzaamheden. In het weekeinde van 12-13 april keurden alle vijftien de leden het commissieverslag goed.

Onder enorme belangstelling, ook van de internationale pers, stelden de verslaggevers Renaat Landuyt (SP) en Nathalie de T'Serclaes (PSC) het rapport op 15 april aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers voor.

In haar verslag analyseerde de commissie nauwgezet het onderzoek naar de verdwijning van Loubna Benaïssa, Julie Lejeune, Mélissa Russo, An Marchal, Eefje Lambrecks en Sabine Dardenne. Zij wees daarbij op de vele fouten die tijdens het onderzoek werden gemaakt, waardoor kansen op een snelle oplossing van de verdwijningen niet benut werden.

De commissie weet de mislukking aan structurele tekortkomingen die al langer bekend waren. Volgens de commissie is het Belgische gerecht niet in staat echt leiding te geven aan onderzoekingen. Het is versnipperd en passief, en lijdt onder een chronisch gebrek aan middelen. Rijkswacht en gerechtelijke politie (GP) zijn voortdurend in een concurrentiestrijd gewikkeld, die het speurwerk geregeld ernstige schade toebrengt. De rijkswacht treedt daarbij herhaaldelijk buiten haar bevoegdheid en neemt taken van het gerecht op zich. Het Centraal Bureau voor Opsporingen (CBO) van de rijkswacht, dat zich aan geen enkele externe controle onderwerpt, kreeg het verwijt de onderzoeksrechters soms opzettelijk informatie achter te houden, om die binnen de rijkswacht zelf te verwerken. De GP is volgens het commissieverslag te weinig performant, als gevolg van onder meer een gebrek aan coördinatie en tucht in het korps.

De commissie stelde een 30-tal parketmagistraten, onderzoeksrechters, rijkswachters, politieagenten en GP'ers individueel verantwoordelijk voor fouten in het onderzoek. Het zwaarst haalde zij uit naar het parket van Brussel, waar in het onderzoek naar de verdwijning van Loubna Benaïssa de grootste blunders werden begaan. Procureur des Konings Benoît de Jemeppe, zo stond in het verslag, 'voldoet niet aan de vereisten om zijn korps te leiden'. Zijn hiërarchische overste, procureur-generaal André van Oudenhove, kreeg het verwijt het parket niet adequaat te hebben gecontroleerd. Soortgelijke kritiek kreeg procureur-generaal Georges Demanet van Charleroi, die eind 1996 eervol ontslag had gekregen. De commissie was ook scherp voor onderzoeksrechter Martine Doutrève van Luik, voor Pierre Colson van de Brusselse GP en voor de rijkswachters Jean-Pol Legros, René Michaux (beiden van Charleroi), Jean Lesage (Seraing) en Daniel Decraene (CBO).

In het rapport noemde de commissie maar één politicus: Melchior Wathelet (PSC), die als minister van Justitie het besluit over de voorwaardelijke invrijheidstelling van Marc Dutroux had ondertekend. Van hem zei de commissie dat 'zijn verantwoordelijkheid in aanmerking valt te nemen', niet zozeer wegens de beslissing zelf, als wegens de gebrekkige opvolging ervan.

Ten slotte deed de commissie een reeks aanbevelingen om de organisatie en de werking van gerecht en politie te verbeteren. Sommige daarvan waren al eerder geformuleerd, onder meer door de onderzoekscommissie van de Kamer over de overvallen van de Bende van Nijvel in 1990. De commissie pleitte voor de verbetering van de opvang van en de bijstand aan slachtoffers, een wettelijke regeling voor bijzondere opsporingstechnieken en het opsporingsonderzoek (de eerste fase van het strafonderzoek), de strikte en consequente registratie van informanten, een externe doorlichting van het gerecht en een betere informatie-uit-

wisseling tussen de parketten. Volgens de commissie zouden de parketmagistraten en onderzoeksrechters de daadwerkelijke leiding van het gerechtelijk onderzoek in handen moeten hebben. Zij brak een lans voor de fusie van de Algemene Politiesteundienst en het Centraal Bureau voor Opsporingen tot één steundienst voor alle politiediensten die de informatie over verdachte personen en criminele organisaties bijhoudt. De meeste aandacht kreeg de aanbeveling voor 'een integratie van de drie algemene politiekorpsen in één politiestructuur', met een federale en een lokale component. Op het lokale vlak zou de leiding van de geïntegreerde politie in handen zijn van de burgemeester en de procureur, op het federale vlak zou zij worden gecontroleerd door het parlement (via het Comité P) en de 'nationale magistraat'. Met haar voorstel de gemeentepolitie, de rijkswacht en de gerechtelijke politie in één structuur te integreren - een constructie die in de media ten onrechte 'eenheidspolitie' genoemd werd - hoopte de commissie een einde te maken aan de slepende concurrentiestrijd tussen de drie korpsen.

Premier Dehaene waarschuwde voor overhaasting bij de uitvoering van de aanbevelingen van de commissie-Dutroux. Hij wees erop dat de tekst van de commissie over de geïntegreerde politie genuanceerder was dan wat het begrip 'eenheidspolitie' suggereerde en het voorstel verdere verfijning behoefde. De voorzitters van de PRL en de PS, Louis Michel resp. Philippe Busquin, spraken op 16 april in tv-interviews onverbloemd een veto uit tegen de vorming van een 'eenheidspolitie' omdat die moeilijk democratisch te controleren zou zijn. Zij pleitten voor het behoud van de gemeentepolitie onder het gezag van de burgemeester.

Het kamerdebat van 17 en 18 april over het rapport-Dutroux bevestigde het bestaan van interpretatieverschillen over het begrip 'geïntegreerde politiestructuur'. PS-voorzitter Busquin zei weliswaar dat hij 'verkeerd begrepen' was, maar tijdens het debat bevestigde Charles Janssens het voorbehoud van de PS tegenover een eengemaakte politie. Hij zei dat integratie wisselwerking en coördinatie betekent, niet de creatie van één politiedienst. PRL-fractieleader Didier Reynders zei dat het pluralisme van de politiediensten behouden moest blijven. De Frans-talige liberalen stemden wel in met de vorming van een federale recherche, maar op het lokale vlak zouden gemeentepolitie en rijkswacht moeten blijven bestaan, zij het dat zij hun activiteiten beter zouden moeten coördineren.

Aan het eind van het debat keurde de Kamer op 18 april niettemin eenparig de conclusies van het rapport van de commissie-Dutroux goed. Daarmee gaven alle fracties gevolg aan een oproep van commissievoorzitter Verwilghen. De eenparigheid was vooral ingegeven door de omstandigheden en de druk van pers en publieke opinie. PRL-voorzitter Louis Michel had vóór de stemming herhaald dat zijn partij zich zou blijven verzetten tegen de afschaffing van de drie bestaande politiediensten.

Premier Dehaene zei na de stemming dat de unanieme goedkeuring van de commissiebesluiten een teken van levenskracht van de parlementaire democratie was en eerste stap zou kunnen zijn naar het herstel van het vertrouwen in de instellingen. Volgens Dehaene kon in de Dutroux-affaire niet voorbijgegaan worden aan de collectieve verantwoordelijkheid van de politiek. Hij erkende in dat verband nogmaals dat het beleid van de door hem geleide kabinetten te zeer op economische doelstellingen was gericht.

De eerste minister zei dat het commissierapport zou dienen als leidraad en actieprogramma voor de regering. Wetsontwerpen over de hervorming van het gerecht die al waren ingediend, zouden kunnen worden aangepast aan de aanbevelingen van de commissie. Ten slotte zei de premier dat hij de commissie-Huybrechts, een deskundigencommissie die er eind 1996 door de regering mee

belast was tegen de zomer 1997 voorstellen voor een politiehervorming te doen, de opdracht zou geven de aanbeveling voor de 'geïntegreerde politiestructuur' concreet uit te werken.

B. *Het sanctievraagstuk*

Na de publicatie van het rapport van de commissie-Dutroux rees de kwestie van de bestraffing van de verantwoordelijken voor het falen van het onderzoek.

Marc Verwilghen vroeg op 20 april, tijdens een debat met minister van Justitie De Clerck in het BRTN-programma 'De zevende dag', dat de regering zou terugkomen van haar voornemen het mandaat van Melchior Wathelet als rechter bij het Europees Hof van Justitie in Luxemburg te verlengen. De oud-minister van Justitie was in september 1995 door de regering voorgedragen om het mandaat van de overleden Belgische rechter René Joliet, dat in oktober 1997 afliep, te voltooien. Toen was ook afgesproken Wathelet voor te dragen voor het volgende mandaat van zes jaar. Verwilghen noemde het, gezien de conclusies van de commissie-Dutroux, onbegrijpelijk dat de regering haar besluit zou handhaven. Minister De Clerck beaamde dat er redenen waren om het voordrachtsbesluit in heroverweging te nemen en zei de kwestie ter sprake te zullen brengen in de regering.

Op 21 april eisten alle Vlaamse oppositiepartijen (VLD, Agalev, VU en Vlaams Blok) het ontslag van Wathelet. De meerderheidspartijen lieten blijken dat zij niet geneigd waren van het besluit van september 1995 terug te komen. Vooral bij de PSC, de partij van Wathelet, werd gewezen op de collectieve verantwoordelijkheid van de politieke wereld en werd het onaanvaardbaar genoemd dat Wathelet als enige zondebok zou worden geofferd.

In de kamercommissie voor Justitie, waar hij over de kwestie werd geïnterpeleerd, zei premier Dehaene op 28 april dat de ministerraad drie dagen eerder beslist had de voordracht van Wathelet te handhaven. De intrekking ervan zou 'manifest buiten verhouding staan tot de in het verslag vermelde verantwoordelijkheid'. Volgens de premier werd Wathelet al 'publiekelijk gedesavouéerd' doordat hij genoemd werd in het verslag van de commissie-Dutroux. Het kwam volgens Dehaene alleen het Europees Hof van Justitie toe te beoordelen of Wathelet zijn ambt met de vereiste waardigheid kon blijven uitoefenen.

In de daaropvolgende dagen groeide er bij de Vlaamse meerderheidspartijen kritiek op het standpunt van de regering. Kamerleden van de SP en nadien ook van de CVP namen afstand van de verklaring van Dehaene. Louis Vanvelthoven, de SP-fractieleider in de Kamer, zei op 4 mei dat het Wathelet zou sieren indien hij terugtrad. De PSC bleef echter onvoorwaardelijk achter Wathelet staan, en kreeg daarvoor de steun van de PS en de PRL. Meer in het algemeen klonk aan Franstalige zijde het verwijt dat het Dutroux-rapport haast uitsluitend Frans-taligen met de vinger wees.

De kwestie-Wathelet werd een bedreiging voor zowel de consensus in de commissie-Dutroux als het voortbestaan van de regering. Op 7 mei zou in de Kamer worden gestemd over de vier moties die na de interpellaties van 28 april waren ingediend: drie van de oppositie, waarin de regering verzocht werd de voordracht van Wathelet in te trekken, en een gewone motie van de PSC die de regering afschermde voor kritiek op haar besluit. De Franstalige christen-democratische partij maakte premier Dehaene duidelijk dat de verwerping van haar motie tot een kabinetscrisis zou leiden. De eerste minister vergaderde op 6 mei met de lei-

ders van de meerderheidsfracties. Op het overleg werd overeengekomen dat de kamerleden van de meerderheid de PSC-motie zouden goedkeuren. CVP, SP en PS hadden eerder gezegd dat zij bij de stemming het voorbeeld zouden volgen van hun leden in de commissie-Dutroux, die in meerderheid tegen de herbenoeming van Wathelet gekant waren. 'Wathelet is geen regeringscrisis waard', zei Vanvelthoven na de bijeenkomst.

Diezelfde dag spraken de leden van de commissie-Dutroux af zich bij de stemming te onthouden; alleen Olivier Maingain (PRL-FDF) zou tegenstemmen. Met dat 'Salomonsoordeel' vermeed de commissie de consensus onder haar leden te breken en toonde zij aan haar 'slagkracht en onafhankelijkheid' te willen bewaren. In een gezamenlijke verklaring zeiden de commissieleden nochtans niet akkoord te gaan met de stelling van de regering, 'dat de vermelding van de individuele tekortkomingen in het verslag op zich al een sanctie inhoudt'.

Bij de stemming, op 7 mei, keurden zoals verwacht 71 kamerleden van de vier meerderheidspartijen de gewone motie goed; 55 oppositieleden stemden tegen. Op Maingain na onthielden zich alle leden van de commissie-Dutroux. Fractie-leider Vanvelthoven zei dat de SP de motie 'niet van harte' had goedgekeurd, maar enkel omdat een tegenstem zou worden gezien als een motie van wantrouwen. Het kabinet-Dehaene was uit de gevarenzone, maar bij vele kamerleden liet de stemming een wrange nasmaak.

Wathelet werd op 7 oktober herbenoemd tot rechter in het Europees Hof in Luxemburg. Een commissie van het Europees Parlement, die een rapport over kinderhandel besprak, keurde op 8 oktober een amendement op het rapport goed, waarin Wathelet werd gevraagd 'de morele en politieke verantwoordelijkheid te nemen' en op te stappen als rechter bij het Europees Hof. Op 6 november keurde ook een meerderheid in het voltallige Europees Parlement het amendement goed, maar aan het verzoek ontslag te nemen zou Wathelet geen gevolg geven.

De kabinetssteun voor Wathelet, zo was intussen gebleken, was koren op de molen van de magistratuur, die de conclusies van de commissie-Dutroux aanvocht en zich met hand en tand verzette tegen eventuele sancties.

Al op 21 april had minister De Clerck Benoît Dejemepe, de procureur des Konings in Brussel, en procureur-generaal André van Oudenhove van het hof van beroep in Brussel ontvangen. Tijdens het gesprek bood de minister Dejemepe als eervolle uitweg een plaats als advocaat-generaal bij het hof van beroep aan. Op 25 april deelde Dejemepe - die kon rekenen op de steun van het Brusselse parket - minister De Clerck schriftelijk mee geen ontslag te zullen nemen, maar bereid te zijn eervol een andere functie te aanvaarden. In de brief liet hij zich bitter uit over de commissie-Dutroux, die hem enkel als getuige had gehoord, zonder recht op verdediging. De beschuldigingen aan zijn adres noemde hij 'onrechtvaardig' en een belediging voor het hele Brusselse parket.

In het hele land onderbraken magistraten op 29 april tijdelijk het werk om te protesteren tegen hun gebrekkige werkomstandigheden. Van de al langer geplande actie werd in Brussel, maar ook elders, gebruik gemaakt om kritiek te uiten op het rapport-Dutroux en de 'overdreven ijver' die De Clerck aan de dag legde in de bestraffing van Dejemepe.

Om 'de onmacht en de onwil' van de overheid te laken in het nemen van sancties en het realiseren van hervormingen, voerden de Witte Comités die op diverse plaatsen na de Witte Mars (20 oktober 1996) waren gevormd, op 24 juni, de tweede verjaardag van de ontvoering van Julie en Mélissa, symbolische acties met

witte paraplu's. In het parlement overhandigde een delegatie een open brief aan commissievoorzitter Verwilghen, minister De Clerck en kamervoorzitter Langendries. De partijvoorzitters Marc van Peel (CVP) en Louis Tobback (SP) hadden al in de vroege ochtend enkele 'witte burgers' aan de deur gekregen. Tobback verweet hen inbreuk te plegen op de huisvrede.

Begin augustus raakte bekend dat minister De Clerck op 7 juli een brief had ontvangen waarin Dejemeppe zei niet langer geïnteresseerd te zijn in het ambt van advocaat-generaal bij het hof van beroep, waarvoor hij zich eind april kandidaat had gesteld.

Op 19 september werd vernomen dat het parket-generaal van Brussel in een advies aan minister De Clerck had gemeld dat er geen redenen waren om tegen Dejemeppe een tuchtprocedure te beginnen. Een verkennend onderzoek van procureur-generaal Eliane Liekendael van het Hof van Cassatie over de verantwoordelijkheid van procureur-generaal Van Oudenhove leidde tot dezelfde conclusie.

Eind augustus raakte de inhoud bekend van een rapport van inspecteur-generaal Rik Vandeputte van de gerechtelijke politie over commissaris-generaal Christian de Vroom, bij wie de commissie-Dutroux een 'berustende houding' had vastgesteld. Uit de doorlichting van de werking van het commissariaat-generaal en de nationale brigade, de twee diensten van de GP waarvoor hij bevoegd was, was gebleken dat De Vroom geen leiding kon geven. Minister De Clerck had op 27 augustus een onderhoud met De Vroom. Hij vroeg hem op te stappen en bood hem een andere, evenwaardige betrekking bij Justitie aan. De Vroom verklaarde op 1 september bereid te zijn een andere functie te aanvaarden, op voorwaarde dat hij garanties kreeg over de toekomst van de GP en over zijn eigen loopbaan. Na overleg met het College van procureurs-generaal besliste De Clerck op 3 september De Vroom tijdelijk te vervangen.

Op 19 september tekende De Vroom bij de Raad van State in kort geding beroep aan tegen zijn overplaatsing. De Raad stelde hem op 26 september in het gelijk en vernietigde het overplaatsingsbesluit. Volgens de Raad had De Vroom zich onvoldoende kunnen verdedigen tegen de aantijgingen over zijn gebrekkig leiderschap. De Raad zei dat De Vroom 'onder druk van de omstandigheden' met de detachering had ingestemd en dat de hem aangeboden functie op Justitie een lege doos was. De Vroom keerde op 29 september als commissaris-generaal naar de GP terug. In overleg met minister De Clerck plaatste het College van procureurs-generaal op 9 oktober een toezichtsmagistraat naast De Vroom, in de persoon van advocaat-generaal Patrick Duinslaeger.

Minister De Clerck gaf op 16 oktober in de commissie-Dutroux een overzicht van de disciplinaire acties die hij tegen magistraten en leden van de GP had genomen. Daaruit bleek dat tegen drie substituten van het parket van Brussel een tuchtprocedure was geopend. Tegen zeven andere magistraten liep nog een disciplinair onderzoek. Twee parket-magistraten, een procureur-generaal (Van Oudenhove), twee gewezen procureurs-generaal (Demanet en Giet) en de gemeentelijke politieagenten die in het verslag van de commissie-Dutroux werden genoemd, waren door hun tuchtrechtelijke oversten vrijgepleit. Commissieleden van zowel de oppositie als de meerderheid zeiden ontgoocheld te zijn over het uitblijven van sancties. Premier Dehaene reageerde 's anderendaags geprikkeld op de kritiek. Zoals hij dat al eerder had gedaan, zei hij dat de commissie-Dutroux zich aan haar opdracht diende te houden. 'Aanwijzen wie verantwoordelijk is, is één zaak. Dat vertalen in disciplinaire procedures is een andere zaak. Meer nog, het is niet ondenkbaar dat het ene het andere hindert', zei de premier na het wekelijkse kabinetsberaad.

Op de herdenking van de eerste verjaardag van de Witte Mars, op 19 oktober in Neufchâteau, waaraan zo'n vijfduizend mensen deelnamen, klonk grote ontgoocheling over het uitblijven van sancties. Op een 'rondetafel' op het Paleis in Brussel, waar op 23 oktober in aanwezigheid van het vorstenpaar en de ouders van de verdwenen kinderen de balans van één jaar hervormingsmaatregelen werd opgemaakt, wees minister De Clerck op het complexe en delicate karakter van de tuchtprocedure en beloofde hij 'binnen de kortst mogelijke termijn' zijn tuchtrechtelijke verantwoordelijkheid 'onafhankelijk, nauwgezet en doortastend' te zullen uitoefenen.

Minister van Binnenlandse Zaken Johan vande Lanotte maakte op 20 november bekend dat een tuchtprocedure was begonnen tegen vijf van de tien rijkswachters die in het rapport van de commissie-Dutroux waren genoemd.

C. *De politiebervorming*

Zoals premier Dehaene had aangekondigd, gaf de regering, na de goedkeuring door de Kamer van het rapport-Dutroux, de commissie van experts die zij eind 1996 had opgericht om voorstellen voor de reorganisatie van het politiewezen te doen, de opdracht een concreet plan uit te werken dat uitvoering gaf aan de aanbeveling uit het rapport voor de integratie van de politiediensten. Vóór de zogenaamde commissie-Huybrechts haar voorstel aan de regering overhandigde, ging de discussie over de invulling van de 'geïntegreerde politie' voort.

Op 20 april zei vice-premier Philippe Maystadt (PSC) er voorstander van te zijn dat de regering eerst een federale recherche opricht, door fusie van de BOB (rijks-wacht) en de GP, vooraleer zij de rest van de politiediensten hervormt. Die federale recherche zou een apart statuut krijgen, zei Maystadt, die daarmee een oud voorstel van zijn partij van onder het stof haalde. Enkele dagen eerder had PS-kamerfractieleider Claude Eerdekens (PS) een gelijkaardig spoor bewandeld. Van Vlaamse zijde werd op die voorstellen negatief gereageerd.

Het 'Gemeenschappelijk vakbondsfront van de magistratuur en de politiediensten', dat, met uitzondering van de grootste rijkswachtersbond NSRP, zowat alle magistraten- en politievakbonden groepeerde, kante zich op 8 mei tegen een fusie van alle politiediensten, die onbetaalbaar zou zijn en door de rijkswachttop zou worden gedomineerd. De bonden verdedigden een 'pluralistisch' concept, met drie autonome korpsen, waarvan de werking gecoördineerd zou worden door een Interdepartementaal Secretariaat voor de Politie.

De Vaste Commissie voor de Gemeentepolitie nam op 11 mei afstand van het front. Zij pleitte voor een fusie van de 589 gemeentelijke politiekorpsen tot een 200-tal zonale korpsen, geleid door één chef en een college van de burgemeesters van de (maximum zes) betrokken gemeenten. De rijkswacht zou tot de basispolitie kunnen toetreden. De andere diensten (GP, BOB, CBO, APS) zouden per gerechtelijk arrondissement een gespecialiseerde politiedienst vormen.

Op 20 juni overhandigde de commissie-Huybrechts, genoemd naar haar voorzitter, raadshere Luc Huybrechts bij het Hof van Cassatie, haar rapport aan de ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie. Zij stelde daarin voor gemeentepolitie, rijkswacht en gerechtelijke politie in één korps te integreren, met een federaal en een lokaal niveau, onder leiding van één chef, met één steundienst en met een voor alle leden zelfde opleiding en statuut. Op het lokale niveau zou de basispolitiezorg worden verleend in de bestaande interpolitiezones (IPZ), onder het gezag van de burgemeester of, voor gerechtelijke opdrachten, van de pro-

cureur en de onderzoeksrechter. De federale politie zou instaan voor ordehandhaving, opsporing en verkeersregeling. De aanbeveling over de leiding van het korps was niet unaniem. Twee van de commissieleden meenden dat de aanstelling van één chef 'een gevaar inhoudt voor het democratisch gehalte' van het politiekorps.

De Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) zei op 26 juni in het rapport-Huybrechts te weinig waarborgen te vinden voor een 'democratische inbedding' van de nieuwe politiestructuur. De Vlaamse burgemeesters vreesden dat de top van de federale politie zou trachten haar visie op te leggen aan de lokale politie.

Ook in de commissie-Dutroux werd gekibbeld over de politiehervorming. Tijdens een hoorzitting (2 juli) met minister van Binnenlandse Zaken Johan vande Lanotte (SP) pleitten de PS'ers Eerdekens en Moureaux, en Ecolo-kamerlid Vincent Decroly andermaal voor de oprichting van een autonome federale recherche, door een samengaan van de GP en de BOB. Vande Lanotte en andere commissieleden verzetten zich tegen dat voorstel, waarvan ze zeiden dat het indruist tegen de aanbevelingen van de commissie-Dutroux.

Op 4 juli stelde de senaatscommissie voor Binnenlandse Zaken, die op eigen initiatief gedurende tien maanden met de politiehervorming bezig was geweest, een eigen plan voor. Het liep ten dele gelijk met het voorstel van de commissie-Huybrechts, maar de senatoren kantten zich tegen een eenhoofdige leiding van de nieuwe geïntegreerde politiediensten. Zij opteerden voor de oprichting van een 'Federaal comité van de politiediensten' om het politiebeleid van de ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie uit te voeren. In het comité zouden, naast vertegenwoordigers van beide ministers, een procureur-generaal, een afgevaardigde van de lokale politie en twee burgemeesters zitting hebben. Een 'federaal coördinator' zou de samenwerking tussen de verschillende politiediensten van de tweede lijn moeten garanderen. Ook voor de organisatie van die tweedelijns politie week het voorstel van de senaatscommissie af van het rapport-Huybrechts, door in drie diensten te voorzien: een gerechtelijke, een bestuurlijke en een algemene steundienst.

Het PS-bureau stelde op 16 juli nog eens uitdrukkelijk voorstander te zijn van een 'efficiënte en geïntegreerde politie' die uit drie nieuwe diensten zou bestaan: een autonome lokale politie, een federale recherche en een federale bestuurlijke politie. De integratie zou moeten worden verwezenlijkt door overleg, uitwisseling van personeel en gelijkschakeling van opleiding en statuten.

In een interview met De Financieel-Economische Tijd (2 augustus) zei vice-premier Maystadt niet te geloven in een fusie van de gemeentepolitie en de rijkswacht in één korps, omdat dit een aanslag zou zijn op de gemeentelijke autonomie. Volgens de krant zei de minister daarmee luidop wat al enige tijd in regeringskringen werd gefluisterd. De verklaring van Maystadt, zo bleek later, was gebaseerd op een nota van het kabinet-Dehaene waarover De Morgen op 7 augustus berichtte. In die nota was sprake van een tweeledige politiestructuur, met een lokale politie waarin de gemeentelijke politiekorpsen en de plaatselijke rijkswachtbrigades zouden worden samengebracht, en een federale politie die zou ontstaan door fusie van GP, rijkswacht, het Hoog Comité van Toezicht, de zeevaartpolitie, de luchthavenpolitie en de federale politie. In een reactie zei Marc Verwilghen dat het voorstel beantwoordde aan het concept van de commissie-Dutroux.

Op 2 september, na hun terugkeer uit vakantie, vatten premier Dehaene, de vier vice-premiers en minister van Justitie De Clerck de grondige discussie over de hervorming van de politie. aan. Verklaringen van de eerste minister, tijdens interviews met de tv-omroepen op 7 september, bevestigden dat de regering daarbij voortwerkte op de kabinetsnota die begin augustus was uitgelekt. Dehaene verduidelijkte dat de federale politie uit vijf secties zou bestaan, waaronder de lokale rijkswachtbrigades, met een eigen chef en een behoorlijke graad van autonomie. Daags voordien had de grootste rijkswachtvakbond NSRP op zijn congres nog gewaarschuwd tegen een splitsing van de rijkswacht, maar daar was in de regeringsplannen geen sprake van. Op lokaal niveau zouden de gemeentepolitie en de rijkswachtbrigades samenwerken, zonder tot één korps te versmelten. VLD en VU zeiden op 8 september dat die plannen niet in overeenstemming waren met de conclusies van de commissie-Dutroux. Later was er ook in christendemocratische hoek kritiek te horen op de beslissing twee lokale korpsen te behouden. Aan het eind van hun fractiedagen (19 september) pleitten de CVP-parlementsleden voor fusie van de twee korpsen. Ook de PSC was voorstander van één geïntegreerd politiekorps op lokaal vlak. De SP vond dat de bestaande lokale rijkswachtbrigades zouden moeten kunnen blijven werken als eenheden van de nieuwe federale politie.

Tijdens een vergadering op 23 september vond de regeringstop een compromis voor de meningsverschillen: gemeentepolitie en rijkswachtbrigades zouden apart blijven bestaan, maar de burgemeesters zouden een grotere zeg krijgen over de brigades. Dat compromis werd op 28 september nader ingevuld. Een lokale politieraad zou de taken tussen de korpsen kunnen verdelen en bij conflicten als scheidsrechter optreden. Gemeentelijke politiekorpsen zouden de mogelijkheid krijgen verder te gaan in de integratie en één lokale politiechef aan te wijzen.

Bij de voorstelling van het derde jaarverslag, op 6 oktober, zei voorzitter Freddy Troch van het Comité P, dat toezicht houdt op de werking van de politiediensten, dat een 'historische kans' zou worden gemist indien de regering geen volledig geïntegreerde politiedienst zou oprichten. Diezelfde dag riep Marc Verwilghen de parlementsleden op in het verzet te gaan tegen de regeringsplannen en de uitvoering van het rapport-Dutroux af te dwingen.

In de Algemene Beleidsverklaring die hij op 7 oktober in de Kamer voorlas, ontvouwde de premier het uiteindelijke regeringsplan voor de politiehervorming dat, zei hij, terdege rekening hield met de aanbevelingen van de commissie-Dutroux om een 'geïntegreerde politie op twee niveaus, een lokaal en een federaal' tot stand te brengen.

Op het federale niveau zouden de rijkswacht, de gerechtelijke politie en de gespecialiseerde diensten (Hoog Comité van Toezicht, spoorwegpolitie, luchthavenpolitie, zeevaartpolitie) fuseren tot één nationale politie, met zes directies (bestuurlijke politie, gerechtelijke politie, lokale politie, politiebeleid, ondersteuningsdiensten, personeel en logistiek), onder leiding van een commissaris-generaal (met zes adjuncten) en onder toezicht van een nationale politieraad. Op het lokale niveau zou de 'geïntegreerde politiestructuur' de vorm aannemen van een 'associatie' van de gemeentepolitie en de 'zonale afdelingen' van de nationale politie (de bestaande territoriale rijkswachtbrigades) in de interpolitiezones, onder leiding van de burgemeesters. Voor beide korpsen zou er één statuut, één opleiding en één tuchtreglement komen, en waar het kan zelfs gemeenschappelijke behuizing. De burgemeesters zouden ook richtlijnen kunnen geven aan de zonale afdelingen van de nationale politie en vrijwillig overeenkomen één volledig geïntegreerde lokale politie te vormen.

Het regeringsvoorstel kreeg in het daaropvolgende debat (8 oktober) felle kritiek van de oppositie, die vond dat het niet beantwoordde aan de aanbevelingen van de commissie-Dutroux. Geert Bourgeois (VU) kondigde aan uit protest ontslag te nemen als lid (zonder stemrecht) van de commissie-Dutroux. De CVP betreurde dat er geen integratie kwam op het lokale vlak. Aan het eind van het tweedaagse kamerdebat verzekerde premier Dehaene dat het parlement het regeringsvoorstel zou kunnen bijsturen, al wees hij de totstandkoming van een wisselmeerderheid bij voorbaat af. Daarop bevestigden alle vier de meerderheidsfracties op 9 oktober hun vertrouwen in het kabinet. De SP maakte, bij monde van onder anderen voorzitter Tobback en minister Vande Lanotte, meteen duidelijk dat de Kamer maar een beperkte amenderingsruimte had en dat de socialisten niet zouden dulden dat getornd werd aan 'de evenwichten' in het regeringsplan.

In november begon in de verenigde kamercommissies van Binnenlandse Zaken en Justitie de bespreking van het regeringsvoorstel. De fracties zouden er niet in slagen tot een gemeenschappelijk standpunt te komen, zodat de regering in 1998 haar politiehervormingsplan zo goed als ongewijzigd in de vorm van enkele wetsontwerpen bij het parlement zou indienen.

D. *De verdere werkzaamheden van de commissie-Dutroux*

De commissie-Dutroux had op 18 april van de Kamer het mandaat gekregen om, tot 30 september, de aanwijzingen van 'normvervaging, corrumpering en bescherming' die zij had gevonden, nader te onderzoeken. Dat mandaat zou nadien worden verlengd, eerst tot 31 december, nadien tot 15 februari 1998. Alvorens zij daarmee begon, kreeg zij met interne problemen af te rekenen.

Begin mei werd in de media gewag gemaakt van de contacten die commissielid Serge Moureaux (PS) met een pedofiel netwerk zou hebben gehad. In een tweede rapport van raadsheer Marique was er sprake van mogelijke manipulatie van Moureaux door het prostitutiemilieu, waartoe de PS-politicus zich door zijn risicogedrag zou hebben geleend. Moureaux verdedigde zich op 20 mei in de commissie tegen de aantijgingen. De commissie kwam tot het besluit dat een prostitutie met een strafrechtelijk verleden met zijn beschuldigingen aan het adres van Moureaux op eigen houtje poogde de commissie te destabiliseren. De kwestie was daarmee van de baan, maar intussen was er een andere gerezen.

Op 18 mei maakte een journalist van *Téléoustique* op de RTBF-televisie bekend dat Patrick Moriau, die zoals gemeld al tijdelijk was teruggetreden, in een brief aan voorzitter Verwilghen zijn ontslag uit de commissie-Dutroux had aangeboden. Als belangrijkste reden voor zijn ontslag gaf Moriau de publicatie op van het boek *Les cabiers d'un commissaire*, een persoonlijk verslag over de werkzaamheden van de commissie-Dutroux dat hij samen met een journalist had geschreven. Hij zei te vrezen dat sommigen het boek zouden aangrijpen om het werk van de commissie in het gedrang te brengen.

In het boek, zo bleek, citeerde Moriau uit de in principe vertrouwelijke verslagen van de hoorzittingen en gaf hij ook informatie uit besloten commissievergaderingen. Een en ander wekte de woede bij alle andere partijen en veroorzaakte hevige beroering in de Kamer.

Kamervoorzitter Raymond Langendries gaf de afwezige Moriau tijdens de plenaire vergadering van 22 mei een publieke uitbrander. 'Schade werk berokkend aan deze instelling. Schade werd berokkend aan de goede werking van de onderzoekscommissies, in het bijzonder aan die van de commissie-Dutroux, en dat op

een scharniermoment van haar werkzaamheden', zei Langendries. Algemeen leefde de vrees dat getuigen zelfs achter gesloten deuren geen verklaringen meer zouden willen afleggen, omdat die achteraf naar buiten zouden kunnen komen.

De fractieleiders in de Kamer spraken af het reglement aan te passen, om leden die de geheimhoudingsplicht schenden uit een onderzoekscommissie te kunnen zetten.

Françoise Tulkens, die als hoogleraar criminologie aan de UCL een van de twee experts was die de commissie bijstonden, nam op 26 mei uit protest tegen de 'aanslag op de onafhankelijkheid waarover een commissielid moet beschikken' ontslag.

Op 29 mei besprak de commissie-Dutroux het incident. Zij kwam tot de conclusie dat Moriau zich niet gehouden had aan zijn geheimhoudingsplicht, het principe van de onpartijdigheid van een onderzoekscommissie geschonden had en zowel bepaalde getuigen als de commissie zelf schade berokkend had.

De fractieleiders in de Kamer kwamen op 30 mei overeen dat de kamervoorzitter leden van een onderzoekscommissie die de geheimhoudingsplicht schenden, uit de commissie kan zetten en kan verbieden voor de hele zittingsperiode nog deel uit te maken van een onderzoekscommissie of zelfs de vergaderingen ervan bij te wonen. De Kamer wijzigde op 5 juni haar reglement in die zin.

Intussen had zich op 29 mei een incident voorgedaan tussen commissievoorzitter Verwilghen en premier Dehaene. De eerste minister had in enkele interviews gezegd dat Verwilghen in de fout was gegaan door het ontslag van Wathélet te eisen en de leden van onderzoekscommissie opgeroepen zich aan hun essentiële opdracht te houden, 'het vaststellen van disfuncties en het doen van voorstellen voor structurele hervormingen'. In een interview met *Gazet van Antwerpen* zei Verwilghen in een reactie: 'De houding die Dehaene aanneemt tegenover de commissie-Dutroux maakt hem medeplichtig aan de bescherming. Hij heeft zoveel misprijzen voor onze commissie dat dit de enige conclusie is die ik kan trekken' (de krant had dit in een kop op de frontpagina samengevat als: 'Premier doet mee aan bescherming'). Dehaene repliceerde meteen. Hij zei 'diep gegriefd te zijn door de verklaring van Marc Verwilghen als zou hij zich medeplichtig maken aan bescherming'. De premier kreeg de steun van de CVP-kamerfractie die de verklaringen van Verwilghen 'onaanvaardbaar en zelfs gevaarlijk' noemde. Verwilghen zei dat het nooit zijn bedoeling was geweest te suggereren dat Dehaene zou meewerken aan de bescherming van Dutroux en consorten.

Op 3 juni begon de commissie-Dutroux het eigenlijke onderzoek naar de eventuele bescherming van Dutroux, Nihoul en Derochette.

Op het congres van zijn partij maakte commissielid Gerolf Annemans (Vlaams Blok) op 8 juni bekend dat hij naar de pers had gelekt. Hij zei naar de media informatie te hebben doorgespeeld over het werk van GP-commissaris Eddy Suys, die de banden onderzocht tussen Nihoul en het pedoseksuele milieu in Brussel, omdat die door zijn Franstalige collega's zou zijn tegengewerkt. Sommige commissieleden zagen in de mededeling van Annemans een provocatie, andere hadden het over een stunt. Eerdekens en Maingain drongen aan op het ontslag van hun collega. De commissie-Dutroux schortte op 10 juni haar werkzaamheden op, tot de Kamer zich over de kwestie zou hebben beraden.

Op verzoek van kamervoorzitter Langendries kwam de commissie niettemin op 12 juni bijeen om een advies te formuleren. Zij kwam tot het besluit dat Annemans een fout had gemaakt door informatie uit besloten vergaderingen te

lekken. Over een eventuele bestraffing sprak de commissie zich niet uit. Zij zei dat alleen de kamervoorzitter daar bevoegd voor was. Tijdens de plenaire vergadering van 18 juni sprak Langendries zijn 'scherpste afkeuring' uit over Annemans' handelwijze. Omdat de feiten van vóór de reglementswijziging dateerden, kon Annemans niet uit de commissie worden gezet. Langendries nodigde hem uit 'in eer en geweten zelf de conclusies te trekken', maar het VB-kamerlid weigerde ontslag te nemen. De commissie-Dutroux sloot het incident tijdens haar vergadering van 25 juni.

Begin juli werden de fractieleiders in de Kamer het erover eens, dat schending van de beslotenheid van zittingen van een onderzoekscommissie strenger zou moeten worden bestraft. Op 23 oktober vulde de Kamer haar reglement verder aan: leden die informatie lekken uit besloten zittingen zouden niet alleen uit de commissie worden gezet, maar ook gedurende drie maanden een vijfde van hun wedde verliezen.

Nadat het incident-Annemans gesloten was, begon de commissie-Dutroux vaart te zetten in haar onderzoek naar de aanwijzingen van 'normvervaging, corruptie en bescherming'. Om niet op het terrein van het lopende gerechtelijk onderzoek te komen, moest zij daarbij omzichtig tewerk gaan. Niettemin kwam het tot enkele aanvaringen met het gerecht.

Tijdens de commissievergadering van 18 juli kwam aan het licht dat het College van procureurs-generaal enkele magistraten die door de commissie waren opgeroepen, schriftelijk had aangemaand geen verklaringen af te leggen over lopend strafonderzoek. Verwilghen reageerde furieus en noemde de brief een aantasting van het grondwettelijk recht van parlementair onderzoek. In een gesprek tussen hem en het College (22 juli) werd het incident bijgelegd en werd wat 'een misverstand' werd genoemd uit de wereld geholpen. De procureurs-generaal zeiden dat zij getuigende magistraten enkel hadden willen waarschuwen voor procedurefouten.

In haar 'mercuriale' bij de opening van het gerechtelijk jaar (1 september) waarschuwde procureur-generaal Eliane Liekendael van het Hof van Cassatie voor de 'zware gevolgen' die bepaalde 'ontsporingen' van de commissie-Dutroux zouden kunnen hebben. Zij zei dat de werkzaamheden van de commissie soms meer weg hadden 'van een parallel gerechtelijk onderzoek dan van een apart onderzoek'. Zij verwees naar het Transnuklear-proces, waarin het gerechtelijk onderzoek onontvankelijk werd verklaard omdat in een parlementaire onderzoekscommissie het recht van de verdediging was geschonden. Liekendael zei dat een onderzoekscommissie zich diende te beperken tot 'het doen van vaststellingen, het maken van opmerkingen en het mededelen van inlichtingen aan de gerechtelijke overheid'. De commissie-Dutroux had dat volgens haar niet gedaan, aangezien haar verslag 'veroordelingen bevat waartegen geen beroep mogelijk is en die soms berusten op zeer zwakke en vage aanwijzingen'. Commissievoorzitter Verwilghen wees de kritiek van de hand. Hij zei dat de commissie nooit een parallel onderzoek heeft gevoerd, dat er geen getuigen werden gehoord die ook verdachten konden zijn en hun recht op verdediging dus niet geschonden kon zijn, en dat de commissie geen veroordelingen heeft uitgesproken.

Onderzoeksrechter Langlois van Neufchâteau waarschuwde er de commissie op 17 oktober voor, dat zij met haar hoorzittingen het lopende gerechtelijk onderzoek zo dicht naderde, dat het in het gedrang dreigde te komen. Langlois zei dat nadat in de pers details waren verschenen over de nog niet teruggevonden auto waarmee Julie en Mélissa werden ontvoerd.

De commissie kon niet verhinderen dat er ook nu weer informatie lekte over de mogelijke bescherming van Dutroux en Nihoul en er in de media een woordenstrijd losbarstte tussen 'believers' in een groot complot en de 'doofpottheorie', en 'non-believers', voor wie Dutroux een geïsoleerde psychopaat was. De strijd kende een voorlopig hoogtepunt met een RTBF-reportage (17 september), waarin aan de hand van dossier-elementen à décharge de rol van Nihoul in de Dutroux-affaire sterk werd gerelativeerd.

Over de affaire-Dutroux zelf kan hier worden vermeld dat de opgravingen op een verlaten mijnsite in Jumet, die eind 1996 waren begonnen, op 27 mei zonder resultaat werden stopgezet. De speurders hadden gehoopt er, na verklaringen van drie gevangenen pedofielen, nog meer verdwijningszaken te kunnen oplossen, maar zij waren blijikbaar op een dwaalspoor gebracht.

Michel Nihoul werd op 22 januari in voorlopige vrijheid gesteld, maar omdat hij in 1996 in een oplichtingszaak was veroordeeld bleef hij in de cel. De beschuldiging van bendevoorming en medeplichtigheid aan de ontvoering en opsluiting van Laetitia Delhez bleef gehandhaafd.

II. De Dassault-affaire en de actualisering van het regeerakkoord

Nieuwe ontwikkelingen in de Dassault-smeergeldaffaire veroorzaakten in de eerste maanden van het jaar ontredde in de PS en spanning in de regerings-coalitie. Een en ander leidde tot het ontslag van Guy Spitaels als voorzitter van het Waals Parlement en tot een 'actualisering' van het federale regeerakkoord. In het najaar verwees de Kamer van Volksvertegenwoordigers oud-minister Guy Coëme naar het Hof van Cassatie. Hij werd, zoals Spitaels, beschuldigd van corruptie in de Dassault-affaire.

A. De aanhouding van Hermanus en Pirot - Het aftreden van Spitaels

Op 6 januari meldde de Franstalige openbare omroep RTBF dat uit documenten die het Franse gerecht eind 1996 aan de Luikse onderzoeksrechter Jean-Louis Prignon had overhandigd onomstotelijk bleek dat de Franse vliegtuigbouwer Dassault Aviation, via het dochterbedrijf Société Electronique et Expansion, 600 miljoen frank 'commissieloon' had betaald om in 1989 het contract binnen te halen voor de uitrusting van de F16-toestellen van de Belgische Luchtmacht met het elektronische afweersysteem Carapace.

De zaak was in maart 1995 aan het licht gekomen, tijdens het gerechtelijk onderzoek naar de betaling van smeergeld door de Italiaanse helikopterfabrikant Agusta aan de SP. Voor de Dassault-contracten waren dezelfde ministers bevoegd als voor de aankoop van de Agusta-helikopters: Guy Coëme (PS), die de portefeuille van Landsverdediging beheerde, en Willy Claes (SP), die minister van Economische Zaken was.

Tot begin 1997 was alleen bekend dat Dassault bijna 200 miljoen frank had betaald aan enkele (onbekende) experts, adviseurs en lobbyisten, en 60 miljoen frank aan de SP. Oud-minister Willy Claes was in oktober 1995, conform de grondwettelijke procedure, door de Kamer van Volksvertegenwoordigers in beschuldiging gesteld en naar het Hof van Cassatie verwezen voor zijn aandeel in zowel de Dassault- als de Agusta-omkoopzaak. Voor Coëme, die eveneens beschuldigd was van corruptie in de Agusta-affaire, had de Kamer het Hof van Cassatie gevraagd het onderzoek naar zijn rol in de Dassault-affaire voort te zetten.

Op 23 januari liet onderzoeksrechter Prignon twee gewezen kopstukken van de PS aanhouden. Het ging om Merry Hermanus, die kabinetschef was geweest van verschillende PS-ministers, onder anderen van Philippe Moureaux, en die in 1985 tot secretaris-generaal van het ministerie van de Franse Gemeenschap en in 1989 tot voorzitter van de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij van Brussel was benoemd, en François Pirot, die als rechterhand van Guy Spitaels onder diens voorzitterschap secretaris-generaal van de PS was geweest, en die in 1992 tot kabinetschef van Spitaels en in 1995 tot eerste ombudsman van het Waals Gewest was benoemd. Moureaux en Spitaels waren op het ogenblik van het Carapace-contract vice-premier in de federale regering respectievelijk PS-voorzitter. Hermanus, die in 1995 tot lid van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad was verkozen, was in 1996 veroordeeld tot één jaar voorwaardelijke gevangenisstraf wegens schriftvervalsing, oplichting, misbruik van vertrouwen en corruptie in de Uniop-affaire. Doordat hij voor vijf jaar uit zijn burgerlijke en politieke rechten werd ontzet, had hij ontslag moeten nemen als parlementslid.

Hermanus had op 8 januari in afzonderlijke brieven aan Spitaels en PS-voorzitter Philippe Busquin, waarvan hij een kopie naar Moureaux had gestuurd, gemeld dat er nog Dassault-geld dat voor de PS was bestemd op een persoonlijke Luxemburgse bankrekening stond. Het ging om 10 miljoen frank (met de interest bij 16,3 miljoen), het saldo van een bedrag van 30,9 miljoen frank; de overige 20 miljoen frank was volgens Hermanus via Pirot naar de PS gegaan. In de brief aan Spitaels schreef Hermanus dat hij de 30,9 miljoen frank op diens verzoek in ontvangst had genomen en (op 22 juni 1989) op zijn rekening had gezet. In de brief aan Busquin herinnerde hij er de PS-voorzitter aan bij diens aantreden in 1992 over de kwestie te hebben gesproken. De twee PS-topmannen hadden de brieven aan raadshier Francis Fischer van het Hof van Cassatie overhandigd. Fischer had Hermanus laten ondervragen. Tijdens het verhoor bracht deze Pirot in opspraak. Daarop liet Prignon de twee mannen aanhouden. Hermanus had de brieven geschreven omdat hij wist dat er een huiszoeking bij hem op til was. Hij rekende erop dat het gerecht een kopie van de brieven zou vinden. Op die manier wilde hij blijkbaar voorkomen dat hij als enige zou moeten opdraaien voor de Dassault-affaire en dat Spitaels en Busquin, zoals in de Uniop-zaak, de dans zouden ontspringen.

Het nieuws over de aanhouding van Hermanus en Pirot veroorzaakte grote opschudding in de PS. Spitaels en Busquin ontkenden de inhoud van de brieven. Spitaels zei geen uitstaans te hebben met de feiten die Hermanus vermeldde. Busquin zei dat hij nooit van de Luxemburgse rekening had gehoord.

Terwijl de oppositiepartijen erop aandrongen dat de PS haar conclusies zou trekken uit de nieuwe ontwikkelingen in de Dassault-affaire en het ontslag van de regering-Dehaene eisten, reageerden de meerderheidspartijen behoedzaam en afwachtend. Zij zeiden dat het gerecht zijn werk moest doen en wezen erop dat een politieke crisis de toetreding van België tot de Europese Muntunie in gevaar kon brengen.

Na de zitting (27 januari) van de raadkamer van Luik, die de aanhouding van Hermanus en Pirot verlengde, bevestigden de advocaten van Hermanus dat hun cliënt in 1989 van Dassault een gift van 30 miljoen frank had ontvangen voor de PS, en dat toenmalig partijvoorzitter Spitaels daar 'volledig op de hoogte van was' en Hermanus gevraagd had 'discreet tewerk te gaan'. Door die verklaring kwam Spitaels in een benarde positie terecht.

Op de nieuwjaarsreceptie van zijn partij zei CVP-voorzitter Marc van Peel op 28 januari dat 'ons vertrouwen in de PS danig geschokt is'. Om te vermijden dat

'corruptieaffaires uit de jaren tachtig een weerslag hebben op de huidige regering', was het volgens Van Peel 'absoluut noodzakelijk dat de PS krachtig afstand neemt van de personen die daarvoor verantwoordelijk zijn'.

Spitaels zei op 29 april er niet over te denken af te treden als voorzitter van het Waals Parlement. Enkele ministers van zijn partij en PS-kamerfractie leider Claude Eerdekens hadden op de wenselijkheid daarvan gewezen. De CVP-Jongeren zeiden dat hun partij niet met de PS kon voortgeren en drongen aan op een coalitiewissel.

In interviews met *De Standaard* en *La Libre Belgique* (30 januari) bood PRL-voorzitter Louis Michel aan de plaats van de PS in te nemen in zowel de federale regering als in de Waalse gewest- en de Franse gemeenschapsregering, 'zonder verkiezingen en zonder de VLD'. De *Standaard* meende te weten dat het 'noodscenario' van een asymmetrische regering veld won in de CVP ('s anderendaags nuanceerde de krant dat: de CVP hield een coalitiewissel slechts als stok achter de deur klaar).

Op 30 januari verzocht het gerecht van Luik het Waals Parlement en het Parlement van de Franse Gemeenschap de parlementaire onschendbaarheid van Spitaels op te heffen. De positie van de PS-topman werd daardoor vrijwel onhoudbaar.

In de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waar hij, eveneens op 30 januari, over de Dassault-affaire werd geïnterpelleerd, zei eerste minister Dehaene, zonder Spitaels te noemen, dat politici die zich klaarblijkelijk schuldig hebben gemaakt aan corruptie volgens de regels van het politiek fatsoen hun conclusies zouden moeten trekken. De premier beklemtoonde dat zijn regering niet rechtstreeks betrokken was in de affaire, omdat er geen federale politici in opspraak waren gekomen en de PS-ministers openlijk afstand hadden genomen van partijgenoten die zich aan corruptie schuldig zouden hebben gemaakt.

De Dassault-affaire begon niettemin zwaar op de regeringscoalitie te wegen. Op (zaterdag) 1 februari meldde *De Standaard* dat vier jonge CVP-parlementsleden - kamerlid Pieter de Crem en de Vlaamse parlementsleden Joachim Coens, Carl Decaluwé en Mia de Schamphelaere - een 'opfrissing' van de regeringsploeg en een bijstelling van het regeerakkoord eisten. 'Mensen die de vernieuwing van de politiek kunnen belichamen, moeten een nieuw regeerakkoord opstellen', zeiden de vier parlementsleden, die in het midden lieten of dat met de PS dan wel de PRL zou moeten zijn.

Het initiatief kreeg tijdens het weekeinde nogal wat aandacht. Vijf andere jonge CVP-parlementsleden sloten zich bij de vier aan. In het BRTN-programma 'De zevende dag' lieten CVP-kamerfractie leider Paul Tant en SP-kamerfractie leider Louis Vanvelthoven blijken de idee van een 'actualisering' van het regeerakkoord genegen te zijn; over een herschikking van de ministerportefeuilles bleven zij evenwel op de vlakte.

Op de vergadering van het CVP-bureau van 4 februari wees premier Dehaene in niet mis te verstane bewoordingen een herschikking van de regering van de hand. Hij zei een regeercontract te hebben gesloten met de christen-democraten en de socialisten dat tot 1999 liep, dat de regering voortwerkte en zich niet in een crisis bevond, en dat de vervanging van bepaalde ministers bijgevolg niet aan de orde was. De premier liet wel ruimte voor een tussentijdse evaluatie en 'actualisering' van het regeerakkoord, maar dan wel naar aanleiding van de begrotingscontrole. De 'revolte' van enkele 'jonge turken' in de CVP was daarmee in de kiem gesmoord.

CVP-voorzitter Van Peel drong diezelfde avond in het journaal van de BRTN-televisie aan op het ontslag van Spitaels als voorzitter van het Waals Parlement. Hij zei dat het aanblijven van Spitaels 'een groot probleem' zou scheppen. Zijn uitspraak verraste, omdat ze in tegenspraak leek met de kordaatheid waarmee Dehaene enkele uren voordien duidelijk had gemaakt dat de positie van Spitaels geen zaak van de regering maar van het Waals Parlement was.

Nog op 4 februari schoot Philippe Moureaux PS-voorzitter Busquin te hulp. Tijdens de vergadering van het partijbureau zei hij dat Hermanus hem op 20 januari had gezegd dat hij Busquin nooit persoonlijk had kunnen spreken over het Dassault-geld, omdat de PS-voorzitter hem niet had willen ontvangen. Het partijbureau bevestigde daarop nogmaals zijn vertrouwen in Busquin.

In Namen was intussen de commissie voor Vervolgingen van het Waals Parlement bijeen om de vraag tot opheffing van de parlementaire immuniteit van Spitaels te behandelen. Na een hele dag vergaderen, adviseerde zij het Waals Parlement de onschendbaarheid maar gedeeltelijk en tijdelijk op te heffen. Het gerecht mocht Spitaels tot 30 juni enkel ondervragen en confronteren in verband met het Dassault-dossier. Procureur-generaal Anne Thily van Luik had in een brief aan het Waals Parlement laten verstaan met zo'n gedeeltelijke opheffing vrede te nemen, hoewel de onderzoeksrechters Ancia en Prignon de volledige opheffing hadden gevraagd en in hun brief ook naar de Agusta-zaak hadden verwezen.

De beslissing van de commissie bracht CVP-voorzitter Van Peel in een lastig parket. Doordat zijn onschendbaarheid maar gedeeltelijk zou worden opgeheven, voelde Spitaels zich, gesteund door de twee meerderheidspartijen (PS en PSC), in zijn positie versterkt en leek hij minder dan ooit geneigd af te treden. De Frans-talige partijen en media hadden zich overigens verbaasd over de inmenging van de CVP-voorzitter in een Waalse aangelegenheid.

Op 5 februari stemde het Waals Parlement in met de gedeeltelijke en tijdelijke opheffing van de parlementaire onschendbaarheid van Spitaels, conform het advies van de commissie voor Vervolgingen. Tot algemene verrassing deelden de fractievoorzitters van PS en PSC na de stemming mee dat Spitaels 'verhinderd' was zijn ambt als voorzitter van het Waals Parlement in het openbaar uit te oefenen. Spitaels zou, met andere woorden, de parlementaire vergadering wel administratief blijven leiden, maar de openbare zittingen niet meer voorzitten. Dat 'compromis', zo bleek, was daags voordien door toppolitici van de meerderheidspartijen uitgewerkt en door Spitaels aanvaard. Het deed de politieke spanning afnemen die na het 'ultimatum' van CVP-voorzitter Van Peel was gerezen en behoevde de christen-democratische partijleider van groter gezichtsverlies. Van Peel had het over een 'belangrijk signaal' dat 'ruimschoots' tegemoetkwam aan zijn eis.

Op 6 februari stemde ook het Parlement van de Franse Gemeenschap in met de gedeeltelijke en tijdelijke opheffing van de onschendbaarheid van Spitaels. In de Kamer haalde de oppositie fel uit naar dat het 'deeltijds' voorzitterschap van Spitaels, maar haar moties van wantrouwen die na de interpellaties van 30 januari waren ingediend, werden door een gesloten meerderheid weggestemd. Een dreigende kortsluiting in het kabinet was daarmee afgewend.

Nog op 6 februari werd Fernand Detaille, de bedrijfsrevisor van de PS en gezezen rechterhand van André Cools, aangehouden na een confrontatie met Pirot. Het bleek dat hij en Pirot op 24 april 1989, vier dagen vóór de regering het F16-contract aan Dassault toewees, in Luxemburg een rekening hadden geopend,

waarop aanvankelijk 12 miljoen werd gestort en bij afsluiting (21 januari 1992) 21,6 miljoen frank stond.

Omdat de formule van het 'deeltijds' voorzitterschap intussen kritiek had gekregen in de Franstalige pers, bij de PSC en zelfs in zijn eigen partij, deelde Spitaels op 7 februari mee helemaal terug te treden ('mise en congé complète') als voorzitter van het Waals Parlement.

Het weekblad *Le Vif-L'Express* en de krant *La Meuse* meldten op 14 februari dat het gerecht in Luxemburg een bankrekening had ontdekt op naam van François Pirot en Patrick Moriau. Moriau, die kamerlid was voor de PS, was in januari 1992, toen Busquin Spitaels opvolgde als partijvoorzitter, secretaris-generaal geworden van de partij. Op een inderhaast bijeengeroepen persconferentie gaf Moriau toe dat hij van zijn voorganger Pirot een 'belangrijke som' - het bleek om de 21,6 miljoen frank te gaan van de in januari 1992 afgesloten rekening - had 'geërfd' en dat hij het geld ten bate van de partij had uitgegeven. Busquin hield op dezelfde persconferentie vol niets te hebben afgeweten van het bestaan van Luxemburgse rekeningen.

Op 17 februari stelde Busquin zich kandidaat om zichzelf op 1 maart als PS-voorzitter op te volgen. Na de bijeenkomst van het partijbureau gaf hij toe dat hij sinds 1992 wist dat de PS over middelen beschikte die niet in de boekhouding voorkwamen, maar waarvan hij de oorsprong niet kende, en dat hij Moriau de opdracht had gegeven de kwestie te 'regelen'.

Volgens persberichten bevestigde Pirot op 18 februari dat Dassault op 24 april 1989 twaalf miljoen frank had gestort op de rekening die hij samen met Detaillé in Luxemburg had geopend.

Procureur-generaal Thily verzocht de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 24 februari de parlementaire onschendbaarheid van Patrick Moriau op te heffen. In haar brief was sprake van valsheid in geschrifte, heling en het witten van zwart geld. De commissie voor Vervolgingen adviseerde de Kamer op 26 februari op dat verzoek in te gaan. De Kamer volgde het advies en stemde op 27 februari in met de opheffing van de onschendbaarheid. Het gerecht kreeg de toestemming alle onderzoeksadaten te stellen, behalve aanhouding en verwijzing naar de rechtbank. Het was overigens de laatste keer dat de Kamer volgens het 'oude' grondwetsartikel 59 had beslist (voor de wijziging, zie hoofdstuk V).

Op 26 februari meldde de BRTN-radio dat Spitaels, tijdens een ondervraging twee weken voordien, had toegegeven dat hij weet had van de rekening die Pirot en Detaillé in april 1989 in Luxemburg hadden geopend. Voor Spitaels was het uitlekken van zijn verklaring aanleiding om, op 27 februari, ontslag te nemen als voorzitter van het Waals Parlement, maar ook als lid van het PS-partijbestuur en als voorzitter van de raad van bestuur van het Gemeentekrediet. Hij bleef lid van het Waals Parlement en, althans voorlopig, (waarnemend) burgemeester van Aat (Ath), want ook uit die functie zou hij in april ontslag nemen.

B. *De 'actualisering' van het regeerakkoord*

In het weekeinde van 10-11 februari was eerste minister Dehaene op alle tv-zenders te zien. Met zijn aanwezigheid in de nieuws- of debatstudio's wilde hij een punt zetten achter enkele bewogen politieke weken, met de 'revolte' in zijn eigen partij en het - op dat ogenblik nog 'deeltijds' - ontslag van Guy Spitaels als voorzitter van het Waals Parlement als hoogtepunten.

Dehaene bevestigde voor de televisiecamera's dat de regering, waarvan hij zei dat ze de volle vier jaar zou uitdoen, halverwege de kabinetsperiode het regeerakkoord zou actualiseren. De premier liet in het midden wat die actualisering, die zou samenvallen met de begrotingscontrole, zou inhouden.

CVP-voorzitter Van Peel zei op 17 februari dat de actualisering van het regeerakkoord duidelijkheid zou moeten scheppen over de beleidsprioriteiten van het kabinet voor de komende twee jaar. Voor de CVP was dat een voorwaarde voor de voortzetting van de coalitie. Als tweede voorwaarde gold dat de PS 'orde op zaken stelt en haar geloofwaardigheid als regeringspartij herstelt'. Doordat de CVP de actualisering van het regeerakkoord aan de begrotingscontrole koppelde, gaf ze PS-voorzitter Busquin een maand de tijd om de rust in zijn partij te herstellen. Voor het overige wilde het CVP-bureau 'in het huidige politieke klimaat niet toegeven aan de illusie dat een spectaculaire coup de théâtre een reële oplossing zou bieden voor de diepgaande malaise in de publieke instellingen'.

In een interview met *De Financieel-Economische Tijd* (21 februari) zei de Vlaamse minister-president Luc van den Brande, dat het 'binnen de kortste keren' duidelijk moest worden of de PS nog in staat was op het federale niveau de politieke stabiliteit te verzekeren die ook voor de Vlaamse economie en werkgelegenheid noodzakelijk is. 'Ik aanvaard niet dat de groeikansen van Vlaanderen genekt worden omdat de PS niet in staat is haar job in het federale kabinet te doen', waarschuwde hij. De harde taal van Van den Brande lokte negatieve reacties bij de Franstalige partijen, maar ook bij de Vlaamse oppositie omdat de CVP-SP-meerderheid in het Vlaams Parlement enkele dagen voordien een resolutie van de oppositie had verworpen, waarin de PS op de korrel werd genomen.

Op een persconferentie na de vergadering van de ministerraad van 28 februari zei premier Dehaene dat de regering de begrotingscontrole en de actualisering van het regeerakkoord midden maart wilde afronden. De evaluatie en actualisering van het regeerakkoord zou drie grote delen bevatten: de werkgelegenheid, de modernisering van de sociale zekerheid en de voorbereiding van enkele specifieke dossiers (versterking van de KMO's, modernisering van de administratie, toegankelijkheid van het gerecht, uitbouw van de informatiemaatschappij, armoedebestrijding).

De CVP zei op 12 maart dat zij van de actualisering van het regeerakkoord niet zozeer nieuwe initiatieven verwachtte, dan wel de uitvoering van maatregelen die al een tijd op stapel stonden, zoals de hervorming van de ambtenarenpensioenen, structurele aanpassingen in de gezondheidszorg en de vrijmaking van de telecomunicatie.

Op 21 maart, aan de vooravond van het 'regeringsconclaf' over de actualisering van het regeerakkoord, riepen minister-president Van den Brande en zijn Waalse ambtgenoot Robert Collignon de federale regering op een krachtig beleid te voeren en aanvullende maatregelen te nemen om het economisch draagvlak te versterken en de arbeidskosten te verlagen.

Tijdens het 'conclaf' van 22 en 23 maart werkte de regering op Hertoginnedal in alle rust de begrotingscontrole af, maakte zij de balans van bijna twee jaar regeringswerk op en legde zij haar beleidsprioriteiten voor de komende maanden vast. Premier Dehaene stelde de resultaten van het overleg op 25 maart in een regeringsverklaring aan de Kamer voor.

Dehaene zei dat het land een 'ware klimaatsverandering' meemaakte. De affaire-Dutroux en enkele belangrijke bedrijfssluitingen - de premier verwees naar het faillissement van Forges de Clabecq en de aangekondigde sluiting van Renault-

Vilvoorde - hebben een zeer diepe vertrouwenscrisis veroorzaakt, waarop regering en parlement een antwoord moeten formuleren. Dehaene pleitte voor continuïteit en stabiliteit in het beleid. Volgens hem kon de regering een positieve balans voorleggen.

Werkgelegenheid zou de topprioriteit van de regering blijven, zei Dehaene. Het viersporenbeleid (loonkostenverlaging, arbeidsherverdeling, maatregelen voor specifieke doelgroepen, inspelen op nieuwe maatschappelijke behoeften) heeft vruchten afgeworpen. De inkomensmatiging heeft volgens de Nationale Bank 33.000 banen gered. De socialelastenverlaging leverde evenveel banen op. In 1996 kwamen er 130.000 deeltijdse banen bij. En van nog lang niet alle 23 maatregelen die in het raam van de kaderwet over werkgelegenheid werden genomen, was het effect voelbaar. De premier somde de nieuwe maatregelen op die de regering had genomen en die hij een voortzetting noemde van het gevoerde beleid (zie daarover hoofdstuk IV).

Dehaene beloofde dat nog voor de zomervakantie knopen zouden worden doorgehakt over de reorganisatie van de politiediensten. Daarnaast zou de regering in de tweede helft van de kabinetsperiode onder meer werk maken van de hervorming van het strafrechtelijk beleid, de bestrijding van de georganiseerde misdaad, het wegwerken van de gerechtelijke achterstand (onder meer door een reorganisatie van de rechtbanken en hoven) en het toegankelijker maken van het gerecht. De regering zou in juni een meerjarenplan 1998-2000 goedkeuren om de hervormingsoperatie te financieren.

De premier wees erop dat in de sociale zekerheid het financieel evenwicht behouden is gebleven. In overleg met de medische wereld en de ziekenfondsen wilde de regering op zoek gaan naar structurele alternatieven voor de tijdelijke maatregelen waarmee de Riziv-uitgaven onder controle werden gehouden. 'De komende maanden' zou de regering werk maken van de al herhaaldelijk aangekondigde hervorming van de overheidspensioenen.

Ten slotte stelde Dehaene vijf speciale ministerraden in het vooruitzicht over de strijd tegen de armoede, de informatiemaatschappij, ambtenarenzaken, nieuwe politieke cultuur en de versterking van de KMO's.

In het daaropvolgende tweedaagse debat hekelde de oppositie het bescheiden resultaat van de actualiseringsoperatie. De meerderheidspartijen verdedigden en steunden de regering. Aan het eind van het debat kreeg het kabinet-Dehaene het vertrouwen van 78 kamerleden van de meerderheid; 56 oppositieleden stemden tegen.

C. *De ontwikkelingen in de Dassault-affaire na het ontslag van Spitaels.*

La Libre Belgique schreef op 17 maart dat François Pirot aan het gerecht had verklaard dat oud-PS-voorzitter Guy Spitaels hem alsmede Guy Coëme en Alain van der Biest er indertijd van op de hoogte had gebracht dat er een 'gift' van de Italiaanse helikopterbouwer op komst was. Spitaels zou dat begin 1989 hebben gezegd tijdens een onverwachte vergadering in de marge van de bijeenkomst van het partijbureau. Tegenover de RTBF-radio bevestigde Van der Biest diezelfde dag de verklaring van Pirot. Spitaels had begin 1994 ontslag genomen als minister-president van de Waalse regering nadat zijn naam was genoemd in de Augusta-affaire. Later werd zijn parlementaire onschendbaarheid opgeheven. Harde bewijzen van de betrokkenheid van Spitaels in de smeergeldzaak waren tot half maart 1997 niet bekend, maar de verklaring van Pirot was erg bezwarend voor Spitaels.

Merry Hermanus werd op 26 maart vrijgelaten. De volgende dag stelde het gerecht ook Piroot en Detaille in voorlopige vrijheid.

Spitaels, die op 27 maart urenlang was ondervraagd en met Piroot en Detaille was geconfronteerd, werd aan het eind van de ondervraging in staat van beschuldiging gesteld. Het gerecht van Luik legde hem passieve corruptie ten laste. Spitaels nam akte van de beslissing en zei in een mededeling dat hij 'nooit de toewijzing van een contract afhankelijk heeft gemaakt van een geldschenking'.

In een interview met RTL-TVi onthulde Hermanus op 29 maart dat er bij een Luxemburgs kantoor van de Banque Nationale de Paris een rekening was op naam van Piroot en Detaille. Volgens Hermanus was het Detaille die tijdens een ondervraging over het bestaan van die rekening had gesproken. Piroot zou gezegd hebben dat er 12 miljoen frank op stond en dat het geld afkomstig was van Dassault, maar Hermanus sprak dat laatste tegen.

Tijdens hetzelfde interview zei Hermanus dat ook de PSC en nog een andere partij geld van Dassault hadden ontvangen. PSC-voorzitter Charles-Ferdinand Nothomb ontkende dat zijn partij ooit smeergeld zou hebben ontvangen. Hij zei dat zijn voorganger, Gérard Deprez, begin januari in het partijbureau had verklaard dat de PSC noch van Dassault, noch van Agusta geld hand ontvangen. Le Soir schreef op 1 april dat toenmalig vice-premier Melchior Wathelet 30 miljoen frank had gekregen voor de PSC-kas, maar deze sprak dat ten stelligste tegen. Aan Le Soir zei Hermanus op 1 april dat ook de Volksunie door Dassault benaderd zou zijn geweest. De VU sprak dat tegen. Hugo Schiltz, die ten tijde van het Dassault-contract vice-premier voor de VU was, wees erop dat hij zich tegen de toewijzing van het contract aan Dassault had verzet.

La Lanterne suggereerde op 3 april dat Benoît Remiche, de toenmalige adjunct-kabinetschef van Wathelet, als koerier zou zijn opgetreden om het Dassault-smeergeld voor de PSC op te halen. Remiche ontkende dat.

Op 16 mei meldde La Dernière Heure dat Serge Dassault, de PDG van de gelijknamige groep, bereid zou zijn ontbrekende documenten aan het Belgische gerecht te bezorgen in ruil voor de intrekking van het internationale aanhoudingsbevel dat onderzoeksrechter Prignon in mei 1996 tegen hem had uitgeschreven. Pas na een interventie van minister van Justitie Stefaan de Clerck bij zijn Franse ambtgenoot Jacques Toubon had het Franse gerecht eind 1996 een deel van de compromitterende documenten die Belgische speurders in november 1995 bij het Dassault-filiaal SEE hadden gevonden, aan het gerecht van Luik overhandigd. Andere documenten weigerde Frankrijk ter wille van het staatsbelang door te sturen.

Op 13 juni werd bekend dat het parket van Luik het aanhoudingsbevel tegen Serge Dassault had ingetrokken. Dat zou zijn gebeurd nadat hij het gerecht aanvullende documenten had gegeven. In de Kamer zei minister De Clerck op 18 juni dat het om een 'onafhankelijke beslissing' van onderzoeksrechter Prignon ging. De Clerck zei nog dat hij er die dag nogmaals bij het Franse ministerie van Justitie had op aangedrongen alle Dassault-documenten aan België te overhandigen. Het duurde uiteindelijk tot 18 juli eer de documenten bij het Hof van Cassatie arriveerden, nadat president Jacques Chirac twee dagen voordien, tijdens een officieel bezoek aan België, een toezegging in die zin had gedaan.

De raadkamer van Luik onttrok op 27 juni het Agusta-Dassault-dossier aan de onderzoeksrechters Ancia en Prignon. De technische maatregel was nodig om de zaak voor het Hof van Cassatie te brengen, het enige rechtscollege dat ministers

en oud-ministers kan berechten, en het in staat te stellen het proces in september 1998 te openen.

Op 4 november verzocht het Hof van Cassatie de Kamer van Volksvertegenwoordigers om oud-minister van Landsverdediging Guy Coëme, conform grondwetsartikel 103, in beschuldiging te stellen voor diens rol in de Dassault-affaire. Anders dan Willy Claes, was Coëme, zoals gemeld, in oktober 1995 alleen voor de Agusta-affaire naar Cassatie verwezen. Voor zijn aandeel in de Dassault-affaire had de Kamer toen aan Cassatie aanvullend onderzoek gevraagd. Het was op basis van dat aanvullend onderzoek dat Cassatie de toepassing van grondwetsartikel 103 vroeg. Coëme werd verdacht van schriftvervalsing en omkoping. De belangrijkste aanwijzing daarvoor was, aldus het rapport van procureur-generaal Liekendael aan de Kamer, het feit dat Coëme nog geen half uur nadat de regering de miljardenbestelling had toegewezen naar Serge Dassault in Parijs belde. De oud-minister zei 'totaal onschuldig' te zijn.

De Kamer stelde op 6 november een bijzondere commissie samen om het verzoek van Cassatie te behandelen. Coëme kwam er zich op 12 november verdedigen. Hij zei onder meer dat het dossier dat Cassatie aan de Kamer had bezorgd 'onvolledig en partijdig' was. Socialistische commissieleden vroegen meer documenten uit het 800.000 bladzijden tellende dossier te mogen inkijken. Hoewel de overige leden daar weinig voor voelden, stelde de commissie een lijst op van de documenten, ruim 10.000 pagina's, die zij eveneens wilde consulteren. Sommigen suggereerden dat de socialisten wilden nagaan of er onderzoek was gedaan naar de eventuele betrokkenheid van de PSC in de Dassault-affaire.

Kamervoorzitter Langendries zei op 15 november op de RTL-TVi-televisie dat Liekendael in de bijzondere kamercommissie had gezegd, dat er geen aanwijzingen waren dat andere partijen dan de PS en de SP bij de Dassault- of Agusta-affaire zijn betrokken. De uitspraak zette kwaad bloed bij SP-voorzitter Louis Tobback. Hij noemde het onaanvaardbaar dat Langendries verklaringen aflegde over wat in een besloten zitting was gezegd.

Op 21 november meldden enkele omroepen dat uit de aanvullende documenten, die de leden van de bijzondere commissie sinds 18 november konden raadplegen, bleek dat Cassatie het Franse gerecht inlichtingen had gevraagd over het telefoonverkeer in de periode 1988-1991 tussen Dassault en het kabinet van minister Wathélet. Een en ander gaf nieuw voedsel aan het vermoeden dat ook de PSC smeergeld had ontvangen. Tegenover Le Soir erkende Remiche op 26 november dat hij contacten met Dassault had gehad, maar dat het om 'normale contacten' ging in zijn hoedanigheid van economisch adviseur voor het Waals Gewest.

In de vroege ochtend van 27 november adviseerde de bijzondere commissie de Kamer in te gaan op het verzoek van Cassatie en Coëme in beschuldiging te stellen wegens corruptie, valsheid in geschrifte en het gebruik van valse documenten als dader, mededader of medeplichtige. Coëme had het over een 'politieke beslissing'. 'Om gerechtigheid te laten geschieden, begaat men een onrechtvaardigheid tegenover mij', zei Coëme. Hij bedoelde daarmee dat het Hof van Cassatie hem in beschuldiging liet stellen om Spitaels te kunnen berechten.

Met 95 stemmen voor en 49 tegen (de socialistische fracties en tien andere kamerleden) volgde de Kamer op 4 december het advies van de bijzondere commissie en stelde zij Coëme, conform grondwetsartikel 103, in beschuldiging. Diezelfde dag lekte uit dat bij Cassatie een verzoek tot opheffing van de parlementaire onschendbaarheid van Spitaels klaar lag.

Verwijzend naar zo'n verzoek, las Spitaels op 5 december op een persconferentie een verklaring voor, waarin hij toegaf in 1989 als PS-voorzitter François Pirot en Fernand Detaille de toestemming te hebben gegeven een bankrekening in Luxemburg te openen om 'zwart' partijgeld op te parkeren. Het ging om de zogenaamde oorlogsschat van de partij (zo'n 25 miljoen frank). Spitaels zei dat het hem speet dat hij die rekening had laten openen. Hij ontkende dat hij op de hoogte was van het Dassault-smeergeld en zei, verwijzend naar het ontslag uit diverse functies, dat hij zijn politieke verantwoordelijkheid had genomen, maar niet bereid was strafrechtelijk verantwoordelijk te worden gesteld voor feiten die hij niet gepleegd had.

Op 16 december maakte voorzitter Yvon Biefnot van het Waals Parlement bekend dat procureur-generaal Liekendael het Waals Parlement verzocht had de onschendbaarheid van Spitaels op te heffen. Het Parlement van de Franse Gemeenschap kreeg een gelijkkluidend verzoek. Beide parlementaire vergaderingen zouden er zich na het kerstecres over uitspreken.

III. Het begrotingsbeleid

A. *De begrotingsresultaten voor 1996 en de controle van de begroting voor 1997*

De regering maakte op 3 januari bekend dat het begrotingsjaar 1996 afgesloten werd met een tekort van 243 miljard frank, tegenover 290 miljard frank in 1995. Het gezamenlijke overheidstekort (Rijk, gewesten en gemeenschappen, lokale besturen, sociale zekerheid) bedroeg 3,4% van het bruto binnenlands product (BBP), 0,4 procentpunten meer dan was geraamd. (Volgens de nationale rekeningen die het INR op 26 juni publiceerde, bedroeg het overheidstekort 3,2% van het BBP, dat tot 8.305 miljard frank was gestegen. De afwijking was het gevolg van methodologische factoren. Ook het tekort van de voorgaande jaren werd met gemiddeld 0,2% naar beneden herzien). Het verschil met de raming werd toegeschreven aan de tegenvallende groei (waardoor er minder belastinginkomen en meer werkloosheidsuitgaven waren), de lager dan geraamde opbrengst van de roerende voorheffing door de vlucht naar niet-belaste spaarvormen als het spaarboekje, en het tekort (25 miljard frank) in de ziekteverzekering. Minister van Begroting Herman van Rompuy bekleemtoonde dat België er niettemin in geslaagd was het financieringstekort in 1996 met 0,7 procent van het BBP te verminderen en in vergelijking met 1993 (7,5%) meer dan te halveren. De overheidsschuld daalde in 1996 van 133,7 tot 130,2% van het BBP, of ongeveer 10.700 miljard frank.

Uit gegevens van het ministerie van Financiën (21 januari) bleek dat de rijks-schuld, de directe schuld van de federale overheid, in 1996 met 76,3 miljard frank was gestegen tot 9.605,8 miljard frank.

Op 17 februari maakte het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) zijn halfjaarlijkse prognose bekend, met het oog op de begrotingscontrole. Het INR handhaafde zijn groeiverwachting op 2,1%, het cijfer dat ook de regering hanteerde. Terwijl het INR met een kortetermijnrente van 3,2% rekende, zou de regering bij de begrotingscontrole uitgaan van een rentevoet van 4,1%.

De nieuwsbrief 'Faxeueel' meldde op 10 maart dat de regering bij de begrotingscontrole een tekort van 16 à 17 miljard frank zou moeten wegwerken. De

inkomsten zouden 26,7 miljard frank lager uitvallen dan was geraamd; de rente-uitgaven zouden 10 miljard frank onder de ramingen blijven.

Minister van Begroting Van Rompuy deelde op 14 maart mee dat tijdens de zogenaamde bilaterale gesprekken met de departementen alle gevraagde bijkredieten (9,7 miljard frank) ofwel geweigerd ofwel gecompenseerd werden.

Tijdens het weekeinde van 22 en 23 maart nam de regering, tijdens het 'conclaf' waarop het regeerakkoord werd 'geactualiseerd' (zie hoofdstuk II), uiteindelijk voor 10,2 miljard frank maatregelen om haar begroting voor 1997 op koers te houden en het tekort conform de Maastricht-norm te beperken tot 2,9% van het BBP. De monopoliebelasting op de elektriciteitssector werd verhoogd van 12 tot 14% (opbrengst 1,5 miljard frank) en de heffing op de omzet van de farmaceutische industrie van 1 tot 4% (2 miljard). Er werd een bedrijfsvoorheffing ingevoerd op de inkomsten van beheersmandaten in vennootschappen (1,2 miljard) en het deel van de winst die de Nationale Bank niet aan de Staat moet doorstorten, werd met een kwart procentpunt verminderd tot 2,75% (1 miljard). Van de strijd tegen de zgn. BTW-carroussels werden 2 miljard frank extra inkomsten verwacht. De departementen, ten slotte, moesten samen 3 miljard frank inleveren, waarvan Landsverdediging en Ontwikkelingssamenwerking elk 600 miljoen voor hun rekening namen. De primaire uitgaven (uitgaven exclusief rentelasten) van de overheid zouden daardoor dalen tot 1.017,6 miljard frank, waardoor ze zowel in reële als in nominale cijfers onder het uitgavniveau van 1996 zouden uitkomen. Volgens Van Rompuy beschikte de regering - doordat zij met een kortetermijnrente (4,1%) had gerekend die boven de markrente (3,6%) lag - over een 'buffer' van 20 à 25 miljard frank om een tegenvallende groei of een rentestijging op te vangen. Op 25 juli zei Van Rompuy dat uit 'geactualiseerde' berekeningen bleek dat het overheidstekort in 1997 zou dalen tot 2,8% van het BBP. De regering zou geen gebruik hoeven te maken van de bijzondere machten waarover zij tot eind augustus beschikte om de begroting op koers te houden.

B. De begroting voor 1998

In een aanbeveling om het 'buitensporige' overheidstekort weg te werken, spoorden de Europese ministers van Financiën er de Belgische regering op 12 mei toe aan de belastingontvangsten en de sociale uitgaven nauwlettend in het oog te houden en haar maatregelen om de groei van de socialezekerheidsuitgaven tegen te gaan, vastberaden uit te voeren. Samen met België kregen acht andere landen die nog niet aan de referentiewaarden in het Verdrag van Maastricht voldeden, een soortgelijke aanbeveling. De Europese Ministerraad betreurde dat het Belgische financieringstekort in 1996 nog altijd 3,4% van het BBP bedroeg en de schuldratio van 130% van het BBP een flink stuk boven de 60%-norm lag. In 1998 zou het tekort tot 2,3% moeten dalen, zoals in het convergentieprogramma 1997-2000 is voorzien, zei de Ministerraad.

Op 24 juni publiceerde de Hoge Raad van Financiën zijn jaarlijks begrotingsadvies. De Raad zei dat het zgn. primair financieringsoverschot van de overheid in 1998 zou moeten stijgen van 5,3 tot 5,6 procent van het BNP, wat overeenstemde met een inspanning van bijna 30 miljard frank. Twee derde daarvan zou kunnen worden gerealiseerd door de hogere groei (2,4%). Doordat ook de eenmalige begrotingsmaatregelen die de regering in 1996 had genomen, moesten worden gecompenseerd, waarvan de omvang op 25 à 30 miljard frank werd geraamd, zouden alle overheden samen 35 à 40 miljard frank moeten vinden om het totale financieringstekort te beperken tot 200 miljard frank of 2,3 % van het

BBP. In een reactie noemde minister van Begroting Van Rompuy (25 juni) het streefcijfer van 35 à 40 miljard frank 'niet correct', omdat het geen rekening hield met de opbrengst van de derde mobilfoonlicentie, de verdere verkoop van overheidsgebouwen en het toenemende rendement van maatregelen uit de begroting-1997. Van Rompuy liet uitschijnen dat de regering er niet over dacht alle niet-recurrerende begrotingsmaatregelen die zij in 1996 had genomen, in één keer door structurele te vervangen.

Op 8 juli maakte het INR de 'economische begroting' voor 1998 bekend, dit wil zeggen de parameters die als uitgangspunt voor de begrotingsopmaak dienen. Voor 1998 raamde het INR de groei op 2,5% (tegenover 2,4% voor de Hoge Raad van Financiën, 2,2% voor het IMF, 2,9% voor de EU en 2,6% voor de OESO), de inflatie op 1,6% (Hoge Raad: 2%), de kortetermijnrente op 3,4% en de lange-termijnrente op 6%.

Op zijn laatste vergadering voor het zomerreces (25 juli) zette de ministerraad de lijnen voor de begroting-1998 uit. Voor alle werkingskosten werd principieel een nulgroei opgelegd. Nieuwe uitgaven moesten elders worden gecompenseerd. Het budget van Landsverdediging bleef bevroren op 98 miljard frank. Extra geld zou worden vrijgemaakt voor de Regie der Gebouwen (1,7 miljard frank), de indexering van de ambtenarenweden en -pensioenen (4,5 miljard) en de verhoging van de toelage aan de NMBS (6,2 miljard). De begroting van Justitie zou tegen het jaar 2000 met 7 miljard frank worden verhoogd tot 44 miljard.

Nog op 25 juli besliste de regering in het najaar nog een deel van haar participatie in de ASLK-Bank te verkopen: 9,8% aan de Belgisch-Nederlandse groep Fortis (die al 49,9% van de ASLK in handen had) en 14,9% op de beurs. De overheid zou daardoor nog maar 25,1% van de ASLK-aandelen behouden, het minimum dat de wet oplegt. Enkele dagen later kwam de regering met Fortis overeen dat de groep voorlopig 12,7 miljard frank zou betalen voor haar aanvullende participatie. Fortis zou bij de beursgang in oktober eveneens het pakket van 14,9% kunnen kopen, maar als de marktprijs te hoog zou liggen ook kunnen afzien van de aankoop van het pakket van 9,8%. Op 12 november werd de geplande beursgang afgeblazen. Fortis kocht het hele aandelenpakket van 24,7% van de Belgische overheid voor 34 miljard frank. De opbrengst van de verkoop werd gebruikt om de schuld af te lossen.

Vanaf begin september werkte de regering aan de voorbereiding van haar begroting, die premier Dehaene op 7 oktober aan de Kamer zou voorstellen, samen met het plan voor de politiehervorming en een werkgelegenheidsplan. In het weekend van 4-5 oktober hakte zij de laatste knopen door.

De ontwerpbegroting voor 1998 die premier Dehaene op 7 oktober in zijn Algemene Beleidsverklaring voorstelde, vertoonde een tekort van 218,1 miljard frank of 2,3% van het BBP. De uitgaven werden geraamd op 1.690,7 miljard frank, de inkomsten op 1.491,5 miljard frank en het negatieve saldo van de schatkistverrichtingen op 18,9 miljard. Om het tekort tot 218,1 miljard frank te beperken, was een correctie nodig geweest van 17 miljard frank, bovenop de 12,3 miljard frank kredieten die tijdens de zgn. bilaterale gesprekken waren geschrapt. Bijna de helft van de 17 miljard haalde de regering uit de derde mobilfoonlicentie (8 miljard). De verlenging van de 'eenmalige' heffingen op de farmaceutische industrie en de elektriciteitssector zouden 2,4 resp. 1,5 miljard frank opbrengen. Voor de overige 5 miljard frank rekende de regering op de strikte bewaking van de overheidsuitgaven.

Justitie en Binnenlandse Zaken kregen 3,2 en 1 miljard frank extra voor de modernisering van het gerecht resp. aanvullende veiligheidsprojecten in de steden. De Regie der Gebouwen zou in 1998 in de bouw van nieuwe gevangenissen 2 miljard frank investeren. Zoals aangekondigd werd de NMBS-toelage met 6,2 miljard frank verhoogd. De zgn. primaire uitgaven stegen daardoor reëel met 0,9%.

Eerste minister Dehaene wees er in zijn Algemene Beleidsverklaring op dat voor het eerst sinds jaren een begroting werd ingediend zonder pijnlijke maatregelen. De oppositie hekelde in het daaropvolgende kamerdebat vooral de 'minimale lastenverlaging' die de regering voorstelde. Veel aandacht ging naar het VLD-plan voor de werkgelegenheid dat partijvoorzitter Guy Verhofstadt op 7 oktober, enkele uren na Dehaenes Beleidsverklaring, had voorgesteld (zie hoofdstuk IV). Aan het eind van het debat kreeg de regering op 9 oktober het vertrouwen van de meerderheid.

Na het begrotingsdebat ontstond er deining over de BTW-verlaging in de bouwsector. De regering had tijdens het begrotingsoverleg beslist de tijdelijke verlaging van de BTW voor bescheiden woningen (12 in plaats van 21%), die zij per 1 januari 1996 had ingevoerd, niet te verlengen na 31 december 1997, hoewel daar van diverse zijden was op aangedrongen. De bouwsector reageerde ontgoocheld.

Tijdens het vragenuurtje drongen op 16 oktober verscheidene kamerleden, ook van de meerderheid, op een verlenging van de maatregel aan. Minister van Financiën Philippe Maystadt (PSC) zei dat de regering de budgettaire ruimte (5,3 miljard frank) voor andere doelstellingen had gebruikt. De Kamer stemde niettemin in met de dringende behandeling van twee wetsvoorstellen, een van de CVP en een van de VU, over de verlenging van de BTW-verlaging.

In de kamercommissie van Financiën werden als gevolg van verdeeldheid bij de CVP en de PS, op 22 oktober beide voorstellen bij staking van stemmen verworpen. Later werden de meerderheidsfracties het er toch over eens het verlaagde BTW-tarief tot eind juni 1998 te verlengen, maar enkel voor woningen waarvan de bouwvergunning vóór 1 januari 1998 werd uitgereikt en op voorwaarde dat de facturen vóór 30 juni 1998 bij de BTW-controle worden ingediend. Doordat de Senaat het wetsontwerp evoceerde, zou het tot 15 januari 1998 duren vooraleer ook de senatoren met de tijdelijke verlenging instemden.

Onder matige belangstelling besprak de Kamer op 17 en 18 december de eigenlijke ontwerpbegroting voor 1998. Zij werd met 77 voor- en 62 tegenstemmen goedgekeurd.

IV. Het werkgelegenheids- en het sociaal beleid

A. *Een nieuwe Maribel-formule, Smet-banen en werktijdverkorting*

De hoge werkloosheid bleef een prioriteit van de regering-Dehaene. Eind 1997 telde België 451.068 uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, tegenover 459.338 een jaar voordien. De vermindering (- 8.270 of 1,8%) had zich uitsluitend in Vlaanderen voorgedaan (- 9.011). In Brussel was er een minieme daling (- 979), in Wallonië was het aantal werklozen met 1.720 gestegen tot 208.149.

Het faillissement van het staalbedrijf Forges de Clabecq in Tubeke (3 januari), de sluiting van huishoudproducent Nova in Tongeren (8 januari) en de aankondiging van de sluiting van Renault Vilvoorde (27 februari) onderlijnden in de eer-

ste maanden van het jaar de ernst van het werkgelegenheidsvraagstuk, waar de vakbeweging met enkele betogingen de aandacht op vestigde.

Op 2 februari had in Tubeke (Tubize) een 'meerkleurige mars voor werk' plaats, op initiatief van de werknemers van Forges de Clabecq. Volgens de rijkswacht namen er 35.000 betogers deel, volgens de organisatoren 50.000. Een week later, op 8 februari, betoogden zo'n 3.000 Limburgers in Hasselt voor meer werkgelegenheid in hun provincie. Op initiatief van de twee grote vakbonden (ACV en ABVV) en met de steun van diverse politieke partijen (waaronder de SP en de PS) en andere organisaties, had op 16 maart in Brussel een 'Mars voor Werk' plaats, die volgens de politie 22.500 en volgens de bonden 80.000 tot 100.000 mensen op de been bracht. In Namen betoogden op 5 april zo'n 5.000 arbeiders. Tot die manifestatie was opgeroepen door FGVB-vakbondsleider Robert D'Orazio van Forges de Clabecq. De nationale vakbondsleiding hield zich daar afzijdig.

Het kernkabinet vond op 4 februari een akkoord over een nieuwe Maribel-regeling, een verlaging van de sociale lasten voor handarbeiders. De Europese Commissie, die België al eerder op de vingers had getikt voor de Maribel-maatregel, had op 3 december 1996 laten weten dat de aanpassingen die de regering had aangebracht aan 'Maribel-bis' en 'Maribel-ter' (de uitbreiding van de lastenverlaging tot de hele bewerkende en verwerkende nijverheid, de landbouw en de transportsector) nog altijd concurrentieverstorend werkten. Zij had de regering tot 20 februari de tijd gegeven alternatieve voorstellen in te dienen.

Het akkoord van 4 februari voorzag in de veralgemening van de lastenverlaging, zodat zij ook van toepassing zou zijn in de bouw- en de horeca-sector. De uitbreiding zou 6 miljard frank kosten. Op 17 februari gaf de Europese Commissie groen licht voor de nieuwe regeling. 's Anderendaags al kwam de regering in een extra zitting bijeen op de nieuwe Maribel-formule, die de bestaande drie vering, formeel goed te keuren.

De regeling kent bedrijven per arbeider een loonkostenverlaging toe, die bestaat uit een vast en een variabel deel, afhankelijk van het aantal handarbeiders in het totale werknemersbestand. Doordat de maatregel pas op 1 juli zou ingaan, was voor 1997 maar 3 miljard frank nodig om de meerkosten te financieren. Dat geld vond de regering in het budget voor de tewerkstellingsakkoorden (6,3 miljard op jaarbasis), die eveneens maar op 1 juli zouden ingaan. Voor de structurele financiering nam de regering nog geen beslissing, maar zij rekende alvast op het terugverdieneffect van de maatregel. Het kabinet besliste ook bij het Europees Hof van Justitie annulatieberoep aan te tekenen tegen het verzet van de Europese Commissie tegen Maribel-bis en -ter, om zo te ontsnappen aan de eis van de Commissie de ten onrechte toegekende lastenverlaging van de bedrijven terug te vorderen.

Het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO) had kritiek op de sterke modulering van de lastenverlaging naar de arbeidsintensiteit, omdat die nadelig zou zijn voor kleinere bedrijven en voor bedrijven waarvan minder dan twee derde van de personeelsleden arbeiders zijn. Als gevolg van de kritiek van de werkgeversorganisatie paste de regering de Maribel-formule aan. Bedrijven met minder dan zes werknemers behielden een forfaitaire aftrek (34.000 frank). Voor de andere bedrijven werd het vaste deel op 20.000 frank vastgesteld, tegenover 7.000 frank in de oorspronkelijke plannen. Daardoor zou de extra kostprijs stijgen tot 7,2 miljard frank op jaarbasis en tot 3,5 miljard frank in 1997. De regering keurde op 11 april het koninklijk besluit over het nieuwe Maribel-systeem definitief goed.

Bij koninklijk besluit van 5 februari werd voor de non-profitsector (ziekenhuizen, rusthuizen, thuiszorg, opvangtehuizen,...) een zgn. sociale Maribel ingevoerd (forfaitaire vermindering van de sociale bijdragen van 13.000 frank per jaar, om te zetten in - naar werd verwacht 4.500 - nieuwe arbeidsplaatsen).

In haar jaarverslag over 1996, dat op 14 februari werd vrijgegeven, zei de Nationale Bank van België dat vakbonden en werkgevers, ondanks de mislukking van het centraal sociaal overleg, moeten blijven streven naar sectorale en bedrijfsakkoorden die een matige loonontwikkeling koppelen aan de bevordering van de deeltijdarbeid. De regentenraad van de NBB verwees naar Nederland als modelvoorbeeld voor de deeltijdse arbeid: de deeltijdbanen vertegenwoordigen er 36% van de werkgelegenheid, tegenover 15% in België. Volgens het jaarverslag waren er ingevolge de te sterke loonkostenstijging sinds 1987 in België 232.000 arbeidsplaatsen verloren gegaan. De vakbonden noemden die uitleg 'simplistisch en misleidend' omdat de investeringen in dezelfde periode niet spectaculair waren toenomen.

In het kader van de 'actualisering' van het regeerakkoord (zie hoofdstuk II) zocht de regering vanaf half februari naar aanvullende maatregelen om de werkgelegenheid te bevorderen, al werd er, gezien de krappe financiële ruimte, van meet aan gewaarschuwd voor te hoge verwachtingen. De twee socialistische regeringspartijen hielden bij monde van hun vice-premiers Johan vande Lanotte (SP) en Elio di Rupo (PS) pleidooien voor arbeidsherverdeling, arbeidstijdverkorting en een hervorming van het doelgroepenbeleid (waar de 23 bestaande 'banenplannen' de duidelijkheid en de doorzichtigheid niet ten goede kwamen).

Minister van Arbeid Miet Smet (CVP) pakte op 15 maart uit met het voorstel de werkloosheidsuitkering te 'activeren' om de 84.000 langer dan vijf jaar werklozen aan een job in het reguliere arbeidscircuit te helpen.

Op 25 maart stelde premier Dehaene in de Kamer de resultaten van de 'actualisering' van het regeerakkoord voor. Inzake werkgelegenheid had het kabinet ingestemd met het voorstel van Smet om de werkloosheidsuitkering te gebruiken als loonsubsidie voor uit de markt geprijsde jobs in domeinen als dienstverlening in pompstations en supermarkten, bewaking van parkeerterreinen en kinderopvang in bedrijven. Voor de 'Smet-jobs' zouden de 84.000 langdurigste werklozen (+5 jaar) in aanmerking komen. Het aantal stages en werkervaringscontracten voor jongeren werd uitgebreid van 20.000 naar 30.000 per jaar.

De vermindering van de werkgeversbijdrage voor bedrijven in moeilijkheden die door arbeidstijdverkorting ontslagen vermijden, die op voorstel van minister Vande Lanotte eind 1996 was ingevoerd, werd bij wijze van experiment verruimd tot alle bedrijven met meer dan vijftig werknemers. De arbeidstijdverkorting (met loonverlies) moet worden omgezet in bijkomende jobs. De RSZ-korting is maximaal (96.000 frank per werknemer) bij invoering van de 32-urige werkweek.

Voorts besliste de regering voor alle bedrijven de arbeidstijd op jaarbasis te berekenen en de bekendmaking van het werkrooster voor deeltijdse werknemers soepeler te laten gebeuren.

Ten slotte preciseerde het kabinet dat de loonkosten tegen 2003 zouden worden teruggebracht tot op het niveau van de drie buurlanden. Dat betekende dat het engagement terzake uit het Toekomstplan (1996) in 1998 zou ingaan.

In een op 22 april bekendgemaakt rapport over de Belgische economie zei de OESO dat de hoge lonen en loonkosten een van de belangrijkste oorzaken van de werkloosheid zijn. De OESO zei dat er dringend een 'sociaal-culturele' revo-

lutie nodig was en deed een reeks aanbevelingen voor een werkgelegenheidsstrategie: het verschil tussen de hoge en de lage lonen vergroten; de werkloosheidsuitkering verlagen; de bescherming van de werknemers terugschroeven; de wet op de concurrentiekracht opheffen; de loonindexering afschaffen en vervangen door onderhandelde loonsverhogingen; het brugpensioenstelsel afbouwen.

ACV en ABVV noemden de aanbevelingen van de OESO onaanvaardbaar en 'strijdig met onze maatschappijkeuze'. De werkgeversorganisatie VBO zei verwonderd te zijn over de negatieve vakbondsreactie. De OESO-voorstellen verdienen een grondig onderzoek en desgevallend een oordeelkundige toepassing, zei het VBO. Premier Dehaene beschouwde het OESO-rapport als een 'ideologische stoorzender'. Hij zei overtuigd te zijn van de verlaging van de arbeidskosten en de versoepeling van de arbeidsmarkt, 'maar men zal dit niet bereiken door klakkeloos het Amerikaanse model te kopiëren en ons eigen sociaal model ondersteboven te gooien vanuit een technocratische benadering die geen rekening houdt met de realiteit' (toespraak op de algemene vergadering van Fabrimetal, 23 april).

In het kader van de 'themaministerraden' die premier Dehaene bij de actualisering van het regeerakkoord had aangekondigd, keurde de regering op 25 april een pakket maatregelen goed om de slagkracht van de kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's, met ten hoogste 50 werknemers) te vergroten. Het werd opgenomen in een ontwerpprogrammawet die de Kamer op 18 december goedkeurde.

De 'programmawet van 10 februari 1998 tot bevordering van het zelfstandig ondernemerschap', zoals de KMO-wet voluit heette, bevatte allereerst een reeks maatregelen om startende bedrijven te helpen (hervorming van het Participatiefonds, verfijning van de vestigingwet, de verruiming van de opleidingsmogelijkheden). Voorts werden de sociale bijdragen voor startende zelfstandigen verlaagd, kwam er een tijdelijke fiscale vrijstelling voor kleine bedrijfjes die bijkomende laaggeschoolde personeelsleden in dienst nemen en werden KMO's met een verlaging van de roerende voorheffing op dividenden aangemoedigd naar de beurs te stappen. Een laatste reeks maatregelen had tot doel de administratieve rompslomp te verlichten, onder meer door de invoering van een 'enig loket' voor contacten tussen KMO's en de federale administratie.

Op 30 april had een tweede 'themaministerraad' plaats, over armoede. Omdat arbeid als sterkste dam tegen armoede wordt beschouwd, besliste de regering voor de toepassing van haar banenplannen OCMW-steuntrekkers gelijk te schakelen met langdurig werklozen. Zo zouden bestaansminimumtrekkers enkele uren per week mogen werken zonder hun uitkering te verliezen en zou ook het bestaansminimum 'geactiveerd' worden als loonsubsidie om de tewerkstelling van steuntrekkers te bevorderen.

Zestien toplui uit de federale en de Vlaamse regering en de Vlaamse politieke partijen en sociale organisaties ondertekenden op 25 juni het 'Programma van Leuven' waarin zij zich engageerden de werkloosheid tegen 2003 te reduceren tot 3 à 5%, wat de creatie van 25.000 tot 30.000 arbeidsplaatsen per jaar impliceert. Om die doelstelling te realiseren bevat het 'Programma van Leuven' voorstellen voor loonmatiging, arbeidsherverdeling, nieuwe en maatschappelijke dienstverlening, vorming en opleiding, bestrijding van zwartwerk, verlaging van de overheidsschuld en economische groei.

De regering keurde op 4 juli een besluit goed over de 'activering' van de werkloosheidsvergoeding waarover ze bij de 'actualisering' van het regeerakkoord een principiële beslissing had genomen. Een groep van 190.000 langdurig werklozen

(vijf jaar werkloos, of twee jaar indien ze geen diploma hoger secundair onderwijs hebben) en bestaansminimumtrekkers zou gedurende maximum drie jaar een 4/5- of halftijdse betrekking kunnen krijgen in een particulier bedrijf, auto-noom overheidsbedrijf, openbare kredietinstelling, vervoersmaatschappij, school, gemeente of provincie. De werkloosheidsuitkering of het bestaansminimum dient daarbij als loonsubsidie.

Op dezelfde vergadering stemde de ministerraad in met het voorstel van vice-premier Di Rupo om in twintig bedrijven van meer dan vijftig werknemers te experimenteren met de 32-urenweek. De arbeidstijdverkortung zou in aanwervingen moeten worden omgezet. Het bedrijf krijgt een korting op de sociale werkgeversbijdrage. Het koninklijk besluit daarover werd op 12 september goedgekeurd.

B. *De verlaging van de arbeidskosten en de opleiding en vorming van werklozen*

In de aanloop naar de opmaak van de begroting voor 1998 kwam een discussie op gang over de verdere verlaging van de arbeidskosten. Uit diverse verklaringen bij de politieke rentree was gebleken dat daarvoor 12 miljard frank beschikbaar zou zijn.

Op 15 september maakten De Standaard en De Morgen gewag van een werkgelegenheidsplan dat die avond door het partijbestuur van de CVP zou worden goedgekeurd. Volgens de auteurs van het plan, senator Bea Cantillon en kamerlid Greta D'Hondt, zou een bijkomende forfaitaire lastenverlaging van 80 miljard frank gespreid over vier tot vijf jaar, samen met de verruiming van het recht op loopbaanonderbreking, de uitbreiding van de deeltijdse arbeid en de ontwikkeling van gemeentelijke dienstenwinkels, 100.000 jobs creëren. Over de manier waarop de minderinkomsten van de sociale zekerheid zouden worden gecompenseerd, sprak de partij zich niet uit.

Het plan lokte gemengde reacties uit. SP-voorzitter Louis Tobback reageerde vrij positief, maar de socialistische vakbond ABVV en vice-premier en minister van Economische Zaken di Rupo wezen het plan van de hand. Di Rupo zei (18 september) dat een algemene lastenverlaging vooral Vlaanderen ten goede komt, omdat er meer bedrijven zijn dan in Wallonië. Volgens hem zou de lastenverlaging selectief gericht moeten zijn op regio's met een hoge werkloosheid, met andere woorden op sommige Waalse regio's.

De SP stelde op 25 september een eigen werkgelegenheidsplan voor, waarin een selectieve lastenverlaging van 60 miljard frank slechts een randvoorwaarde werd genoemd voor een ruimer sociaal-economisch beleid, gericht op innovatie en arbeidsherverdeling. Voor de financiering rekende de SP vooral op een geleidelijke verbreding van de begrotingsruimte door de beheersing van de uitgaven. PS en PSC schoven in die dagen opnieuw de idee van een Algemene Sociale Bijdrage (ASB) naar voren als financieringsbron voor het werkgelegenheidsbeleid, maar de CVP verwierp ook nu weer dat voorstel.

In het weekeinde van 4-5 oktober legde de regering de laatste hand aan het werkgelegenheidsplan dat zij op 7 oktober in de Kamer voorstelde, samen met de begroting voor 1998. In de 'Algemene Beleidsverklaring' kondigde premier Dehaene aan dat er in 1998 en 1999 telkens 12 miljard frank beschikbaar was om de loonkosten te verlagen. Omdat het overleg daarover tussen de vakbonden en

werknemers het hele voorjaar zou duren en de extra lastenverlaging niet vóór 1 juli 1998 zou ingaan, trok de regering voor 1998 echter maar 6 miljard frank uit.

Dehaene deelde voorts mee dat de overheid de experimenten met de 32-ureweek gedurende zes (in plaats van vier) jaar zal subsidiëren. Bedrijven in moeilijkheden die ontslagen vermijden door collectieve arbeidsduurvermindering zouden tot eind 2000 (in plaats van eind 1998) op een lastenverlaging kunnen rekenen. De looptijd van de doorstromingscontracten voor jonge werklozen, die daarmee werkervaring kunnen opdoen bij gemeentebesturen, OCMW's en sociaal-culturele VZW's, zou van één op twee jaar worden gebracht, en in regio's met de hoogste werkloosheid zelfs op drie jaar. De PWA's (plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen) of gemeentelijke klusjesdiensten zouden arbeidsovereenkomsten van onbepaalde duur kunnen aanbieden. Werklozen in PWA-dienst zouden het statuut van deeltijdse werknemer krijgen en tot 60 (in plaats van 45) uur per maand kunnen werken. Om het zwartwerk in te dijken, zou worden geëxperimenteerd met dienstencheques waarmee particulieren huisschilders en behangers kunnen 'betalen'.

Werkgevers en vakbonden reageerden ontgoocheld omdat de regering in 1998 maar 6 miljard frank uittrok voor loonkostenverlaging. Ook in het kamerdebat kreeg de regering kritiek van de oppositie voor de minimale lastenverlaging.

Veel aandacht ging in het debat naar het plan dat VLD-voorzitter Guy Verhofstadt op 7 oktober tijdens een toespraak in Kortrijk had ontvouwd, enkele uren na Dehaenes Algemene Beleidsverklaring. Verhofstadt zei dat door innovatie, investeringen in nieuwe technologie, een verbetering van het onderwijs en een vermindering van de lasten op arbeid in vijf jaar 160.000 nieuwe arbeidsplaatsen konden worden gecreëerd. Voor de lastenverlaging stelde hij een vermindering van de socialezekerheidsbijdragen met 200 miljard frank voor, gespreid over drie jaar. De financiering zou gebeuren met de budgettaire ruimte die vanaf 1999 ontstaat, een nieuwe reeks privatiseringen, concessieovereenkomsten en bijzondere heffingen op openbare en particuliere nutsbedrijven en een jaarlijks beperkt extra bezuinigingspakket op de overheidsuitgaven. Op de lange termijn rekende de VLD op het terugverdieneffect. In de Kamer verweten de meerderheidspartijen de VLD dat terugverdieneffect veel te hoog in te schatten.

Op 21 november had in Luxemburg een Europese Top over werkgelegenheid plaats. De 15 lidstaten van de EU kwamen daar overeen ten minste 20 procent van de werklozen een beroepsopleiding te geven. Premier Dehaene en minister van Arbeid Miet Smet sloten niet uit dat sancties zouden worden opgelegd aan werklozen die weigeren op een opleidingsaanbod in te gaan. SP-voorzitter Louis Tobback reageerde negatief (24 november). Hij zei dat sancties maar aanvaardbaar zijn als de werklozen na hun opleiding een baan krijgen. Ook de vakbonden kantten zich tegen een repressieve benadering. ACV en ABVV eisten van de werkgevers garanties dat een opleiding naar een job leidt. De werkgevers legden de verantwoordelijkheid voor de lage scholingsgraad - in België heeft 42,6% van de bevolking hoogstens een diploma lager secundair onderwijs, tegen 24,4% bij de drie belangrijkste handelspartners - bij het onderwijs. Zij zeiden dat van hen niet mocht worden verwacht laaggeschoolde werklozen de basisvaardigheden bij te brengen.

Na een werkbezoek aan Denemarken stelde Smet (10 december) nogmaals de invoering voor van een vormingsplicht voor laaggeschoolde werklozen. Ook nu weer kreeg zij kritiek van de vakbonden, de SP en de groenen. Zelfs de Vlaamse minister van Tewerkstelling, Theo Kelchtermans, zei weinig te voelen voor het

Deense voorbeeld. Smet zei dat ze alleen 'een aanzet tot een discussie' had willen geven. Maatregelen zouden pas in 1998 worden genomen.

C. *Het sociaal overleg*

Het sociaal overleg tussen vakbonden en werkgevers enerzijds en tussen de sociale partners en de regering anderzijds bleef het hele jaar door in een laag toerental.

De regering had, nadat werkgevers en vakbonden daarover geen overeenstemming hadden gevonden, op 17 december 1996 beslist dat de lonen in 1997 en 1998 met niet meer dan 6,1% mochten stijgen, indexering en loonschaalverhogingen inbegrepen. Zij had het aan de sociale partners overgelaten het begrip 'loonkosten' nader te definiëren. In de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) kwamen vakbonden en werkgevers daarover echter niet tot een akkoord (22 januari). Omdat de regering evenmin een beslissing nam, bleef de vage definitie in de wet van 26 juli 1996 over de concurrentiekracht van toepassing.

Van de sociale partners verwachtte de regering ook dat zij, binnen het door haar vastgelegde algemene kader, tegen eind maart per bedrijfssector en tegen eind mei per bedrijf een collectieve arbeidsovereenkomst (CAO) zouden sluiten. De onderhandelingen daartoe waren maar traag uit de startblokken gekomen, omdat vakbonden en werkgevers wachtten op duidelijkheid over het begrip 'loonkosten' en over de nieuwe Maribel-formule (cfr. supra onder A). Om te vermijden dat de onderhandelingen wegens de tijdsdruk zouden mislukken, gaf minister van Arbeid Miet Smet de sociale partners begin maart extra tijd: tot 15 mei voor de sectorale CAO's en tot eind juni voor de bedrijfsakkoorden.

Eind mei deelde Smet mee dat de zeventig sectorale CAO's die voor bijna 1,45 miljoen werknemers uit de particuliere sector waren gesloten, met een gemiddelde kostprijs van 5,6 à 5,7% binnen de loonnorm (6,1%) bleven. Om de werkgelegenheid te bevorderen, werd vooral gebruik gemaakt van loopbaanonderbreking en halftijds brugpensioen. Van soepele werktijden en collectieve arbeidstijdverkorting was in de akkoorden amper sprake.

Premier Dehaene zag in het vlotte verloop van de sectoronderhandelingen een stimulans om in het najaar een 'pact' te sluiten over een verdere verlaging van de loonkosten en een arbeidsherverdeling. De regeringsleider kreeg daarvoor de steun van koning Albert II, die in zijn 21-julitoespraak, zoals hij dat in 1993 bij zijn eedaflegging had gedaan, de sociale partners opriep voorrang te geven aan de werkgelegenheid en daarover een sociaal akkoord te sluiten.

Na enkele informele contacten kwam op 9 september de 'groep van tien' (verteenwoordigers van de drie vakbonden, het VBO en het NCMV) een eerste keer bijeen om het pad daartoe te effenen. Op 25 september raakten bonden en werkgevers het eens over een principiële verklaring, waarin ze zeiden bereid te zijn naar een sociaal akkoord te streven en alle te bespreken thema's opsomden.

De tekst, die vrij vaag was gehouden, werd op 30 september aan de regering voorgesteld. Premier Dehaene zei dat het document een goede basis vormde voor het meerjarenplan over de verlaging van de loonkosten, arbeidsherverdeling, maatregelen voor oudere en langdurig werklozen en de ontwikkeling van buurt-diensten, waarover hij uiterlijk in het voorjaar 1998 een consensus zou willen vinden. Over de financiering van het plan, meer bepaald de loonkostenverlaging, bleef Dehaene op de vlakte. Net als de sociale partners hoopte hij dat de Europese werkgelegenheidstop van 20-21 november een uitweg zou bieden, door

een besluit te nemen over de invoering van een 'Europese' energiebelasting of over een fiscale harmonisering.

Concrete afspraken daarover werden op de top in Luxemburg echter niet gemaakt. De 'richtsnoeren' over onder meer vorming en opleiding van werklozen die er werden vastgelegd voor 1998 en die de lidstaten in nationale regelgeving moesten omzetten, zouden integendeel de uitgaven verhogen.

Intussen was duidelijk geworden dat zowel de vakbonden als de werkgeversorganisaties bij het overleg over een werkgelegenheidsakkoord niet overhaast te werk wilden gaan en dat de echte gesprekken pas in 1998 zouden beginnen.

Ambtenaren

Als slot van een 'sensibiliseringscampagne' betoogden op 29 januari in Brussel ca. 15.000 ambtenaren. Met de manifestatie wilden zij de overheid herinneren aan eerdere toezeggingen over arbeidsherverdeling en vastheid van betrekking, en waarschuwen voor ingrepen in het ambtenarenpensioen.

Op 14 mei sloot de regering met de ambtenarenbonden in het zgn. Comité A, waarin afspraken voor de hele openbare sector worden gemaakt, een akkoord over de 'minimale rechten', de drempels waaronder de arbeidsvoorwaarden van het overheidspersoneel niet mogen zakken. Op 19 juni werd in hetzelfde Comité een centraal akkoord voor 1997-1998 gesloten, dat eensdeels neerkwam op de bevestiging of de verlenging van de bepalingen uit het vorige akkoord, zoals het recht op een vierdaagse werkweek en halftijds pensioen, en anderdeels op nieuwe tewerkstellingsformules waarover op de diverse beleidsniveaus (federale overheid, gewesten en gemeenschappen, overheidsbedrijven) kon worden onderhandeld, een verhoging van de haard- en standplaatstoelage en de vakbondspremie, en bepalingen over vakantieregeling, vorming en kinderopvang. De beperkte inhoud van het akkoord illustreerde de voortschrijdende decentralisatie van het ambtenarenoverleg.

In verband met de 80.000 federale ambtenaren keurde de regering op 13 juni, tijdens een 'themaministerraad', een reeks maatregelen goed om de politisering tegen te gaan en de dienstverlening aan de burger te verbeteren. Het ging om onder meer een versoepeling van de wervingsprocedures en de mobiliteit binnen de ambtenarij, de invoering per 1 januari 1998 van een evaluatiesysteem en, voor de topambtenaren, een aanstelling voor zes jaar in plaats van een benoeming.

Hoewel premier Dehaene dat op 25 maart, naar aanleiding van de 'actualisering' van het regeerakkoord, had aangekondigd, slaagde de regering er in 1997 niet in een hervormingsvoorstel voor de ambtenarenpensioenen uit te werken. L'Echo de la Bourse meldde op 6 juni dat er in het kabinet zo goed als een akkoord was over de afschaffing van de 'perequatie', de welvaartsaanpassing van de overheidspensioenen, en de verkleining van de 'tantièmes', de eenheid voor de berekening van het pensioen (die van 1/60 op 1/64 zou worden gebracht, zodat een ambtenaren met 40 dienstjaren een pensioen van nog maar 40/64ste van de gemiddelde wedde van de laatste vijf dienstjaren zou krijgen). De regering noemde het bericht 'puur speculatief' en zei dat er nog andere scenario's ter tafel lagen. De Standaard schreef op 16 juni dat het kernkabinet en minister van Pensioenen Marcel Colla overeenstemming hadden bereikt om de perequatie niet af te schaffen, maar af te zwakken tot maximum 1% per jaar. Ook dat bericht werd ontkend. Na de zomervakantie werd over de ambtenarenpensioenen niets meer gehoord.

D. *De sociale zekerheid*

Begroting ziekteverzekering

De ziekteverzekering, die in 1996 nog een tekort had geboekt van 23,6 miljard frank, kon het jaar 1997 (budget: 428,3 miljard frank) afsluiten met een tekort van 1,6 miljard frank. Voor 1998 vroeg het Verzekeringscomité van het RIZIV, waarin de ziekenfondsen en de zorgverstrekkers zitting hebben, de regering een budget van ten minste 467 miljard frank. Volgens de technische ramingen van het RIZIV was 462 miljard frank nodig. Ook dat was meer dan de 445,9 miljard frank die de wettelijke norm (een reële groei van 1,5%) toestond. Die norm kwam overigens steeds meer ter discussie te staan, omdat hij geen rekening hield met 'exogene' factoren, zoals de stijgende personeelskosten en nieuwe noden.

De regering was bereid 452 miljard frank voor de ziekteverzekering opzij te zetten en een extra bedrag van 1 miljard frank uit te trekken voor de chronisch zieken (voor wiens belangen op initiatief van de christelijke ziekenfondsen op 28 september enkele tienduizenden in Brussel op straat kwamen), maar de Algemene Raad van het RIZIV wees het voorstel op 29 september van de hand. Bij de opmaak van de rijksbegroting trok de regering het initiële bedrag op tot 453,25 miljard frank. De uitkering van het extra bedrag van 1,25 miljard frank werd echter afhankelijk gemaakt van de totstandkoming van een nieuw tarievenakkoord tussen artsen en ziekenfondsen.

Artsenconflict

Om een ontsporing van de ziektekostenverzekering te vermijden, had de regering op 20 december 1996 voor nog eens 10 miljard frank uitgaven weggesneden. Het grootste deel van de besparingen (7,3 miljard) zou gebeuren door de erelonen van artsen, tandartsen en kinesitherapeuten vanaf 1 januari 1997 voor ten minste zes maanden te bevriezen en de tarieven van sommige technische prestaties met 2 of 3% te verminderen, in afwachting van structurele maatregelen. De beslissing veroorzaakte een conflict met de zorgverstrekkers, meer bepaald met de artsen. De artsensyndicaten adviseerden hun leden de tariefverlaging niet toe te passen en de erelonen voor een consult en een huisbezoek met 2% te verhogen. Na de publicatie van het betrokken besluit in het Staatsblad, vroegen de artsensyndicaten hun leden het lopende tarievenakkoord met de ziekenfondsen op te zeggen. Een ruime meerderheid van de artsen hield zich evenwel aan de overeengekomen erelonen.

Op 7 maart raakten artsen en ziekenfondsen het eens over de inhoud van een nieuw akkoord, dat maatregelen bevatte om de tijdelijke besparingsmaatregelen van eind 1996 te vervangen. Het ging om onder meer de oprichting van een planingscommissie per deelsector, het sluiten van deelconventies met afzonderlijke ziekenhuizen en de verdere invoering van forfaitaire vergoedingen voor klinische biologie. Met de stimulering van het centraal medisch dossier bij de huisarts zette het akkoord ook een voorzichtige stap naar de 'echelonering', de invoering van een getrappt systeem van gezondheidszorg waarin de huisarts op de eerste en de specialist op de tweede lijn staat.

Vertegenwoordigers van de artsensyndicaten en de ziekenfondsen stelden het ontwerpakkoord op 11 maart aan de regering voor. Premier Dehaene zei dat het ontwerp in de goede richting ging, maar hij vroeg artsen en ziekenfondsen de voorstellen nader uit te werken en, vooral, het besparingseffect ervan te berekenen.

Twee dagen later verwierp de raad van beheer van de Belgische Vereniging van Syndicale Artsenkamers (BVAS), het syndicaat van dokter Jacques de Toeuf, het ontwerpakkoord.

In de daaropvolgende weken zwol het ongenoegen in de artsenwereld nog aan. Aanleiding was het besluit van de ministerraad (28 maart) de ziekenhuizen geleidelijk een vast budget te geven, dat alle uitgaven moet dekken. Met die maatregel wilde de regering misbruiken in de bestaande financiering op basis van het aantal ligdagen tegengaan.

Uit protest tegen de nieuwe financieringsregeling nam op 25 april zowat de helft van de specialisten deel aan de 24-urenstaking waartoe de BVAS had opgeroepen en die de steun had gekregen van het Algemeen Syndicaat van Geneeskundigen van België (ASGB) van dokter Milan Roex. Van vrijdag 23 tot maandag 26 mei had een tweede staking plaats. Op 14 juni namen enkele duizenden artsen, vooral specialisten, in Brussel deel aan een 'Staten-Generaal' die door de BVAS was bijeengeroepen en waarop scherpe kritiek werd geuit op 'de blinde besparingsdrang' van de regering. De Toeuf kondigde eraan weg 'als eerste waarschuwing' een maand lang weg te blijven uit alle RIZIV-organen. Een nieuwe, derde stakingsactie (20-23 juni) was minder algemeen dan de vorige.

Via informele contacten met ziekenfondsen en artsenorganisaties zocht eerste minister Dehaene eind juni een uitweg uit het conflict. Op 1 juli nodigde hij de betrokkenen uit voor een formele onderhandelingsronde, die twee dagen later werd gehouden. Het overleg was goeddeels beperkt tot werkafspraken, al zegde de regering er toe haar plan voor een budgetfinanciering voor de ziekenhuizen tijdelijk op te bergen.

Artsen en ziekenfondsen begonnen in de daaropvolgende dagen informeel te overleggen over een nieuw tarievenakkoord. Het voornemen van de regering, via een amendement op de sociale programmawet (dat een wetsvoorstel van SP-kamerlid Ghislain Vermassen overnam), ereloonsupplementen te verbieden bij tweeen meerpersoonskamers en die tot 100 procent te beperken voor eenpersoonskamers, vertroebelde de sfeer. Na moeizame gesprekken raakten artsen en ziekenfondsen het op 3 november uiteindelijk eens over een beperkt akkoord. Het honorarium voor een consult en een huisbezoek werd per 1 december verhoogd van 587 naar 600 frank, respectievelijk van 680 naar 720 frank. Ook de honoraria van de geneesheer-specialisten werden opgetrokken. De kwestie van het centraal medisch dossier werd verwezen naar een werkgroep, die tegen midden 1998 een concreet voorstel zou moeten doen. De artsen hadden in een clauseule laten opnemen, dat het akkoord verviel als het parlement het voorstel-Vermassen zou goedkeuren.

In de sociale programmawet, die de Kamer op 11 december goedkeurde, werd uiteindelijk alleen het supplementverbod voor twee- en meerpersoonskamers gehandhaafd. De beperking voor eenpersoonskamers werd weggelaten. Bovendien zou de regeling pas in december 1998 ingaan, enkele weken vóór het verstrijken van het nieuwe tarievenakkoord.

Intussen had de regering voor acht medische sectoren, waaronder de tandartsen, de bevrozing van de honoraria en de tariefvermindering ingetrokken.

Artsenverkiezingen

De onrust in de medische wereld kon niet los worden gezien van de naderende artsenverkiezingen, waarop het ASGB en het jongere Syndicaat van de Vlaamse

Huisartsen (SVH) reeds lang aandrongen om de wanverhouding recht te trekken in de commissie artsen-ziekenfondsen, waar over de honoraria wordt onderhandeld. De BVAS bekleedde daar negen van de elf artsenmandaten, een gevolg van het feit dat er sinds de jaren zestig geen verkiezingen meer waren gehouden.

Op 27 juni keurde de ministerraad de besluiten over de artsenverkiezingen goed. In de commissie artsen-ziekenfondsen zullen de huisartsen en de specialisten elk zes zetels krijgen. Om aan de verkiezingen te kunnen deelnemen moet een artsensyndicaat ten minste twee jaar bestaan, een jaarlijkse bijdrage van ten minste 3.400 frank innen, zowel huisartsen als specialisten verenigen en actief zijn in ten minste twee gewesten.

De BVAS was het met de regeringsbeslissing niet eens en dreigde ermee de verkiezingen - die naar alle waarschijnlijkheid op een tweestrijd met het kartel ASGB-SVH zouden uitmonden - te boycotten. Na overleg met de twee grote artsenbonden (22 september), zei de regering bereid te zijn haar besluit aan te passen en alleen bonden aan de verkiezingen te laten deelnemen die bewijzen ten minste duizend leden te tellen. Als gevolg daarvan zouden de artsenverkiezingen om organisatorische redenen niet vóór maart 1998 kunnen worden gehouden.

Artsenbeperking

Op 7 februari keurde de ministerraad een besluit over de beperking ('contingentering') van het aantal artsen en tandartsen goed. Het maximumaantal beginnende artsen werd vastgesteld op 700 in 2004, 650 in 2005 en 600 in 2006. Ondanks het protest van de Vlaamse minister van Onderwijs, Luc van den Bossche, hield de regering vast aan een 60N/40F-verdeling. Het aantal beginnende tandartsen zou in 2002 en 2003 telkens niet hoger mogen zijn van 140.

Witte woede

Werknemers uit de social-profitsector (ziekenhuizen, bejaardenhuizen, rust- en verzorgingstehuizen, thuisverzorging, opvoedingsinstellingen,...) hadden in 1991 massaal actie gevoerd voor loonsverhogingen. Het akkoord uit juli 1991 dat een einde gemaakt had aan het sociaal conflict, was echter niet volledig uitgevoerd. Bovendien was, als gevolg van onder meer besparingsmaatregelen en de vergrijzing, de werkdruk in de sector sindsdien toegenomen. Tegen die achtergrond brak, na sporadische acties tijdens de vorige jaren, in de laatste maanden van 1997 een nieuwe golf van 'witte woede' los.

Nadat zo'n 200 Vlaamse thuisverplegers op 6 november in Brussel hadden gemanifesteerd, kwamen op 14 november 1.500 vakbondsmilitanten in de hoofdstad bijeen om zich over een actieplan te beraden. Anders dan in 1991 lag de klemtoon niet op looneisen, maar op een verhoging van de werkgelegenheid en een verlichting van de arbeidsdruk. Aan Vlaamse kant - de social-profitsector zit te wip op het federale en het gemeenschapsniveau - werd de invoering van de 35-urenweek met loonbehoud gevraagd.

Op 1 december overhandigden de vakbonden aan minister van Arbeid Miet Smet een stakingsaanzegging voor 16 december. De stakingsoproep had maar een matig succes, het meest nog in de ziekenhuizen. Die dag betoogden in Brussel 14.800 (rijkswacht) tot 25.000 (bonden) personeelsleden van de social-profitsector in Brussel. De acties zouden in 1998 worden voortgezet en verscherpen.

V. Het binnenlands beleid

A. Institutionele wetgeving

Parlementaire onschendbaarheid (grondwetsartikel 59)

Na lange en lastige discussies raakten Kamer en Senaat het begin 1997 eens over een herziening van grondwetsartikel 59 dat de parlementaire onschendbaarheid regelt.

De Kamer had de immunitetsregeling al op 20 juni 1996 in beperkte mate afgezwakt. Voor de ondervraging van een parlementslid of de confrontatie met getuigen zou het gerecht niet langer de instemming van het parlement hoeven te vragen. Op 16 januari 1997 ging de Senaat een stap verder. De betrokken parlementaire vergadering zou haar instemming enkel nog moeten geven voor de in-verdenkingstelling, de verwijzing naar of dagvaarding door een rechtbank of een hof, en de aanhouding van een parlementslid. Ook huiszoekingen, zij het in aanwezigheid van de parlementsvoorzitter, zouden dus zonder toestemming van het parlement kunnen gebeuren. Voor dwangmaatregelen zou een bevel van de voorzitter van het hof van beroep nodig zijn. De verdere afzwakking was een gevolg van de goedkeuring, eind 1996, door de Kamer van een uitvoeringswet op grondwetsartikel 103 over de ministeriële verantwoordelijkheid (de zogenaamde wet-Di Rupo). De Senaat achtte het wenselijk voor beide gevallen gelijklopende regelingen te treffen.

In overleg met de senatoren, waarbij premier Dehaene bemiddelend optrad, amendeerde de Kamer op 20 februari op haar beurt de senaatstekst. De onschendbaarheid voor een 'inverdenkingstelling' werd geschrapt. Een parlementslid kreeg de mogelijkheid de schorsing van de gerechtelijke procedure te vragen aan zijn vergadering, die daarover met een tweederde meerderheid beslist. De Senaat keurde de aldus geamendeerde tekst op 27 februari goed. Het herzieningsbesluit d.d. 28 februari verscheen op 1 maart in het *Belgisch Staatsblad*.

Ministeriële verantwoordelijkheid (grondwetsartikelen 103 en 125)

Wegens juridisch-technische moeilijkheden en meningsverschillen tussen de diverse fracties konden de grondwetsartikelen 103 en 125 over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van federale ministers resp. gewest- en gemeenschapsministers in het verslagjaar nog niet worden herzien. Het parlement was niet verder gekomen dan de goedkeuring van een aangepaste tekst van artikel 103 door de kamercommissie voor de grondwetsherziening (25 november), maar dat was gebeurd in afwezigheid van de Vlaamse liberalen, voor wie de voorgestelde vervolgingsregeling - waarin het parlement nog altijd een rol speelde - niet ver genoeg ging.

Kamer en Senaat keurden wel een bijzondere wet goed die uitvoering geeft aan artikel 125 van de grondwet. De Kamer had een voorstel van bijzondere wet al op 16 december 1996 aangenomen, maar de Senaat amendeerde de tekst op 30 januari, om twee lacunes op te vullen. Het ene amendement sneed een eventuele burgerlijke partijstelling uitdrukkelijk af, het andere regelde de vervolging van een gewest- of gemeenschapsminister voor feiten die dateren uit een periode waarin hij/zij federaal minister was. Op 20 februari stemde de Kamer met het geamendeerde ontwerp in.

Luidens de bijzondere wet van 28 februari 1997 'houdende tijdelijke en gedeeltelijke uitvoering van artikel 125 van de Grondwet' (*Belgisch Staatsblad van 1 maart*) kan het gerecht zonder toestemming van het parlement een onderzoek tegen een minister of oud-minister instellen. Alleen om een minister te vervolgen moet het parlement tussenbeide komen.

In hetzelfde nummer van het *Staatsblad* verscheen ook de wet van 28 februari 1997 'tot wijziging van de wet van 17 december 1996 houdende tijdelijke en gedeeltelijke uitvoering van artikel 103 van de Grondwet'. De wijziging bracht de wet van 17 december 1996, de zogenaamde Di Rupo-wet, die enkel de goedkeuring van de Kamer behoeft, in overeenstemming met de bepalingen die op initiatief van de Senaat in de bijzondere wet tot uitvoering van grondwetsartikel 125, de zogenaamde wet-Kelchtermans, waren ingebracht. De twee uitvoeringswetten waren daardoor gelijklopend.

Beide tijdelijke wetten liepen op 1 januari 1998 af. Omdat de grondwetsartikelen 103 en 125 op dat ogenblik niet zouden zijn herzien, werden ze door de wet van 19 december 1997 resp. de bijzondere wet van 19 december 1997 (*Belgisch Staatsblad van 25 december 1997*) verlengd tot 1 juli 1998.

Andere grondwetswijzigingen

Een wijziging van grondwetsartikel 41 d.d. 11 maart 1997 (*Belgisch Staatsblad van 2 april 1997*) maakt het mogelijk in de gemeenten van meer dan 100.000 inwoners districtsraden (officieel 'binnengemeentelijke territoriale organen') te verkiezen. Vooral vanuit Antwerpen, waar al informele districtsraden bestaan, was daarop aangedrongen. Oorspronkelijk zou de regeling beperkt zijn tot gemeenten met ten minste 250.000 inwoners, maar de Kamer verlaagde dat cijfer. Daardoor zouden ook Brugge, Brussel (stad), Charleroi, Gent, Luik, Namen en Schaarbeek districtsraden kunnen krijgen.

Door de aanvulling van grondwetsartikel 130 (herziening van 20 mei 1997, *Belgisch Staatsblad van 21 juni 1997*) werd de Raad van de Duitstalige Gemeenschap ook bevoegd om, voor de Duitstalige Gemeenschap, het taalgebruik in het onderwijs te regelen.

Modernisering van de Provinciewet

Op initiatief van enkele senatoren werd de Provinciewet uit 1836 door het federale parlement grondig gemoderniseerd. Zowel het Vlaams Gewest als het Waals Gewest wees er in dat verband op, dat het Sint-Michielsakkoord uit 1992 in de regionalisering van de Provincie- en de Gemeentewet had voorzien.

De wet van 25 juni 1997 tot wijziging van de Provinciewet (*Belgisch Staatsblad van 5 juli*) herwaardeerde de rol van de provincieraad, onder meer door het inzage-recht van de raadsleden een wettelijke basis te geven en te verruimen tot de stukken die betrekking hebben op taken van de deputatie en de gouverneur, door de invoering van mondelinge en schriftelijke vragen en door te voorzien in de mogelijkheid provincieraadscommissies op te richten. De nieuwe wet verplicht de deputatie jaarlijks een beleidsnota in te dienen, die de provincieraad samen met de begroting moet bespreken.

De inwoners van de provincie kregen het recht schriftelijk uitleg te vragen over de beraadslagingen en besluiten van de provincieraad en de deputatie. Naar analogie met de gemeenten kan een provincieraad beslissen een provinciale volksraadpleging te houden over aangelegenheden van provinciaal belang.

De provincies kregen de mogelijkheid hun inrichtingen en diensten te organiseren als provinciebedrijven, en diensten van commerciële of industriële aard als autonome provinciebedrijven.

Openbaarheid van bestuur

Door de wet van 12 november 1997 (*Belgisch Staatsblad van 19 december 1997*) werd de openbaarheid van bestuur voor de gemeente en de provincies geregeld.

Adviesraden

Ingevolge de wet van 17 juli 1997 (*Belgisch Staatsblad van 31 juli 1997*) mogen vanaf 1 januari 2000 ten hoogste twee derde van de leden van de adviesraden van de federale overheid van hetzelfde geslacht zijn. Een decreet van 15 juli 1997 (*Belgisch Staatsblad van 2 september 1997*) bevat gelijklopende bepalingen voor de adviesraden van de Vlaamse overheid.

B. *Het gemeentelijk kiesrecht voor niet-Belgen*

Naar aanleiding van de ontdekking van het stoffelijk overschot en de uitvaart van het vermoorde Marokkaanse meisje Loubna Benaïssa (zie hoofdstuk I) kwam het kiesrecht voor migranten op de politieke agenda. Parallel daarmee laaide de kwestie op van de voorwaarden voor de toekenning van gemeentelijk kiesrecht aan de burgers uit de EU-lidstaten die in België verblijven.

Daags na de begrafenisplechtigheid voor Loubna Benaïssa (8 maart) zei eerste minister Dehaene in tv-uitzendingen van de BRTN en RTL-TVi dat de solidariteit die in die dagen tussen Belgen en migranten was gegroeid, een keerpunt betekende voor de integratie van de migranten. De premier vond de tijd rijp voor een 'breed maatschappelijk debat' over kiesrecht voor migranten.

Voor de toekenning van kiesrecht aan niet-Belgen, zowel burgers van de Europese Unie (EU) als anderen, is, luidens een advies van de Raad van State van 22 oktober 1980, een wijziging nodig van grondwetsartikel 8. Volgens dat artikel moet men de 'staat van Belg' bezitten om de politieke rechten te kunnen uitoefenen.

De partijen reageerden uiteenlopend op de verklaringen van Dehaene. De SP, die zoals andere partijen intern verdeeld was over het migrantenstemrecht, zei het debat te willen voeren, maar op een initiatief van de premier te wachten. Agalev en Ecolo pleitten voor een snelle invoering van het migrantenstemrecht, het Vlaams Blok kante zich daar resoluut tegen. De VLD en de VU bevestigden hun standpunt dat het kiesrecht gekoppeld moet blijven aan het staatsburgerschap. PRL-voorzitter Louis Michel waarschuwde voor overhaasting, maar zei bereid te zijn onder bepaalde voorwaarden mee te werken aan een grondwetswijziging. De PS zag een oplossing in een verdere versoepeling van de naturalisatieprocedure. CVP-voorzitter Marc van Peel hield zich aan het officiële partijstandpunt dat alleen naturalisatie tot kiesrecht kan leiden, maar andere CVP'ers, zoals de Vlaamse ministers Luc Martens en Wivina Demeester, spraken zich, zoals zij eerder al deden, voor migrantenstemrecht uit.

Het CVP-partijbestuur besprak de kwestie op 18 maart, maar het kwam niet tot een eensgezind besluit en besliste de arrondissementsbesturen te raadplegen.

Het Vlaams Parlement verwierp op 19 maart een Agalev-motie over de onvoorwaardelijke toekenning van gemeentelijk kiesrecht aan migranten. De groenen kregen bij de stemming alleen van de SP-fractie steun. Het onderwerp verdween nadien voor enige tijd uit het nieuws.

Op 20 mei maakte het partijbestuur van de CVP een einde aan de interne discussie met een compromis dat door 80 procent van de bestuursleden werd goedgekeurd. De partij noemde de verwerving van de Belgische nationaliteit door naturalisatie voor niet-EU-onderdanen de 'meest aangewezen manier' om kiesrecht te verkrijgen. Als na de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 zou blijken dat die weg tot onvoldoende politieke participatie had geleid, 'kan worden overwogen' het gemeentelijk stemrecht uit te breiden tot andere dan EU-burgers, 'mits het respecteren van een aantal basisvoorwaarden'.

In de kamercommissie voor de Grondwetsherziening was intussen de bespreking begonnen van een FDF-voorstel tot herziening van grondwetsartikel 8. De herziening was nodig om uitvoering te geven aan het Verdrag van Maastricht en de Europese Richtlijn 94/80/EG van 19 december 1994 over het gemeentelijk kiesrecht voor EU-burgers. Onderdanen van EU-lidstaten die in België verblijven moeten volgens het Verdrag en de Richtlijn vanaf 2000 kunnen deelnemen aan en kandidaat zijn bij de gemeenteraadsverkiezingen. België had de Richtlijn al tegen 1996 in intern recht moeten omzetten.

Tegen de onvoorwaardelijke toekenning van gemeentelijk kiesrecht aan EU-burgers waren in Vlaanderen bezwaren gerezen. Gevreesd werd dat die kiezers overwegend voor Franstalige lijsten zouden stemmen, waardoor de positie van de Vlamingen in Brussel en in de Vlaamse Rand rond Brussel verder zou verzwakken. De Vlaamse Raad had uiting gegeven aan die vrees in een motie van 17 november 1994, waarin gevraagd werd het actief kiesrecht voor EU-burgers aan enkele voorwaarden te verbinden.

Nadat de CVP haar houding had bepaald, vonden christen-democraten, socialisten en liberalen in de kamercommissie voor de Grondwetsherziening vrij snel een akkoord voor een 'half open' wijziging van grondwetsartikel 8. Het gemeentelijk kiesrecht zou worden losgekoppeld van de Belgische nationaliteit. Voor EU-burgers zou een en ander bij gewone wet worden geregeld, voor niet-EU-burgers bij bijzondere wet. Daardoor kreeg de CVP de garantie dat niet-EU-burgers op zijn vroegst in 2006 aan de gemeenteraadsverkiezingen zouden kunnen deelnemen. Op 11 juni keurde de commissie een voorstel in die zin goed.

In de daaropvolgende dagen kwam het compromis op de helling te staan. Eerst lieten de socialisten weten dat zij het moeilijk hadden met het onderscheid tussen niet-Belgen uit de Europese Unie en andere vreemdelingen. Nadien stelde de VLD enkele voorwaarden voor de wijziging van grondwetsartikel 8, meer bepaald een gewaarborgde vertegenwoordiging voor de Vlamingen in alle Brusselse instellingen, de regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet, en de afschaffing van de opkomstplicht.

Op 25 juni keurde het Vlaams Parlement een resolutie goed, waarin de toekenning van het gemeentelijk kiesrecht aan vier voorwaarden werd gekoppeld: de betaling van gemeentebelastingen; een minimale verblijfsduur; de strikte toepassing van de taalwetgeving; het voorbehouden van uitvoerende mandaten voor Belgen. In de resolutie werd voorts aangedrongen op de regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet, zoals in het Sint-Michielsakkoord (1992) was afgesproken, en op een gewaarborgde vertegenwoordiging van de Vlamingen in de regionale en lokale instellingen in Brussel. Anders dan in de motie van 1994 ver-

wees het Vlaams Parlement niet meer naar gemeenten met meer dan 20% EU-burgers. België had in 1994 bedongen dat in dergelijke gemeenten de toekenning van het gemeentelijk kiesrecht kon worden afhankelijk gemaakt van een verblijfsduur van maximum zes jaar. Er bleken echter geen Rand-gemeenten en maar vijf van de negentien Brusselse gemeenten meer dan 20% inwoners uit andere lidstaten van de EU te tellen.

Op 26 juni stuurde de Kamer het voorstel tot herziening van grondwetsartikel 8 terug naar de commissie voor de Grondwetsherziening. Officieel gebeurde dat om een reeks amendementen van het Vlaams Blok te bespreken die commissie-voorzitter Nathalie de T'Serclaes ten onrechte onontvankelijk had verklaard. In feite zat de herziening, na het afbrokkelen van de consensus onder de drie 'traditionele families', in het slop.

Diezelfde dag liet de Europese Commissie weten dat ze België, samen met Frankrijk, voor het Hof van Luxemburg zou dagvaarden omdat de twee landen Richtlijn 94/80/EG nog niet in hun nationale wetgeving hadden omgezet.

In de kamercommissie voor de Grondwetsherziening kondigde premier Dehaene op 1 juli aan dat hij na het zomerreces een eigen wetsontwerp over het gemeentelijk kiesrecht voor EU-burgers zou indienen. Op zijn verzoek stelde de commissie de bespreking van de herziening van grondwetsartikel 8 tot na de vakantie uit.

Het zou uiteindelijk duren tot begin 1998 vooraleer Dehaene een initiatief nam. In een vooraf op video opgenomen boodschap tot de Staten-Generaal van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en tegen Racisme (29 november) zei de eerste minister dat hij het nog steeds mogelijk achtte een tweederde meerderheid te vinden voor een grondwetswijziging om migranten tegen 2006 gemeentelijk kiesrecht te geven, maar uit de reacties van de oppositiepartijen op die verklaring bleek dat de kaarten niet zo gunstig lagen als de premier liet uitschijnen.

C. *Het taalgebruik op identiteitskaarten*

Het federale parlement wijzigde de wetten van 19 juli 1991 (identiteitskaarten) en 8 augustus 1983 (Rijksregister) om het gebruik van vier talen op identiteitskaarten een wettelijke basis te geven. De wetwijziging was een gevolg van een klacht die oud-VU-senator Rob Vandezande in 1989 bij de Raad van State had ingediend tegen de viertalige vermelding (Nederlands, Frans, Duits en Engels) van de woorden 'België' en 'identiteitskaart', en de Engelstalige, naast de Nederlandstalige, rubrieksbenaming (naam, nationaliteit,...) op de identiteitskaart die de stad Leuven hem had uitgereikt. Vandezande voerde aan dat krachtens de bestuurstaalwet de identiteitskaarten in het Nederlandse taalgebied eentalig-Nederlands moeten zijn. De Raad van State gaf hem in een arrest van 20 december 1991 gelijk.

Omdat de federale overheid geen gevolg gaf aan het arrest, trok Vandezande later opnieuw naar de Raad van State. Bij arrest van 6 november 1996 zei de Raad dat de verzoeker een identiteitskaart moest krijgen die in overeenstemming was met de taalwetgeving. Het arrest legde de Belgische Staat een dwangsom op van 10.000 frank per week vanaf 3 maart 1997.

Op 23 januari 1997 zei minister van Binnenlandse Zaken Johan vande Lanotte in de Senaat dat hij een wetsontwerp zou indienen om de meertalige identiteitskaarten rechtsgeldigheid te geven. In het Vlaams Parlement kondigde minister-president Luc van den Brande op 29 januari aan daartegen een belangenconflict

in te roepen, omdat het taalgebruik op identiteitskaarten een gemeenschapsbevoegdheid zou zijn. Hij verwees naar grondwetsartikel 129, waarin staat dat de gemeenschappen bevoegd zijn voor de taalwetgeving in bestuurszaken, behalve in Brussel, de faciliteitengemeenten en 'voor de diensten waarvan de werkkring verder reikt dan het taalgebied waarin zij gevestigd zijn'.

Vande Lanotte vroeg daarop het advies aan de Raad van State. Een Franstalige kamer van de afdeling Wetgeving zei half februari dat de federale overheid bevoegd is. Zij leidde dat af uit de derde uitzondering in grondwetsartikel 129 ('de diensten waarvan de werkkring verder reikt dan het taalgebied waarin zij gevestigd zijn'). Vande Lanotte diende op 10 maart zijn wetsontwerp bij de Senaat in.

De Vlaamse regering had inmiddels op 25 februari een eigen ontwerpdecreet goedgekeurd om het taalgebruik op de identiteitskaarten in het Nederlandse taalgebied te regelen. De inhoud week niet af van het ontwerp-Vande Lanotte. Ook de Vlaamse regering wilde het gebruik van andere talen dan het Nederlands rechtsgeldig maken.

Op 12 maart bevestigden de verenigde kamers van de Raad van State (waarin Nederlandstalige en Franstalige juristen zitting hebben), in een advies over het Vlaamse ontwerpdecreet, dat het taalgebruik op identiteitskaarten een federale bevoegdheid is. De uitreiking van identiteitskaarten wordt beschouwd als 'een dienst waarvan de werking verder reikt dan het eigen taalgebied'.

De Vlaamse regering diende uiteindelijk haar ontwerpdecreet niet bij het Vlaams Parlement in. Met de steun van de regering riep het Parlement op 19 maart een belangenconflict in over het federale wetsontwerp. Daardoor werd de behandeling van het ontwerp in de Senaat voor zestig dagen geschorst. Overleg tussen de twee parlementaire vergaderingen leidde op 30 april niet tot overeenstemming. Conform de wet bracht de Senaat daarop een gemotiveerd advies uit aan het Overlegcomité. Volgens de Senaat (19 juni) was er geen sprake van een belangenconflict maar van een bevoegdheidsconflict, zodat het Overlegcomité zich niet met het meningsverschil hoefde in te laten.

De wet van 12 december 1997 werd op 24 december 1997 gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad*. De Vlaamse regering zou in 1998 tegen de wet vernietigingsberoep aantekenen bij het Arbitragehof.

D. *Nieuwe politieke cultuur*

De overleggroep-Langendries, genoemd naar kamervoorzitter Raymond Langendries, was op 7 december 1996 een eerste keer bijeengekomen. Langendries had, in antwoord op de beroering veroorzaakt door de affaires-Dutroux en -Di Rupo, de voorzitters van de 'democratische partijen' uitgenodigd voor gesprekken over een versterking van de parlementaire democratie en een verbetering van de verhouding tussen burger en staat, ook wel 'nieuwe politieke cultuur' (NPC) genoemd.

Op 10 januari 1997 kwam de overleggroep een tweede keer bijeen. Voordien had VLD-voorzitter Herman de Croo, die in open conflict was gekomen met de meerderheidspartijen over de zaak-Di Rupo, aangekondigd niet langer deel te nemen aan het overleg. Het partijbureau van de VLD bevestigde op 6 januari dat het overleg geen zin had 'zolang de meerderheidspartijen door een duivelspact aan elkaar vastgeklonken zijn'.

Tijdens de vergadering van 10 januari werd afgesproken vier werkgroepen op te richten over resp. decumulatie, financiering van verkiezingscampagnes, inspraak van de burger en openbare dienstverlening.

Op 3 februari stapte ook de VU uit de overleggroep. Het besluit van het partijbureau was een reactie op de betrokkenheid van de PS in de Dassault-smeergeld-affaire (zie hoofdstuk II) en de houding van de CVP terzake. VU-voorzitter Bert Anciaux zei dat 'de macht van de PS zwaarder (weegt) dan het herstel van de democratie' en hij verweet de CVP 'grootschalige corruptieschandalen als een zuivere partij-aangelegenheid' af te doen. Na het vertrek van de VU maakten alleen nog de vier regeringspartijen (CVP, SP, PS en PSC) en de PRL deel uit van de overleggroep-Langendries. Agalev en Ecolo hadden van meet aan hun medewerking geweigerd.

Op 17 juni sloten de vijf deelnemende partijen een reeks principiële afspraken, die op 23 juni ter bekrachtiging aan de partijbureaus werden voorgelegd en diezelfde dag werden gepresenteerd.

Over de cumulatie van politieke mandaten spraken de partijen af dat een parlementslid vanaf 1 juli 1999 nog maar één bezoldigd uitvoerend mandaat (burgemeester, schepen, OCMW-raadsvoorzitter) mag uitoefenen. Het totale inkomen voor beide mandaten mag niet meer bedragen dan anderhalf keer de parlementaire wedde.

De verkiezingsuitgaven zullen verder worden beperkt. Een partij zal nog maar 40 miljoen in plaats van 45 miljoen frank (geïndexeerd) mogen uitgeven, een kandidaat nog maar 350.000 frank plus 1,4 frank per inwoner van zijn kieskring in plaats van 500.000 en 2 frank. Verkiezingspropaganda op commerciële borden wordt verboden; niet-commerciële borden mogen niet groter zijn dan vier vierkante meter. De wetgeving op de partijfinanciering zal worden uitgebreid tot de nevenorganisaties van de partijen (studiediensten, vormingsinstellingen,...).

Door een grondwetsherziening zal een gemeentelijke, provinciale en gewestelijke consultatieve volksraadpleging worden ingevoerd. Als 10% van de inwoners dat wenst, zal een gemeente, provincie of gewest verplicht worden de bevolking (vanaf 16 jaar) te raadplegen.

In het 'twintigpuntenplan' voor meer democratie was voorts sprake van een deontologische code over dienstbetoon, de afslanking van de ministeriële kabinetten, de depolitiserings van benoemingen, de vereenvoudiging van de wetgeving en een beter onthaal van de burger bij de openbare diensten.

De maatregelen zouden in wetsvoorstellen worden gegoten, waarvan de eerste (partijfinanciering en verkiezingsuitgaven) in september bij de Kamer werden ingediend maar pas in 1998 goedgekeurd zouden worden.

NPC was ook een gespreksonderwerp in 'Zaal F' van de Senaat, waar VLD-senator Guy Verhofstadt met vertegenwoordigers van VU en Agalev en enkele CVP'ers (Johan van Hecke, Luc Willems, Pieter de Crem) sinds de herfst 1996 aan voorstellen werkte om de politiek te vernieuwen. Eind maart kregen de CVP'ers de toestemming van hun fractie enkele wetsvoorstellen mede te ondertekenen. Zij hadden betrekking op de invoering van een referendum op alle beleidsniveaus, de neutralisering van de lijststem, de afschaffing van de opkomstplicht, en de rechtstreekse verkiezing van de burgemeester. Nadat Verhofstadt begin juni voorzitter van de VLD was geworden, trokken de CVP'ers zich terug uit het 'Zaal F'-overleg, dat daarmee een stille dood stierf. Wel raakten parlementsliden van de overige drie partijen het eind juni nog eens over een strengere cumulatieregel-

ling dan in de werkgroep-Langendries was overeengekomen. Parlementsleden zouden hun mandaat alleen nog met het lidmaatschap van een gemeenteraad mogen cumuleren. Cumulatie van een parlementair mandaat met bepaalde privé-mandaten in onder meer ziekenfondsen en werkgevers- of werknemersorganisaties zou worden verboden.

(Voor het NPC-overleg in het Vlaams Parlement, zie het artikel 'Het Vlaamse politiek gebeuren in 1997' verder in dit nummer.)

VI. Het justitiebeleid

A. *De hervorming van het gerecht*

De uitvoering van de maatregelen voor de hervorming van het gerecht die de federale regering op haar 'Sinterklaasconclaf' (6 december 1996) had genomen, in antwoord op de kritiek op het gerechtelijk optreden in de zaak-Dutroux, vorderde maar traag en moeizaam.

Hoge Raad voor Justitie

De regering keurde op 17 januari een nota goed over de oprichting van een Hoge Raad voor Justitie. De Hoge Raad zou de opdracht krijgen de regering en het parlement te adviseren over het justitiebeleid en de werking van het gerecht, op te treden als bemiddelaar tussen rechtzoekende en gerecht, toezicht te houden op de interne controle van het gerecht (tuchtprocedures), eventueel zelf een onderzoek naar individuele tekortkomingen in te stellen en de profielen van de korpsoversten op te stellen. De regering stelde voor de Hoge Raad samen te stellen uit twaalf magistraten, die door de magistraten zelf zouden worden aangewezen, en twaalf niet-magistraten, van wie ten minste vier juristen met beroepservaring, die door de Senaat zouden worden benoemd. Op die 'externe' controle kwam kritiek uit de gerechtelijke wereld.

Nadat de nota uitvoerig was besproken, zowel binnen als buiten het parlement, keurde de regering op 25 juli een wetsontwerp over de oprichting van de Hoge Raad voor de Justitie goed, dat daar niet fundamenteel van afweek. Eind oktober diende de regering het wetsontwerp, na aanpassing aan het advies van de Raad van State, bij de Kamer in, waar het eind 1997 nog aanhangig was.

Als nieuwe instelling moet de Hoge Raad voor Justitie een grondwettelijke basis krijgen. De regering kondigde aan dat zij na de commissiebesprekingen van de wetsontwerpen over de Hoge Raad en over de benoemingen en bevorderingen in de magistratuur (zie infra) een ontwerp zou indienen ter wijziging van grondwetsartikel 151. In zijn advies had de Raad van State opgemerkt dat de oprichting van de Hoge Raad niet was aangekondigd in de verklaring tot herziening van de grondwet (1995), maar premier Dehaene wuifde die opmerking weg. De regering sprak ook de kritiek van de Raad van State tegen, als zou de oprichting van de Hoge Raad indruisen tegen het grondwettelijke beginsel van de scheiding der machten.

Benoemings- en bevorderingscollege

Om de benoeming en de bevordering van magistraten te depolitiseren, had de regering op het 'Sinterklaasconclaf' de oprichting van een Benoemings- en

bevorderingscollege (BBC) in het vooruitzicht gesteld. Uit een nota die de regering op 18 maart in de kamercommissies voor Justitie en voor de Grondwetsherziening voorstelde, bleek dat zij vasthield aan de idee van één centraal college en niet wenste in te gaan op de suggestie van de magistratuur gedecentraliseerde colleges op te richten, om de inspraak te garanderen van magistraten die de kandidaat beroepshalve kennen. Om aan die verzuchting tegemoet te komen, laste de regering in de procedure het schriftelijk advies in van de onmiddellijke en de toekomstige korpsoverste van de kandidaat, alsook van een vertegenwoordiger van de balie van zijn rechtsgebied.

Het BBC zou worden samengesteld uit 22 leden, de helft Nederlandstaligen en de helft Franstaligen. Elke taalgroep zou uit vijf magistraten en zes niet-magistraten bestaan. Zij zouden met een tweederde meerderheid worden benoemd voor een termijn van vier jaar. De magistratuur zou zelf de tien magistraten mogen voordragen. In elke taalgroep zou een examencommissie worden opgericht, die de (al bestaande) toelatingsexamens organiseert. Daarnaast zouden er twee selectiecommissies komen, die aan de minister van Justitie de drie meest geschikte kandidaten voorstellen die voor een benoeming of bevordering in aanmerking komen. De selectiecriteria zouden bij wet worden vastgesteld. In elk geval zou rekening worden gehouden met de evaluatieverslagen van de kandidaat.

In een nota die hij op 25 juli aan de ministerraad voorstelde, ging minister van Justitie Stefaan de Clerck nader op de evaluatie in. Iedere magistratuur zou om de drie jaar door zijn korpsoverste en een collega worden geëvalueerd. Met een positieve beoordeling zou bij bevorderingen ernstig rekening moeten worden gehouden. Een negatieve evaluatie zou tot weddeverlies en eventuele tuchtmaatregelen leiden.

De ministerraad stemde met de krachtlijnen van de nieuwe benoemings- en bevorderingsprocedure in en gaf minister De Clerck de opdracht terzake een wetsontwerp te schrijven. Eind 1997 had De Clerck dat ontwerp nog niet ter goedkeuring aan de regering overgemaakt.

Meer nog dan tegen de oprichting van de Hoge Raad voor Justitie, rees er in de magistratuur verzet tegen het Benoemings- en bevorderingscollege. Op 30 december meldde De Standaard dat drie topmagistraten van het Hof van Cassatie, eerste voorzitter Pierre Marchal, raadsheer Ward Fourrier en voormalig procureur-generaal Jacques baron Velu, in een omstandig advies aan de minister van Justitie bezwaren uitten tegen de regeringsvoorstellen, waarin zij een 'ernstige aantasting van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht' zagen. Zij noemden het 'onaanvaardbaar' dat het voordrachtsrecht van de magistratuur, dat partijpolitieke bevoemingen juist zou afremmen, zou worden afgeschaft en 'niet verantwoord' dat de rechterlijke macht in de minderheid zou zijn in het BBC.

Hoog Comité van Toezicht

De ministerraad keurde op 14 maart een wetsontwerp goed over de overheveling van het Hoog Comité van Toezicht, per 1 januari 1998, naar de gerechtelijke politie (GP). Van de 102 commissarissen en enquêteurs van het HCT zouden er 95 de nieuwe 'Centrale dienst ter bestrijding van de corruptie' binnen de GP vormen. De overigen werden ondergebracht in de nieuwe 'Dienst voor overheidsopdrachten en subsidies' bij het departement van Ambtenarenzaken om onregelmatigheden bij de besteding van overheidsgeld te voorkomen. De Kamer zou het wetsontwerp op 22 januari 1998, de Senaat op 19 februari 1998 goedkeuren (wet van 6 maart 1998, *Belgisch Staatsblad van 31 maart 1998*).

College van procureurs-generaal

De Kamer keurde op 20 februari het wetsontwerp goed dat het College van procureurs-generaal en de nationale magistraten een wettelijke basis geeft (wet van 4 maart 1997, *Belgisch Staatsblad* van 30 april). Het College, waarin de vijf procureurs-generaal van de hoven van beroep zitting hebben, werd op 15 mei geïnstalleerd. Het heeft de opdracht in overleg met de minister van Justitie een eenvormig, coherent en afdwingbaar strafrechtelijk beleid uit te tekenen in richtlijnen en rondzendbrieven. In het verslagjaar vaardigde het College richtlijnen uit over onrustwekkende verdwijningen (15 september) en slachtofferhulp (1 oktober).

De wet van 4 maart 1997 gaf ook een officieel statuut aan de (maximum vijf) nationale magistraten die bevoegd zijn voor specifieke materies die de grenzen van een rechtsgebied overschrijden, zoals de georganiseerde misdaad en de politesamenwerking.

Overige maatregelen

Twee belangrijke hervormingsmaatregelen haalden in 1997 nog niet de parlementaire eindstreep. Het zogenaamde wetsontwerp-Franchimont, dat het opsporings- en het gerechtelijk onderzoek herzielt en de burgerlijke partijen evenveel rechten geeft als de verdachten, kreeg op 10 juli de instemming van de Kamer, maar was op het einde van het jaar nog aanhangig bij de Senaat. De senatoren keurden op 17 juli het wetsontwerp goed 'ter instelling van commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling', dat de zogenaamde wet-Lejeune wijzigt. Door de wetswijziging zal niet langer de minister van Justitie maar een multidisciplinair samengestelde commissie over de vervroegde vrijlating van gevangenen beslissen. Het wetsontwerp was eind 1997 nog in bespreking in de Kamer.

Op 17 oktober besliste de ministerraad in elk gerechtelijk arrondissement een 'justitiehuis' te openen, waarin alle parajustitiële diensten (slachtofferhulp, voortgangsbewaking van vervroegd vrijgelaten gedetineerden,...) worden ondergebracht en waar men terecht kan voor advies. Het eerste justitiehuis werd op 19 november geopend in Kortrijk.

Op 19 juni werd het 'Europees Centrum voor vermiste en seksueel mishandelde kinderen' opgericht. Het gaat om een, naar Amerikaans voorbeeld, particuliere instelling die kan rekenen op een jaarlijkse subsidies van de Belgische overheid. Daniel Cardon de Lichtbuer werd tot voorzitter van de raad van bestuur aangesteld. Christian Wiener werd op 15 september benoemd tot directeur-generaal. Van de ouders van de verdwenen kinderen gaf alleen Jean-Denis Lejeune zijn medewerking aan het Centrum.

B. Maatregelen tegen de gerechtelijke achterstand - Herziening van de taalwet

De federale overheid nam in 1997 enkele maatregelen om de achterstand bij de hoven en rechtbanken weg te werken.

Het Hof van Cassatie kreeg er door de wet van 6 mei 1997 (*Belgisch Staatsblad van 25 juni*) vier raadsheren en twee advocaten-generaal bij, waardoor het over 28 raadsheren en 12 advocaten-generaal beschikte. De griffie werd versterkt en er werd een korps van (voorlopig vijf, uit te breiden tot maximum der-

tig) referendarissen opgericht om de raadsheren en de parketmagistraten bij te staan. Het personeelskader van het hoogste rechtscollege was sinds 1970 niet meer aangepast, hoewel het aantal arresten gestegen was van 1.471 in 1970 tot 2.207 in 1996 en het aantal hangende zaken van 897 tot 2.123. Omdat het Hof meer Nederlandstalige dan Franstalige zaken behandelt, stelde de VU tijdens de parlementaire bespreking voor af te stappen van de taalpariteit, maar de meerderheidspartijen beslisten de pariteit te handhaven.

Door de wet van 9 juli 1997 op de gerechtelijke achterstand (*Belgisch Staatsblad van 13 augustus*) kregen de vijf hoven van beroep er 148 plaatsvervangende raadsheren bij om, in tijdelijke kamers, in drie jaar de gerechtelijke achterstand weg te werken. Zij zouden worden gezocht onder advocaten met ten minste twintig jaar praktijk, plaatsvervangende rechters en op rust gestelde magistraten.

Bij het parlement was eind 1997 nog een wetsontwerp in bespreking over de benoeming van toegevoegde rechters bij de rechtbanken van eerste aanleg, de rechtbanken van koophandel en de arbeidsrechtbanken. Hun aantal zou niet meer mogen bedragen dan 10% van het aantal zittende magistraten. Tijdens de parlementaire bespreking werd erop gewezen, dat, wat Brussel betreft, de taalwetgeving niet van toepassing is op de toegevoegde rechters. Minister De Clerck beklemtoonde dat het om een tijdelijke oplossing ging, in afwachting van een aanpassing van de taalwetgeving die een einde zou moeten maken aan het tekort aan tweetalige rechters.

Het voornemen van De Clerck de taalwetgeving in gerechtszaken te versoepelen, kreeg kritiek uit Vlaamse hoek. Volgens de taalwet van 1935 moet in Brussel ten minste twee derde van de magistraten tweetalig zijn. De Raad van State had in een arrest van 26 maart 1997 gezegd dat in geen geval van de taalwetgeving kan worden afgeweken, ook niet om de continuïteit van de dienst te verzekeren. Het tekort aan tweetalige magistraten in de Brusselse rechtbanken was het gevolg van de miskennis van de taalwet door de drie Franstalige voorgangers van De Clerck (Jean Gol, Philippe Moureaux en Melchior Wathelet), die te veel eentalig-Franse rechters hadden benoemd.

Op 29 april onderbraken de Brusselse rechters enige tijd het werk om de minister van Justitie op het acute personeelstekort te wijzen. In juli verweten de parketmagistraten minister De Clerck verantwoordelijk te zijn voor het tekort omdat hij zich strikt aan de wet hield en enkel nog kandidaten benoemde die wettelijk tweetalig en dus geslaagd waren in een taalexamen. Hun protest kwam er enkele dagen nadat van de 43 kandidaten er maar acht in het taalexamen waren geslaagd.

De Clerck stelde daarop een wijziging van de taalwetgeving in het vooruitzicht. Nog maar een derde van de magistraten zou een grondige kennis van de tweede landstaal moeten hebben. Voor een ander derde zou een 'voldoende kennis' volstaan, dit wil zeggen 'een praktische kennis die vereist is voor de goede uitoefening van het ambt'. Op 26 september keurde de ministerraad een wetsontwerp in die zin goed.

Het Vlaams Pleitgenootschap, dat de Nederlandstalige advocaten in Brussel verenigt, en de Vlaamse Juristenvereniging wezen de versoepeling van de taalwetgeving af. Zij zeiden dat de Franstaligen gebruik maakten van de gebrekkige werking van enkele rechtbanken om het taalevenwicht in Brussel op de helling te zetten.

Op 15 december gaven Franstalige advocaten en magistraten op de trappen van het Justitiepaleis nogmaals uiting aan hun ongenoegen over 'het uitblijven

van concrete maatregelen om de achterstand te verhelpen'. Het wetsontwerp was eind 1997 nog in behandeling bij de Senaat.

VII. Het buitenlands en defensiebeleid

A. *Buitenlandse politiek*

Zaire/Congo - De opstand van rebellenleider Laurent Kabila werd in Brussel nauwlettend gevolgd, maar de regering wenste zich, ondanks een oproep van de CVP in de kamercommissie voor Buitenlandse Zaken (25 februari) soldaten naar Zaire te sturen, niet in het conflict te mengen. Staatssecretaris voor Ontwikkeling Réginald Moreels reisde op 9 maart naar Zaire (en Uganda), maar zonder politiek mandaat van de regering en enkel binnen zijn 'strikt humanitaire' bevoegdheid. Bij zijn aankomst in Kinshasa zei hij dat België bereid was het Zairese volk te begeleiden in het democratiseringsproces en het medische en humanitaire hulp te bieden. Bij zijn terugkeer kreeg hij in de Senaat kritiek voor zijn Zaire-bezoek (18 maart).

Wegens het groeiende machtsvacuüm in Zaire gaf de regering-Dehaene half maart de Belgen in Zaire de raad het land te verlaten. Op 22 maart, toen de rebellen van Kabila steeds verder westwaarts oprukten, stuurde het kabinet 550 para's naar Brazzaville, de hoofdplaats van Congo aan de overzijde van de Zaire-stroom, met het oog op een eventuele evacuatie van landgenoten. Frankrijk en de VS hadden dat eerder al gedaan. De regering beklemtoonde dat het om een strikt humanitaire missie ging.

Op 26 maart bevestigde Buitenlandse Zaken dat een Belgisch gezant in Kisangani een 'eerste contact' met Kabila had. De rebellen hadden daar daags voordien melding van gemaakt. Volgens hen lichtte de gezant de doelstellingen toe van de aanwezigheid van de Belgische soldaten in Brazzaville (waarvan een deel kort nadien naar Pointe-Noire, aan de Atlantische kust, werd verplaatst). Wegens het toenemende geweld stuurde Brussel begin mei nog eens 54 para's naar Brazzaville.

Kort na het aftreden van Mobutu als president van Zaire (16 mei) werden de Belgische militairen teruggeroepen (22 mei) en erkende België de facto het Kabila-bewind. Minister van Buitenlandse Zaken Eric Derycke sprak al op 17 mei de wens uit dat er in de Democratische Republiek Congo (de nieuwe naam van Zaire) een overgangsregering zou komen die breder is dan de AFDL van Kabila. Hij noemde de termijn van twee jaar die Kabila voorstelde om democratische verkiezingen te houden 'realistisch en aanvaardbaar'.

Derycke kondigde op 21 mei aan, dat België zijn speciale gezant voor de Grote Meren, ambassadeur Yves Haesendonck, naar Kinshasa stuurde voor 'diepgaand overleg met de nieuwe beleidsmensen en alle personaliteiten die representatief zijn voor de Congolese samenleving'. Volgens premier Dehaene (22 mei) gaf de regering de Congolese bewindvoerders daarmee en met de terugtrekking van de para's een signaal, dat België bereid was onder bepaalde voorwaarden de officiële samenwerking met zijn oud-kolonie te hervatten. Die voorwaarden waren: de vorming van een brede overgangsregering; een democratiseringsproces dat naar verkiezingen leidt; volledige toegang voor de internationale gemeenschap tot Oost-Kivu (waar Ruandese vluchtelingen verbleven).

Minister Derycke sprak op 14 juli, tijdens een ontmoeting met zijn Congolese ambtgenoot Bizima Karaha in Brussel, de wens uit snel bilaterale relaties met Con-

go aan te knopen. Het was de eerste officiële ontmoeting tussen een Belgisch minister en een lid van de regering-Kabila. Voor het eerste sinds vijf jaar was op 21 juli weer een vertegenwoordiger van Congo/Zaire uitgenodigd op de plechtigheden ter gelegenheid van de Belgische nationale feestdag.

Eind juli bracht staatssecretaris Moreels een officieel bezoek aan de oud-kolonie. Hij had een mandaat om de hervatting van de directe bilaterale samenwerking voor te bereiden, die in 1991 was stopgezet. Kabila weigerde Moreels te ontvangen, officieel omdat hij een te drukke agenda had, maar in feite omdat hij misnoegd was over de Belgische kritiek op de schending van de mensenrechten. Wegens het stokkende democratiseringsproces en de voortdurende schending van de mensenrechten werd de bilaterale samenwerking in 1997 evenwel nog niet hervat.

Op verzoek van Congo liet het Belgische gerecht in de zomer beslag leggen op de bezittingen van oud-president Mobutu in België.

Ruanda - Een ad-hoc-commissie van vier senatoren (Frank Swaelen, Philippe Mahoux, Guy Verhofstadt en Armand de Decker) en twee oud-magistraten van het Arbitragehof (Jan baron Delva en Dieudonné André), die geheime en vertrouwelijke documenten had onderzocht over de moord (april 1994) op tien Belgische blauwhelmen in Ruanda, stelde op 7 januari haar verslag voor aan de senaatscommissie voor Buitenlandse Zaken. In het rapport kwam de commissie tot de conclusie dat de Belgische politieke en militaire overheid op de hoogte was van de anti-Belgische stemming in Ruanda vóór de ministerraad op 19 november 1993 besliste deel te nemen aan Unamir, de VN-operatie in het Afrikaanse land, en dat zij ook nadien informatie kreeg over het anti-Belgische klimaat. Volgens de commissie heeft België het risico dat zijn militairen liepen, onderschat, en begingen België en de VN een blunder toen zij na de para's alle blauwhelmen uit Ruanda terugtrokken, omdat daardoor de geplande genocide op de Tutsi kon beginnen.

Verschillende partijen drongen aan op de oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie om de zaak grondiger door te lichten, maar de CVP verzette zich daar tegen. Blijkbaar waren de Vlaamse christen-democraten beducht voor een mogelijke beschadiging van eerste minister Dehaene, die ook ten tijde van Unamir regeringsleider was. De premier wees er in een mededeling (9 januari) op, dat de ministerraad alle Ruanda-beslissingen bij consensus had genomen en dat het parlement die beslissingen nooit had betwist. In de pers werd ook gewezen op de bevoorrechte relatie tussen de vermoorde Ruandese president Habyarimana en wijlen koning Boudewijn en het Hof, die in het rapport van de ad-hoc-commissie onvermeld was gebleven.

Mede onder druk van de media gaf de CVP uiteindelijk haar verzet op. Op 17 januari loste het bureau van de Senaat het geschil met een compromis op: er zou een bijzondere commissie worden opgericht die niet de bevoegdheden van een onderzoekscommissie zou hebben, maar die 'wanneer de normale parlementaire procedure ontoereikend is' toch getuigen onder eed zou kunnen verhoren. De Senaat stemde op 23 januari met de oprichting van de commissie in; zij telde acht leden van de 'traditionele' partijen en drie waarnemers van VU, Agalev en Ecolo.

De commissie begon op 19 februari met haar werkzaamheden. Zij hield een hele reeks hoorzittingen met onder anderen de oud-ministers Wilfried Martens, Willy Claes en Leo Delcroix, premier Dehaene, voormalig stafchef José Charlier, kolonel Luc Marchal die het bevel voerde over de VN-troepen in Kigali en andere

militairen, diplomaten en academici. Senaatsvoorzitter Swaelen, die ook de commissie voorzat, weigerde in te gaan op het verzoek van enkele commissieleden medewerkers van het Hof te horen. Hij beriep zich op het advies van twee hoogleraren staatsrecht, Alen (Leuven) en Scholsem (Luik), als zou de ondervraging van de persoonlijke medewerkers van de koning neerkomen op de ondervraging van de koning zelf, wat in strijd is met diens onschendbaarheid.

Op 19 maart besprak de Ruanda-commissie het voorstel van een van haar leden, Patrick Hostekint (SP), zich om te vormen tot een volwaardige onderzoekscommissie. Hostekint had uit het getuigenis van een inlichtingenofficier afgeleid dat het leger essentiële documenten achterhield. De andere commissieleden achtten het niet nodig op het voorstel van Hostekint in te gaan.

In de loop van de volgende weken nam de druk om de commissie onderzoeksbevoegdheden te geven toe. Aanleiding daartoe waren onder meer de wenselijkheid de (financiële) relatie te onderzoeken tussen de Ruandese radiozender Radio-Télévision Libre des Mille Collines (RTL), die begin 1994 een virulente anti-Belgische campagne had gevoerd, en zijn vertegenwoordigers in België, de weigering (18 april) van VN-secretaris-generaal Kofi Annan VN-militairen en -ambtenaren toestemming te geven voor de Ruanda-commissie te getuigen (waardoor een tot dan toe ingeroepen argument om de commissie geen onderzoeksbevoegdheid te geven, verviel) en de tegenstrijdige verklaringen tussen oud-minister van Landsverdediging Delcroix en stafchef Charlier (die op 21 april achter gesloten deuren met elkaar werden geconfronteerd). Op 24 april besliste de Senaat de bijzondere Ruanda-commissie tot een onderzoekscommissie om te vormen, die uit vijftien leden en drie waarnemers bestond.

De commissie zette tot aan het zomerreces de hoorzittingen voort. In haar werkzaamheden kwamen gaandeweg steeds meer tegenstellingen aan het licht tussen meerderheid en oppositie enerzijds en tussen katholieken ('Hutu') en vrijzinnigen ('Tutsi'). Doordat de tien vermoorde para's allen Franstalig en de bevoegde ministers Vlamingen waren, sluimerden op de achtergrond ook communautaire tegenstellingen.

Tijdens het reces begonnen de verslaggevers Guy Verhofstadt (VLD) en Philippe Mahoux (PS) het ontwerp-verslag te schrijven. De commissie kwam in september een eerste keer 'in conclaaf' bijeen om de tekst te bespreken. Op 23 oktober verlengde de Senaat het mandaat van de commissie, dat eind oktober afliep, tot 2 december.

Eind november kwam de commissie in Brugge opnieuw in 'conclaaf' bijeen om haar besluittrekking af te werken. Daar ontstonden grote meningsverschillen tussen meerderheid en oppositie over de verantwoordelijkheid van politici in het Ruandese drama, onder meer over de vraag of de regering-Dehaene zich 'onzorgvuldig' dan wel 'onachtzaam' had gedragen. De Senaat zag zich genooddaakt het mandaat van de commissie nog eens met vier dagen te verlengen. Tegen de verwachtingen in slaagde de commissie er op 5 december, laat in de avond, in een akkoord te vinden over de resterende knelpunten. In de nacht van 6 op 7 december keurde zij het rapport unaniem goed; alleen de groenen, die slechts een raadgevende stem hadden, onthielden zich.

De commissie stelde haar eindverslag op 11 december aan de pers voor. In haar besluiten zei de commissie dat de Belgische politici op twee cruciale momenten van de Ruanda-crisis tekortgeschoten zijn.

De regeringsbeslissing deel te nemen aan de VN-vredesoperatie in Ruanda was 'zowel vanuit politiek als vanuit technisch-militair oogpunt gebrekkig' en op een

verkeerde inschatting gebaseerd. Toenmalig minister Leo Delcroix (Landsverdediging) heeft de regering onvoldoende ingelicht over de militaire gevolgen van de beslissing. Zijn collega Willy Claes (Buitenlandse Zaken) was zich onvoldoende bewust 'van de sluipende uitholling van het VN-mandaat' en van de gevolgen daarvan op het terrein. Claes werd verweten dat, toen duidelijk was geworden dat massale slachtpartijen gepland waren, hij niet harder heeft aangedrongen op een krachtiger mandaat.

België schoot ook tekort bij de beslissing de VN-vredesmacht na de moord op de para's terug te trekken. De commissie had het weliswaar over 'een collectieve verantwoordelijkheid' van alle deelnemende landen, maar zij wees niettemin de Belgische regering bij name terecht. 'De internationale gemeenschap en sommige van haar leden, waaronder België, hebben in april 1994 gefaald', aldus het verslag. De commissie bekritiseerde het diplomatiek offensief van Brussel om de andere deelnemende landen ertoe aan te zetten hun militairen samen met de Belgische blauwhelmen uit Ruanda terug te trekken.

Premier Dehaene kreeg kritiek omdat hij voor de bijzondere commissie verklaard had 'in dezelfde omstandigheden dezelfde beslissing' te nemen. De ministers Jean-Pol Poncelet (Landsverdediging) en Eric Derycke (Buitenlandse Zaken) werd aangewreven het parlement in 1995 en 1996 op een 'onvolledige en onnauwkeurige manier' te hebben ingelicht over het Ruanda-dossier.

De legerleiding werd verweten de missie onvoldoende te hebben voorbereid en slecht te hebben geleid. Ten slotte stelde de commissie de gebrekkige werking van de VN tijdens de Unamir-operatie aan de kaak.

De commissie deed in haar rapport ook 59 aanbevelingen. Zij zei onder meer dat het wenselijk is 'dat België op operationeel vlak niet meer zou deelnemen aan VN-operaties in landen waarmee vroeger een koloniale relatie bestond', hoewel dat evacuatie-opdrachten op eigen initiatief niet uitsluit. De regering moet regels en criteria vaststellen voor de Belgische deelname aan VN-operaties. Vooral België nog militairen levert voor zulke operaties moet een grondige humanitaire, politieke en militaire analyse worden gemaakt. De veiligheid van de militairen moet maximaal worden gewaarborgd; zij moeten vooraf een opleiding krijgen over de opdracht, de 'rules of engagement', hun houding ter plaatse en de situatie van het land waarnaar ze vertrekken.

De familieleden van de vermoorde para's reageerden positief op het verslag. Zij vroegen dat Leo Delcroix ontslag zou nemen als senator, maar Delcroix weigerde dat omdat hij, als gemeenschapssenator, in feite verkozen was als lid van het Vlaams Parlement.

Op 17 december besprak de Senaat het Ruanda-rapport. Aan het eind van het debat excuseerde premier Dehaene zich tegenover de familieleden van de tien vermoorde para's voor de gebrekkige manier waarop zij in april 1994 opgevangen en behandeld werden, maar niet, zoals Verhofstadt had gevraagd, voor de regeringsbeslissingen die hij toentertijd had genomen en voor zijn omstreden verklaring in de bijzondere senaatscommissie. Dehaene zei dat de regering werk zou maken van de aanbevelingen van de commissie. 's Anderendaags keurde de rooms-rode meerderheid een motie goed waarin zij de regering verzocht kennis te nemen van het verslag en de aanbevelingen van de onderzoekscommissie in overweging te nemen. Een motie van de oppositie waarin gevraagd werd conclusies te trekken uit het verslag, werd verworpen.

Het gerechtelijk onderzoek tegen drie Ruandezen die in België verbleven en verdacht werden van betrokkenheid bij de genocide in Ruanda schoot niet op.

Onderzoeksrechter Damien Vandermeersch had de drie dossiers al in 1996 aan het parket van Brussel overgemaakt. In de bijzondere senaatscommissie had hij op 6 mei 1997 een allusie gemaakt op het getalm de drie voor de rechter te brengen. In de media werd gewag gemaakt van mogelijke bescherming vanuit christen-democratische kringen en het Hof.

Ex-Joegoslavië - Op 31 januari kwam een 23-jarige Belgische blauwhelm die deelnam aan UNTAES, de VN-vredesmacht in Oost-Slavonië, bij een schietpartij in Vukovar om het leven. Eind oktober keerde het overgrote deel van de 751 Belgische militairen die hadden deelgenomen aan UNTAES, die sinds 15 januari geleid werd door generaal-majoor Willy Hanset, naar België terug. Een honderdtal militairen zou nog tot 15 januari 1998 in het gebied blijven, wanneer het burgerlijk UNTAES-mandaat zou aflopen. Anders dan eind 1996 was beslist, bleven er na 31 maart toch nog 59 Belgische militairen deelnemen aan Beluga, de multi-nationale transport- en genie-eenheid die steun verleent aan de SFOR-vredesmacht in Bosnië. Op het SFOR-hoofdkwartier verbleven 75 militairen; de Luchtmacht leverde met vier F16-gevechtsvliegtuigen en 70 militairen vanuit Italië luchtsteun voor de SFOR.

ABOS - De opvolgingscommissie in de Kamer van Volkvertegenwoordigers die sinds eind 1995 mistoestanden bij het Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking (ABOS) onderzocht, presenteerde op 8 juli haar eindrapport. Zij deed daarin 102 aanbevelingen om de ontwikkelingssamenwerking op een nieuwe leest te schoeien.

De commissie zei dat de ontwikkelingssamenwerking lijdt onder een gebrek aan langetermijnvisie, continuïteit in het beleid en duidelijke doelstellingen, waardoor het beleid erg versnipperd raakte. Zij pleitte ervoor de basisprincipes van de ontwikkelingssamenwerking in een organieke wet vast te leggen en de samenwerking toe te spitsen op een beperkt aantal sectoren en landen.

Volgens de commissie was het ABOS door het toenemende takenpakket en het stijgende aantal projecten tot een onbestuurbare mastodont uitgegroeid, met een tekort aan gekwalificeerd personeel. De commissieleden bevalen aan de beleids-taken te scheiden van het dagelijkse beheer en dat laatste over te laten aan een autonome instelling. De commissie achtte een vernieuwing van het personeel aan de ABOS-top noodzakelijk en brak ten slotte een lans voor interne en externe controle en ongebonden hulp. Pas op 5 november besprak de Kamer het commissierapport.

Intussen was staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking Réginald Moreels volop met de hervorming van het ABOS bezig. Al op 11 juli had de regering principieel ingestemd met zijn voorstel het ABOS te splitsen in een beleidsvoorbereidende dienst, die als directie-generaal Internationale Samenwerking bij het ministerie van Buitenlandse Zaken zou worden ondergebracht, en een uitvoerende dienst, die zou instaan voor de uitvoering van de directe bilaterale samenwerking en de vorm zou aannemen van een naamloze vennootschap van publiek recht, onder de naam Belgische Technische Coöperatie (BTC). Voor de controle op de BTC zou een college van vier commissarissen worden opgericht, van wie er twee uit het Rekenhof komen en twee door de BTC worden benoemd.

De Raad van State bracht half oktober een kritisch advies uit over het wetsontwerp tot oprichting van de BTC. Volgens de Raad was het onaanvaardbaar dat de ontwikkelingshulp aan de ministeriële verantwoordelijkheid en de toetsing door het parlement zou worden onttrokken. Op 19 december keurde de ministerraad

een aangepast wetsontwerp goed. De BTC zou een naamloze vennootschap van publiek recht met sociaal oogmerk worden, het maatschappelijk doel ervan werd expliciet omschreven en de controle werd beter geregeld (administratief door twee regeringscommissarissen; financieel door een college van twee bedrijfsrevisoren en twee auditeurs van het Rekenhof).

Nog op 19 december stemde de ministerraad in met het beleidsplan van staatssecretaris Moreels. Volgens dat plan zal de ontwikkelingshulp worden geconcentreerd op 25 landen, waaronder 15 Afrikaanse. De 'gebonden hulp' werd geschrapt, zodat ontwikkelingslanden hun bestellingen niet meer bij Belgische bedrijven moeten plaatsen.

Nog in het kader van de hervorming van de ontwikkelingssamenwerking keurde de regering op 4 juli een besluit goed dat de procedure voor de erkenning van NGO-projecten vereenvoudigde en de zowat 120 niet-gouvernementele organisaties tot samenwerking aanzette. Het besluit verstrakte voorts de regels voor de commerciële relaties tussen NGO's en particuliere bedrijven.

Op 20 oktober besliste Moreels ABOS-administrateur-generaal Roger Lenaerts 'in het belang van de dienst' voor onbepaalde tijd preventief te schorsen. Tegen Lenaerts liep een onderzoek door het Hoog Comité van Toezicht wegens manipulatie en belangenvermenging bij de toewijzing van een contract voor de levering van rangeerlocomotieven aan Malawi. Lenaerts ging bij de Raad van State in kort geding in beroep tegen zijn schorsing, maar dat werd door de Raad verworpen.

B. *Landsverdediging*

De ministerraad stemde op 17 januari in met het investeringsplan (Plan voor de Middellange Termijn, PMT) van Landsverdediging voor de periode 1997-1999. Het plan, ter waarde van 43,5 miljard frank, voorzag in onder meer de modernisering van nog eens 42 F16-vliegtuigen (3,5 miljard frank), de bouw van vier kustmijnvegers (12 miljard), de aankoop van anti-tankwapens (6,2 miljard) en de uitbouw van een systeem van satellietcommunicatie (1,2 miljard).

Ter uitvoering van het legerhervormingsplan uit 1992, volgens hetwelk de legersterkte tegen eind 1998 tot 47.500 eenheden zou moeten worden gereduceerd, nam de regering op 28 maart een reeks besluiten om deeltijdwerk, loopbaanonderbreking en vrijwillige afvloeiing van militairen aan te moedigen. Op 1 januari 1997 waren er nog 4.082 officieren en onderofficieren te veel in dienst. Het vrijgekomen geld zou worden gebruikt om in 1998 een duizendtal jonge korte-termijnvrijwilligers aan te werven. Eind november waren al meer dan 1.400 militairen ingegaan op het aanbod vervroegd uit te treden.

Admiraal Willy Herteleer, de stafchef van de Belgische krijgsmacht, pleitte in de kamercommissie voor Landsverdediging (17 april) andermaal voor een verhoging van het defensiebudget (dat sinds 1993 op 97,5 miljard frank bevroren was, waarvan bijna 60% naar personeelsuitgaven ging) met 10 miljard frank. In dezelfde commissie drukte NAVO-secretaris-generaal Solana op 22 april zijn bezorgdheid uit over de besparingen op de Belgische defensiebegroting, waardoor de 'noodzakelijke modernisering' van de krijgsmacht een nog grotere vertraging dreigde op te lopen.

Op 23 juli sloot de commissie Legeraankopen van de Kamer van Volksvertegenwoordigers een protocol met minister van Landsverdediging Jean-Pol Poncelet over de regels voor de parlementaire controle van militaire aankoopdossiers, waardoor zij eindelijk aan het werk kon gaan. De commissie was op 9 mei 1996

opgericht, naar aanleiding van de Agusta-affaire. Eerder had zij werkovereenkomsten gesloten met het ministerie van Economische Zaken en het Rekenhof. Het akkoord met Landsverdediging bleef lang uit wegens meningsverschillen over het geheime karakter van militaire dossiers. Volgens het protocol zijn de commissieleden tot algehele geheimhouding verplicht; als zij zich daar niet aan houden, kunnen zij uit de commissie worden gezet. Een bijzondere clause beschermt het 'militair geheim'. Als de commissie het bestaan daarvan vaststelt, draagt zij haar bevoegdheden over aan twee ambtenaren van het Rekenhof die een 'security clearance' hebben. Het protocol beperkt de termijn waarbinnen de commissie een aankoopdossier moet onderzoeken tot achttien dagen.

Twee ex-para's van het 3de bataljon (Tielen), die beschuldigd waren van slagen, verwondingen en bedreiging, werden op 30 juni door de Krijgsraad en op 17 december in beroep door het Krijgshof vrijgesproken. Zij stonden terecht omdat zij in 1993 tijdens de VN-missie 'Restore Hope' in Somalië een zwart jongetje boven een kampvuur heen en weer hadden gezwerd. Volgens de Krijgsraad was de beschuldiging niet bewezen. De krijgsauditeur ging tegen het vonnis in beroep, maar het Krijgshof bevestigde op 17 december de vrijspraak.

De zaak was aan het licht gekomen na publicatie van foto's in Het Laatste Nieuws. Bij twee eerdere processen waren zestien militairen voor de krijgsraad verschenen wegens wangedrag in Somalië. Zij hadden lichte, voorwaardelijke straffen gekregen.

Minister Poncelet had in een interview met VTM (1 juli) felle kritiek op de mentaliteit die in de paracommando-eenheden zou heersen. Hij zei dat hij met alle mogelijke middelen ten strijde zou trekken tegen 'de bruine pest' die vooral het bataljon van Tielen in haar greep dreigde te krijgen. Poncelet verwees naar een vertrouwelijk rapport van luitenant-generaal Jozef Schoups, waarin sprake was van een onaangepaste opleiding, trage disciplinaire procedures en een ernstig alcoholprobleem.

De legerleiding reageerde verbaasd op de verklaringen van Poncelet. De militaire vakbonden verweten de minister alleen zijn eigen populariteit 'op te schroeven'. Poncelet zei dat de pers zijn woorden 'opgeblazen' had. In de kamercommissie voor Landsverdediging zei Schoups op 8 juli dat het bij het wangedrag van para's in Somalië om enkele geïsoleerde individuele gevallen een geen structureel verschijnsel ging. In een nota aan minister Poncelet deed Schoups op diens verzoek half september enkele voorstellen om de recrutering en bestraffing van militairen te verbeteren. Hij pleitte daarin voor de invoering van een persoonlijkheidstest bij de recrutering, van een verbod op het bezit van alcohol en van geldstraffen.

Twee andere para's die verdacht werden van wangedrag in Somalië en tegen wie een onderzoek liep, werden in september voor drie maanden geschorst.

In oktober deed zich in Vukovar (Oost-Slavonië) een nieuw geval van wangedrag door Belgische militairen voor. Zij hadden na overvloedig drankgebruik enkele graven geschonden; een luitenant had tegen een sergeant zijn dienstpistool getrokken. Tegen vier militairen werd een onderzoek geopend.

VIII. Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van gebeurtenissen en ontwikkelingen die nog niet eerder werden vermeld.

Koninklijk Huis - De publicatie van de tweede Nederlandstalige editie van het boek 'De koningen der Belgen' van prof. Jean Stengers (ULB) kreeg eind april veel media-aandacht. Volgens Stengers was het grondwetsartikel dat vrouwelijke nakomelingen van Leopold I uitsloot van de troonopvolging, in 1991 gewijzigd op uitdrukkelijke wens van koning Boudewijn. Met de afschaffing van de 'Salische wet' zou Boudewijn hebben willen vermijden dat prins Laurent de troonopvolger zou worden indien diens oudste broer Filip iets zou overkomen. Sinds de grondwetswijziging komt prins Laurent in de erfopvolging pas na prinses Astrid en haar kinderen. Tegenover Het Laatste Nieuws (25 april) bevestigde Laurent de stelling van Stengers. De prins zei dat hij 'al jaren onder deze situatie' lijdt. 'Ik heb hier veel vragen bij. Als zoiets belangrijks op die manier beslist kon worden, heb ik trouwens ook heel veel vragen over hoe andere cruciale beslissingen in dit land genomen worden', zei hij. Vanuit Noorwegen, waar het vorstenpaar op dat ogenblik op staatsbezoek was, deelde de persdienst van het Paleis op 29 april mee dat bij de grondwetsherziening de normale procedure is gevolgd. De persdienst zei dat de gelijkberechtiging van mannen en vrouwen een van de basisprincipes van onze samenleving is geworden, dat ook door andere monarchieën wordt gevolgd. 'Al het overige is speculatie', zei de persdienst.

Prinses Astrid werd op 25 mei benoemd tot luitenant-kolonel bij de Belgische strijdkrachten. Zij draagt het uniform van de Medische Dienst. Volgens het Paleis paste de benoeming in de volledige gelijkschakeling van de mannelijke en de vrouwelijke kinderen van de koning.

Provincies - Kamerlid Paul Breyne (CVP) werd op 16 mei benoemd tot gouverneur van de provincie West-Vlaanderen. Hij volgde per 1 juni Olivier Vanneste op, die wegens het bereiken van de leeftijdsgrens (67 jaar) ontslag had genomen.

Arbitragehof - De regering benoemde op 17 januari Marc Bossuyt tot rechter bij het Arbitragehof, in opvolging van Louis Paul baron Suetens die op 2 september 1996 was overleden. Bossuyt was voorgesteld door de VLD, die zich beriep op de afspraak onder de 'traditionele' partijen de twaalf mandaten bij het Arbitragehof onder elkaar te verdelen volgens het systeem-D'Hondt. Na de 'Witte Mars' van 20 oktober 1996 had de Senaat de voordracht van Bossuyt uitgesteld en beslist hoorzittingen met alle kandidaten te houden. Na afloop daarvan droegen de senatoren niettemin Bossuyt als eerste kandidaat voor. Als commissaris-generaal voor de vluchtelingen werd hij opgevolgd door Luc de Smet, die sinds 1994 adjunct-commissaris was.

Raad van State - De Senaat en de Kamer keurden een wetsontwerp goed dat de benoemingsprocedure voor de staatsraden wijzigt. Krachtens de wet van 8 september 1997 (*Belgisch Staatsblad van 16 oktober 1997*) draagt de algemene vergadering van de Raad van State drie kandidaten ter benoeming voor, rekening houdend met hun geschiktheid. Als de eerste kandidaat eenparig wordt voorgedragen, kan de minister niet van de voordracht afwijken, tenzij aan de benoemingsvoorwaarden niet zou zijn voldaan. De Kamer of de Senaat komen alleen nog tussenbeide als er in de algemene vergadering geen eenparigheid is. In dat geval kan het parlement een eigen lijst met drie kandidaten voordragen. De wet scherpte ook de benoemingsvoorwaarden voor de staatsraden aan.

Op 18 juni, een week na de goedkeuring van het wetsontwerp, slaagde de Kamer er eindelijk in, volgens de 'oude' procedure, vier kandidaten voor de benoeming tot staatsraad voor te dragen. De kwestie sleepte aan sinds oktober 1996. Nadat in de pers, kort na de 'Witte Mars' van 20 oktober, berichten waren verschenen over een partijpolitieke verdeling van de (oorspronkelijk zes, maar ingevolge overlijdens uiteindelijk acht) openstaande mandaten, werd de procedure tijdelijk stilgelegd en hielden Kamer en Senaat, die ieder vier voordrachten dienden te doen, hoorzittingen met de kandidaten. De acht eerstgerangschikte kandidaten bleken uiteindelijk 'keurig' over de zes 'traditionele' politieke partijen te zijn verdeeld.

Ombudsman - Herman Wuyts (N) en Pierre-Yves Monette (F) werden op 3 januari beëdigd als ombudsman van de federale overheid.

Bekrachtigingswetten - Het parlement keurde vier wetsontwerpen goed om de besluiten te bekrachtigen die de regering-Dehaene in 1996 en 1997 genomen had op grond van de drie bijzondere-machtenwetten (de zgn. EMU-wet van 26 juli 1996, de 'sociale kaderwet' van 26 juli 1996 en de wet van 26 juli 1996 over de concurrentiekracht). De bekrachtigingswetten droegen de datum van 13 juni, 26 juni, 12 december en nogmaals 12 december. Zij verschenen in het *Belgisch Staatsblad* van resp. 19 juni, 28 juni en 18 december. De bekrachtiging van de 'volmachtbesluiten' die de regering op grond van de 'sociale kaderwet' had genomen, kon niet tijdig (vóór 31 oktober 1997) gebeuren. Parlement en regering legden de verantwoordelijkheid voor de vertraging bij elkaar. Om een juridisch vacuüm te vermijden werd in de bekrachtigingswet van 12 december 1997 de 'volmachtenperiode' retroactief met twee maanden verlengd.

Tabaksreclame - De Kamer keurde op 9 januari een wetsvoorstel van Louis Vanvelthoven (SP) goed, dat reclame voor tabakswaaren vanaf 1 januari 1999 zo goed als volledig verbiedt. Na krachtig gelobby van de sector, versoepelde de senaatscommissie voor Sociale Zaken op 16 oktober het wetsontwerp. Meer bepaald zou reclame en/of sponsoring van auto- en motorsportmanifestaties mogelijk blijven. Volgens de indieners van het amendement zouden de autocircuits van Francorchamps en Zolder zonder sponsoring van de tabakssector niet kunnen overleven. In de plenaire vergadering van de Senaat was er op 27 november echter geen meerderheid om het amendement te steunen; alleen de PSC, de PS (op één na), de liberalen (op twee VLD'ers na) en één CVP'er keurden het amendement goed. De wet van 10 december 1997 zou op 11 februari 1998 in het *Belgisch Staatsblad* worden gepubliceerd.

De uitslag van de 'communautaire' stemming lokte boze reacties uit in Wallonië. De Waalse minister-president, Robert Collignon, kondigde op 9 december aan alle rechtsmiddelen te gebruiken om het reclameverbod ongedaan te maken. Op 12 december stelden de Waalse regering, de intercommunale vereniging Spa-Francorchamps, de vzw Horeca-Wallonie en verscheidene hotel- en restaurant-eigenaars een kort geding in bij de rechtbank van Verviers, maar die verklaarde zich op 30 december niet bevoegd. Intussen hadden de grootste Franstalige partijen (PS, PSC en PRL) in de Senaat en de Kamer wetsvoorstellen ingediend om het tabaksreclameverbod te versoepelen. Het dispuut zou in 1998 voortduren.

Ecotaks - De wetgeving over de milieu- of ecotaks (opgenomen in de wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur) werd in 1997 voor

de vierde en vijfde keer gewijzigd. De vierde wijziging (wet van 14 juli 1997, *Belgisch Staatsblad van 22 november 1997*) was van technische aard. De vijfde wijziging (wet van 10 november 1997, *Belgisch Staatsblad van 22 november 1997*) stelde de invoering van de ecotaks op papier en karton nog maar eens uit, tot 1 januari 1998 (met mogelijkheid tot vrijstelling als er voldoende oud papier wordt ingezameld en gerecycled) en schrapte de ecotaks op wegwerpscheerapparaten. De ecotaks was in 1993 ingevoerd om de steun van de groene partijen voor de staatshervorming te krijgen.

Sekten - Een bijzondere kamercommissie die was opgericht na de collectieve moord, eind 1995, van zestien leden van de Orde van Zonnetempel in Frankrijk om de bewaking van sekteactiviteiten in België te onderzoeken, stelde terzake grote lacunes vast en beval in haar rapport (29 april) de oprichting aan van een onafhankelijk 'observatorium' om het sektefenomeen permanent te onderzoeken. De commissie kreeg felle kritiek omdat op een lijst in haar verslag van 189 actieve sekten in België ook kerkelijke bewegingen als de Charismatische Vernieuwing, de Sint-Egidiusgemeenschap en Opus Dei, en de Antroposofische Beweging (Steiner-scholen) stonden. Daarom werd in de motie waarmee de Kamer op 8 mei de aanbevelingen van de commissie goedkeurde, uitdrukkelijk vermeld dat de 'synoptische tabel geen deel uitmaakt van de conclusies en dus geen voorwerp is van goed- of afkeuring door de Kamer'.

Bende van Nijvel - De bijzondere commissie in de Kamer van Volksvertegenwoordigers die in 1996 was opgericht om, onder het voorzitterschap van Tony van Parys (CVP), voor de tweede keer het gerechtelijk onderzoek naar de overvallen van de Bende van Nijvel te onderzoeken, begon op 31 januari haar werkzaamheden. Na een lange reeks hoorzittingen keurde zij op 14 oktober haar eindrapport goed, zij het niet unaniem: het Vlaams Blok stemde tegen, de commissieleden van VLD en PRL onthielden zich.

De 'tweede Bende-commissie', zoals zij werd genoemd, kwam tot de conclusie dat de moordende overvallen van de Bende van Nijvel in de jaren tachtig geen verband hielden met de extreem-rechtse organisaties Westland New Post en Front de la Jeunesse, met seksfeiven ('roze balletten') of met plannen van de rijks-wachttop voor een staatsgreep, zoals in de media was geschreven. De commissie beval het gerecht aan zijn verder onderzoek te concentreren op een wapendiefstal bij de rijkswacht, de moord op FN-ingenieur Juan Mendez en drie misdadendebes. Anders dan de commissie-Dutroux wees de Bende-commissie geen verantwoordelijken aan voor het falen van het onderzoek. Wel werden aanwijzingen van strafrechtelijke of disciplinaire inbreuken die magistraten en/of politiemensen zouden hebben begaan, aan het gerecht overgemaakt. De commissie deed ook enkele beleidsaanbevelingen, die op 23 oktober door de meerderheidspartijen en de twee groene partijen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers bekrachtigd werden. Zij steunde het voorstel van de commissie-Dutroux voor de integratie van de politiediensten en de daadwerkelijke leiding van het onderzoek door de magistratuur. De commissie pleitte voor een betere controle op de kwaliteit van de onderzoeksrechters en op de oprichting van een federaal parket om, onder leiding van een 'zesde' procureur-generaal, misdaden te onderzoeken die de arrondissementsgrenzen overschrijden. Aan het college van procureurs-generaal werd gevraagd na te gaan op welke wijze onjuiste berichtgeving uit de wereld kon worden geholpen, zonder het onderzoek en/of de persoonlijke levenssfeer van de betrokkenen te schaden. Bij de media, die zich volgens de commissie hadden laten manipuleren, werd aangedrongen op 'een kritische

houding in gerechtelijke aangelegenheden' en de naleving van een deontologische code.

Zaak-Cools - Oud-minister Alain van der Biest (PS), die in september 1996 was aangehouden wegens moord (18 juli 1991) en moordpoging op minister van Staat André Cools (PS), werd op 2 januari vrijgelaten. Hij bleef beschuldigd van moord en moordpoging. De overige verdachten die in 1996 waren gearresteerd, kwamen in de loop van de daaropvolgende maanden vrij: Pino di Mauro (3 juni), Silvio de Benedictis en Mauro de Santis (16 juli), Luigi Contrino (31 juli), Richard Taxquet en Cosimo Solazzo (2 oktober), Carlo Todarello en Domenico Castellino (9 oktober). Alleen de twee Tunesische huurmoordenaars bleven in Tunis in de cel.

Op 18 juli schreef De Morgen dat Richard Taxquet vanuit de gevangenis aan Maurice Demolin, een vertrouwensman van Cools, had gemeld dat PS-Europarlementslid José Happart of iemand uit diens omgeving de opdracht voor de moord had gegeven. Happart ontkende dat ten stelligste; Van der Biest noemde het bericht 'absurd'. Aan De Standaard (26 juli) zei Happart dat Cools vermoord werd wegens de rol die hij speelde in een omvangrijk zwartgeldcircuit. Happart werd op 13 augustus door het gerecht ondervraagd. In november overhandigde hij aan het gerecht documenten die naar zijn zeggen tot de ontknoping van de zaak zouden kunnen leiden.

Op 18 december besliste de Kamer van Volksvertegenwoordigers de onderzoekscommissie naar de moord op Cools, die zij op 25 oktober 1996 had opgericht, nog niet te installeren. Eind mei al waren vanuit socialistische hoek vragen gerezen bij het nut van een onderzoekscommissie omdat, zo werd gezegd, het gerechtelijk onderzoek bijna afgerond was en het wenselijk was het werk van de andere onderzoekscommissies te evalueren vooraleer met een nieuwe van wal te steken. Na raadpleging van negen experts, van wie een meerderheid juridische bezwaren aanvoerde tegen een onderzoekscommissie, beslisten de christendemocratische en socialistische fracties in de Kamer op 18 december de installatie van de commissie-Cools uit te stellen ter wille van 'het gevaar dat verdachten hun straf ontlopen door de samenloop van een gerechtelijk en een parlementair onderzoek'. De commissie zou haar werkzaamheden kunnen beginnen 'zodra die gevaren zijn geweken'. De oppositie had het over een politiek geïnspireerde 'eersteklasbegravenis' van de onderzoekscommissie.

Zaak-Di Rupo - Begin 1997 werd almaar duidelijker dat de getuigenissen over vermeende pedofiele activiteiten van vice-premier Elio di Rupo (PS), die eind 1996 grote opschudding hadden veroorzaakt in de politieke wereld, op niets berustten en de hele zaak terug te brengen was tot manipulatie en strijd binnen de gerechtelijke politie. Weliswaar had procureur-generaal Eliane Liekendael van het Hof van Cassatie zich op 14 januari in de kamercommissie voor Justitie (waar zij de personeelsuitbreiding kwam verdedigen) laten ontvallen dat er nieuwe elementen waren in het dossier tegen Di Rupo, maar 's anderendaags zwakte zij haar verklaring af en zei dat er geen schuld aanwijzingen waren.

In een rapport (9 juli) zei het Comité P, dat de politiediensten controleert, dat de rijkswacht en de gerechtelijke politie van Brussel en de rijkswacht van Hasselt 'ernstige fouten' hadden gemaakt 'zowel bij de gebruikte methodes als door de aard van het onderzoek'. Commissaris Georges Marnette en inspecteur Grégory Antipine van de Brusselse GP werd verweten 'betwistbare onderzoeksmethodes' te hebben gebruikt. Marnette werd ervan verdacht gegevens uit het onderzoek naar de media te hebben gelekt.

Het Waals Parlement en het Parlement van de Franse Gemeenschap stemden op 15 resp. 16 januari in met de gedeeltelijke opheffing van de parlementaire onschendbaarheid van Jean-Pierre Grafé (PSC), die samen met Di Rupo was genoemd wegens homoseksuele ontucht met minderjarigen. Grafé had eind 1996 om die reden ontslag genomen als minister in de Waalse gewest- en de Franse gemeenschapsregering. Over de zaak werd nadien niets meer gehoord.

Proces-Laplasse - Het Hof van Cassatie verwierp in december het beroep dat de curator van Irma Laplasse had ingesteld tegen het arrest van Militair Gerechtshof van 14 februari 1996. In dat arrest, aan het eind van de herziening van processen voor de krijgsraad van Brugge en het hof van beroep in Gent uit 1944-1945, werd de veroordeling van Irma Laplasse wegens landverraad en verklinking bevestigd. De doodstraf tegen de (in 1945 terechtgestelde) vrouw werd omgezet in levenslange hechtenis.

Obussenaffaire - De kamer van inbeschuldigingstelling van Brussel stelde op 27 maart vast dat de strafvordering voor op één na alle veertien verdachten in de zgn. obussenaffaire verjaard was. In die zaak waren voormalige kabinetsmedewerkers van oud-minister van Landsverdediging Freddy Vreven (PVV/VLD), militairen en ambtenaren beschuldigd van schriefvervalsing bij de bestelling, in maart 1985, van granaten bij het Amerikaans bedrijf GDC, dat voor 400 miljoen frank commissielonen had betaald. Alleen de lobbyist Johan Lampaert werd naar de correctionele rechtbank verwezen omdat hij in 1990 nog schriefvervalsing pleegde om uit de handen van het gerecht te komen. Het proces begon op 24 september. In een tussenvonnis van 2 oktober eiste de rechter de aanwezigheid van Lampaert, die in Thailand verbleef. De zaak werd daarom tot begin 1998 uitgesteld.

IX. De evolutie in de politieke partijen

Op zijn jaarlijks bal in het Casino in Gent (26 april) maakte Guy Verhofstadt bekend dat hij kandidaat was voor het voorzitterschap van de Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD). In de voorgaande maanden was in politieke kringen en de media druk gespeculeerd over de kandidatuur van Verhofstadt, die de PVV in 1992 had omgevormd tot VLD en na de tegenvallende verkiezingsuitslag van mei 1995 ontslag had genomen als partijvoorzitter. Zijn opvolger, Herman de Croo, had al laten verstaan voorzitter te willen blijven, maar stelde zich pas op 1 mei officieel kandidaat. Eerder had kamerlid Rik Daems hetzelfde gedaan. Om een onvermijdelijk lijkende 'broederstrijd' te vermijden, was binnen de VLD, door onder anderen minister van Staat Willy de Clercq, getracht de populaire Marc Verwilghen, de voorzitter van de Dutroux-commissie, ertoe te bewegen als 'consensuskandidaat' naar het voorzitterschap te dingen, maar Verwilghen weigerde op het verzoek in te gaan.

Na een harde verkiezingsstrijd, waarin Verhofstadt teruggreep naar zijn vernieuwingsideeën, De Croo zich opwierp als vertegenwoordiger van het sociale liberalisme en Rik Daems zich als 'echt nieuwe voorzitter' profileerde, werd Verhofstadt op 7 juni tot voorzitter verkozen. Tegen de verwachting in haalde hij al in de eerste stemronde een meerderheid van de stemmen (16.617 of 52,1%). De Croo kreeg 8.763 stemmen (27,5%), Daems 6.260 (19,6%). Van de ca. 80.000 VLD-leden nam er 40% aan de verkiezingen deel.

Verhofstadt trad, anders dan vóór 1995, als voorzitter zelden in de openbaarheid. Al vóór zijn verkiezing had hij zelf gezegd dat 'de scherpe kanten afgerond' waren en 'er geen boksmatches meer komen'.

De Christelijke Volkspartij (CVP) verliet na dertig jaar de Tweekerkenstraat en verhuisde (15 april) naar een nieuwe hoofdzetel in de Wetstraat in Brussel.

In het kader van een onderzoek naar illegale partijfinanciering deed het Hoog Comité van Toezicht eind mei huiszoekingen op de partijzetel. Het onderzoek was, volgens persberichten, gericht op de vzw Kridemo, die in het begin van de jaren negentig de omroepuitzendingen van de CVP verzorgde en daarvoor een beroep deed op de NV Hermes Communications, die door toenmalig partijsecretaris Leo Delcroix was opgericht en waarvan de omstrede gebroeders Bleyen (ook genoemd in de milieuboxaffaire) stille vennoten waren. CVP-voorzitter Marc van Peel gaf na de huiszoekingen het consultbureau Ernst & Young de opdracht de boekhouding van Kridemo door te lichten.

CVP-woordvoerder Willy Buijs zei op 11 juni aan *Gazet van Antwerpen* dat een deel van de Kridemo-boekhouding in november 1996, na het losbarsten van de milieuboxenzaak, door de bedrijfsrevisor van de partij, Herman van Impe, was ontvreemd. De verklaringen van Buijs veroorzaakten een malaise in de partij. Van Peel veroordeelde meteen 'de voorbarige speculaties die een onnodige hetze kunnen creëren', maar zag zich nog dezelfde dag gedwongen Buijs tijdelijk aan de kant te zetten. Volgens een mededeling stelden beiden vast 'dat er een breuk is ontstaan in de vertrouwensrelatie die moet bestaan tussen de voorzitter en de woordvoerder'. Tijdens een 'bezinningsperiode' die tot 1 september zou duren, zou Buijs niet als partijwoordvoerder optreden.

Op 30 juli deelde de CVP mee dat uit het onderzoek door Ernst & Young van de Kridemo-boekhouding 'niet gebleken (is) dat er sprake zou zijn van illegale partijfinanciering'. In het rapport stond wel dat er 'geen absolute zekerheid' kon worden gegeven over eventuele onregelmatige transacties omdat bijna de hele boekhouding door het gerecht in beslag was genomen en het onderzoek gebeurd was door reconstructie.

Op 25 augustus deelde de CVP mee dat IPOVO-directeur Peter Poulussen tot informatiedirecteur en derhalve woordvoerder van de partij was aangesteld. Eerder (8 juli) was meegedeeld dat Buijs woordvoerder van de EVP-fractie zou worden, maar dat ging uiteindelijk niet door.

Johan van Hecke, die in 1996 wegens een buitenechtelijke relatie ontslag had genomen als CVP-voorzitter, legde zijn politieke mandaten (kamerlid en burgemeester) neer nadat hij op 8 september was benoemd tot directeur van het Internationaal Instituut voor Democratie en Ontwikkeling, dat de EVP (Europese Volkspartij) op 28 augustus had opgericht als vormingsinstituut voor Afrikaanse christen-democratische politici.

De CVP stelde het werkjaar 1997-1998 in het teken van de politieke vernieuwing en de 'positieve frontvorming', een 'alliantie van de politiek met alle mensen en bewegingen die hun tijd niet willen verliezen met gekanker en gezeur, maar die daadwerkelijk iets ten goede willen veranderen', waarvan de partij de motor wilde zijn. In dat kader hield de CVP op 13 december in Antwerpen een congres over de interne partijwerking, waarop enkele nieuwe 'verruimers' werden voorgesteld, onder anderen Eric Anthonis (Antwerpen 94) en Luc Beaucourt, een bekend arts. Op het congres werden afspraken gemaakt over vorming van mandatarissen, interne communicatie, financieel beheer, cumulatie en de oprichting van een deontologische commissie. In juni 1998 zou een 'inhoudelijk' congres worden gehouden.

Op het congres van de Socialistische Partij (SP) van 21 december in Roeselare werd bekendgemaakt dat Louis Tobback tot partijvoorzitter was herkozen. Aan

de eerste rechtstreekse voorzittersverkiezingen nam 57% van de partijleden deel. Als enige kandidaat kreeg Tobback 40.113 stemmen. Er waren 6.235 tegenstemmen, 1.300 onthoudingen en 171 blanco of ongeldige stemmen. Tobback zei dat de SP bij de parlementsverkiezingen van 1999 900.000 stemmen zou moeten halen, 100.000 meer dan in 1995.

Tobback had op de bijeenkomst van de Raad (van voorzitters en secretarissen) van 22 maart opgeroepen werk te maken van de ledenwerving. Een 'beloofteam' onder leiding van Vlaams parlements lid Steve Stevaert kreeg de opdracht 'nieuw talent' aan te trekken.

De Volksunie (VU), die op 29 augustus haar stichter Frans van der Elst verloor, congresseerde op 23 november in Leuven onder het thema 'Laat de democratie nooit meer zwijgen'. De partij koos er voor een 'democratie naar republikeins model' waarin het parlement het hoogste gezag heeft. Voor de monarchie is er volgens de VU geen staatkundige rol meer, maar om tactische redenen sprak het congres zich niet uit over het koningshuis zelf. In de resoluties opteerde de VU voorts voor een bindend referendum en de rechtstreekse verkiezing van de Vlaamse minister-president.

Op 27 november maakte De Standaard bekend dat Bert Anciaux tijdelijk terugtrad als VU-voorzitter om aan de maatschappelijke verbreding van de partij te werken. Al op 13 augustus hadden Anciaux en Vlaams parlements lid Nelly Maes op een persconferentie gezegd dat de VU de motor wilde zijn van de 'hergroepering van de politieke krachten' in een 'nieuwe organisatiestructuur'. Het vernieuwingsproject was half september nader uitgewerkt op het jaarlijkse beraad van het partijbestuur en de fracties. De bedoeling het initiatief bekend te maken op het partijcongres van 23 november werd doorkruist door het ontslag van VU-staatssecretaris Vic Anciaux uit de Brusselse gewestregering, dat het congres bevestigde. De partijraad stemde op 29 november met het vernieuwingsproject in. Anciaux kreeg tot september 1998 de tijd om gelijkgezinden te zoeken waarmee de partij in een alliantie bij de verkiezingen van 1999 15% van de stemmen hoopte te halen. Tijdens die negen maanden zou ondervoorzitter Patrik Vankrunkelsven het VU-voorzitterschap waarnemen.

Op 4 december deelden de politieke jongerenorganisaties TriAngel en CPV (Centrum voor Politieke vernieuwing) mee toe te treden tot de vernieuwingsbeweging van Anciaux, die in 1998 de naam ID21 zou krijgen. Agalev reageerde na een gesprek (22 december) met Anciaux terughoudend. Politiek secretaris Wilfried Bervoets noemde het project 'wazig' en zei dat er vóór de verkiezingen van 1999 van een toenadering geen sprake kon zijn.

Agalev had op 22 april gezegd te blijven geloven in samenwerking over de partijgrenzen heen, op grond van het 14-puntenprogramma dat de groenen in april 1996 hadden gelanceerd. Andere concrete resultaten dan de wetsvoorstellen die voortkwamen uit de 'Zaal F'-gesprekken (zie hoofdstuk V) had die samenwerking niet.

Samen met tien andere partijen en organisaties (SP, VU, ACW, ABVV, de jongerenafdelingen van SP, VU en Agalev, TriAngel, CPV en de Jeugdraad van de Vlaamse Gemeenschap) nam Agalev op 24 april deel aan de eerste conferentie van 'Het Sienjaal', het radicaal-democratisch project van Norbert de Batselier en Maurits Coppieters. Er werd beslist concrete voorstellen uit te werken over 'het sociaal Europa' en 'de verbreding van de democratie'. Hoewel de initiatiefnemers van een 'bemoedigende conferentie' spraken, deemsterde 'Het Sienjaal' nadien weg.

De Dassault-smeergeldaffaire (zie hoofdstuk II) veroorzaakte grote opschudding in de Parti Socialiste (PS). Daags nadat bekend was geworden dat Merry Hermanus en François Pirot waren aangehouden (23 januari) riep partijvoorzitter Philippe Busquin het partijbureau bijeen in een poging de gelederen gesloten te houden. Het bureau ontkende dat de PS smeergeld had ontvangen en bevestigde zijn vertrouwen in Busquin. Op initiatief van kamerfractie leider Claude Eerdekens kwamen op 26 januari de zestien PS-ministers en fractieleiders bijeen. In een mededeling riepen zij iedereen die bij de Dassault-affaire betrokken was op, zich ter beschikking te houden van het gerecht. Alle beschuldigten werden verzocht ontslag te nemen uit de partij-organen. De oproep, die kennelijk gericht was tot Guy Spitaels en Philippe Moureaux, de respectieve mentors van Pirot en Hermanus, kreeg op 27 januari de steun van het bureau. Beiden hielden evenwel hun onschuld staande en weigerden op te stappen. Busquin kondigde op 1 februari aan een statutair congres bijeen te roepen om de werking en de organisatie van de partij te herzien.

Nadat Spitaels was teruggetreden als voorzitter van het Waals Parlement (7 februari) en het gerecht een derde bankrekening in Luxemburg had gevonden, op naam van Patrick Moriau, leek ook de positie van Busquin bedreigd te worden. Moriau was in januari 1992, na het aantreden van Busquin, secretaris-generaal van de partij geworden. Hij had 21 miljoen frank Dassault-geld van zijn voorganger Pirot 'geërfd' en op een bankrekening in het groothertogdom geparkeerd. Busquin gaf op 17 februari toe dat hij wist dat de PS over geld beschikte dat niet in de boekhouding stond, maar hij zei dat hij de oorsprong ervan niet kende en dat hij nooit geweten heeft van de Luxemburgse rekening. Die enigszins laattijdige bekentenis werd hem door de partijbasis evenwel niet zwaar aangerekend, want op het administratief congres van 1 maart werd Busquin, als enige kandidaat, met 361 van de 478 stemmen (78,1%) tot partijvoorzitter herkozen. De vernieuwsoperatie die Busquin had aangekondigd, kreeg felle kritiek van ondervoorzitter Philippe Moureaux, die op een informatiecongres van de door hem voorgezeten Brusselse federatie (26 maart) de plannen van de PS-voorzitter hekeld. Opmerkelijk ook was dat Hermanus op het congres van de Brusselse federatie van 1 mei optrad als woordvoerder van de afdeling Jette en er fel uithaalde naar Spitaels en Busquin. Op het congres kwam het overigens tot een botsing tussen Moureaux en Charles Picqué, de voorzitter van de Brusselse gewestregering, over het migrantenstemrecht. Op een statutair congres in Luik (10 mei) voerde de PS de rechtstreekse verkiezing van de voorzitter door de partijleden in. Het mandaat van de voorzitter werd van twee op vier jaar gebracht en is één opeenvolgende maal hernieuwbaar. Voor de algemene verkiezing van de voorzitters van de federaties was er geen meerderheid. Ook het voorstel om het partijbureau door de leden te laten verkiezen, werd verworpen. De federaties bepalen zelf hoe zij hun vertegenwoordigers in het bureau aanwijzen. De vertegenwoordiging van de Brusselse 'gewestelijke' federatie in het partijbureau werd versterkt, maar de voorzitter van de federatie wordt niet langer automatisch Brussels ondervoorzitter van de partij. De beide ondervoorzitters worden aangewezen door de Waalse resp. Brusselse leden van het partijbureau. De Algemene Raad (Conseil général) werd afgeschaft; tussen twee congressen is het bureau (waarvan de samenstelling gewijzigd en de bevoegdheden uitgebreid werden) het hoogste beleidsorgaan. Krachtens de nieuwe statuten mag een PS-lid niet meer dan drie betaalde (meer dan 120.000 frank bruto per jaar) mandaten uitoefenen. Het congres keurde ook een 'Charter van de militant' en een 'Charter van de gekozene' goed, waarin deontologische regels zijn vastgelegd. Wie de regels overtreedt, kan uit de partij worden gezet. De financies van de partij worden niet langer beheerd door de

secretaris-generaal alleen, maar collegiaal door de vzw Fonsoc. Na het congres van 10 mei - de grootste schokgolven van de Dassault-affaire waren intussen voorbij - keerde de interne rust in de partij terug. In het najaar veroorzaakte de verkiezing van Merry Hermanus (17 oktober) tot lid van het bureau van de federatie Brussel enige deining. Busquin betreurde de beslissing, die niet strookte met de partijvernieuwing, maar hij moest toegeven daar, vanwege de autonomie van de federaties, niet tegen te kunnen optreden.

Bij de Parti Réformateur Libéral (PRL) werd Louis Michel bij de verkiezingen van 21-23 februari, waaraan 14.187 van de 35.245 leden deelnamen, tot voorzitter herkozen. Als enige kandidaat kreeg hij 96,3% van de uitgebrachte stemmen.

Van de crisis in en de moeilijkheden in de PS trachtte Michel gebruik te maken om de Franstalige socialisten te vervangen in de Waalse gewestregering en, langs die weg, ook in de federale regering. Berichten daarover doken begin juni in de pers op. Michel zelf deed op 30 mei in de krant 'Vers L'Avenir' een oproep voor de oprichting van een federatie tussen de PRL en de Parti Social Chrétien (PSC). La Libre Belgique schreef op 6 juni dat Michel en PSC-voorzitter Charles-Ferdinand Nothomb sinds meer dan een jaar gesprekken voerden over een centrumrechtse alliantie. De toenadering zou kunnen uitmonden in gemeenschappelijke verkiezingslijsten. Nothomb bevestigde de gesprekken, maar hij zei dat de PSC-leden vóór de verkiezingen een bevoorrechte coalitiepartner zouden kunnen kiezen. In Le Soir (7 juni) sprak oud-PSC-voorzitter Gérard Deprez zijn steun uit aan de vorming van een PRL-PSC-federatie. Het bleek dat ook hij daarover, los van Nothomb, gesprekken had gevoerd met Michel. Federaal secretaris Jacky Moraël van Ecolo onthulde dat de PSC en de PRL sinds februari een coalitiewissel voorbereidden en bij de groenen steun hadden gezocht voor een constructieve motie van wantrouwen. Ecolo, zonder de stemmen waarvan PSC en PRL geen meerderheid konden vormen in het Waals Parlement, had die steun geweigerd.

Op 9 juni wees het PSC-bureau de vorming van een federatie met de PRL van de hand. Vanuit de linkervleugel van de partij (Démocratie Chrétienne) kwam kritiek op het optreden van Nothomb, wiens positie als partijvoorzitter in het gedrang kwam. Vers L'Avenir schreef op 27 juni dat Nothomb zou worden vervangen door minister van Landsverdediging Jean-Pol Poncelet of een directorium. Le Soir maakte op 28 juni gewag van zijn vervanging door het tweespan Joëlle Milquet en Jean-Jacques Viseur. La Libre Belgique voegde daar ook de naam van André Antoine aan toe. Nothomb zegde een geplande vakantie af en liet het 'Comité directeur' op 30 juni een motie goedkeuren waarin het zijn vertrouwen in hem bevestigt. Tijdens een 'conclaf' van een twintigtal topfiguren in Marche-en-Famenne (11-12 juli) slaagde Nothomb erin de gelederen weer te sluiten en zijn positie te versterken.

In het najaar laaide de crisis weer op. Le Soir meldde op 10 oktober dat Deprez aan de oprichting van vernieuwingsbeweging werkte, via dewelke hij de PSC alsnog, samen met de PRL, in een centropartij wilde onderbrengen. Het bericht deed stof opwaaien. Het Comité directeur besliste op 13 oktober een werkgroep op te richten die de partijstrategie voor de periode vóór en na de verkiezingen van 1999 zou formuleren. Deprez zegde toe in afwachting van de resultaten geen eigen beweging op te richten. De werkgroep, voorgezeten door kamervoorzitter Raymond Langendries, kwam op 19 oktober bijeen om Deprez te horen. Zij verwierp eenparig, op Deprez na, de idee van de PRL-PSC-federatie en verzocht Langendries zijn 'informatie- en verduidelijkingsopdracht' over Deprez' beweging voort te zetten. Partijvoorzitter Nothomb zegde toe tegen 1 november 'voorstellen voor organisatie en actie' van de PSC te doen. Het Comité directeur be-

krachtigde op 20 oktober het standpunt van de werkgroep over de federatievorming met de PRL.

Tijdens een nieuwe vergadering van de werkgroep-Langendries bood Nothomb op 3 november aan Joëlle Milquet het ondervoorzitterschap van de PSC aan. Milquet, die bij de voorzittersverkiezingen van begin 1996 nipt de duimen had moeten leggen voor Nothomb, aanvaardde twee dagen later het aanbod. Zij werd bevoegd voor de interne en externe communicatie van de partij en de voorbereiding van de politieke dossiers, en kreeg de opdracht het vernieuwingscongres van 1998 en de verruiming van de partij te organiseren. Een nieuw opgericht vijf-koppig 'Comité de direction' neemt voortaan de dagelijkse leiding van de partij waar. Nog op 3 november maakte de werkgroep-Langendries duidelijk dat Deprez binnen de PSC, naar het voorbeeld van 'Démocratie chrétienne', een beweging kon oprichten, maar niet daarbuiten.

Op 5 december maakte *Le Soir* de krachtlijnen bekend van het manifest dat Deprez had opgesteld voor zijn op te richten 'Mouvement de Citoyens pour le Changement' (MCC). De PSC reageerde bij monde van Milquet, ooit de 'dauphin' van Deprez, negatief. Het manifest werd algemeen gezien als het begin van de definitieve breuk tussen de PSC en haar oud-voorzitter, die zich in 1998 zou voltrekken.

Intussen was duidelijk geworden dat PRL-voorzitter Louis Michel gesprekken had aangeknoopt met de PS met het oog op de coalitievorming na de verkiezingen van 1999. Michel, die na tien jaar oppositie tot elke prijs weer in de regering wil komen, zei op 17 oktober aan *Le Soir* dat hij bereid was een asymmetrische federale coalitie zonder de VLD te aanvaarden.

Op 21 februari werd Jean-Luc Roland, de voorzitter van de milieubeweging Inter-Environnement Wallonie, tot derde federaal secretaris van Ecolo aangewezen. Samen met de twee andere federaal secretarissen, Isabelle Durant en Jacky Morael, zou hij de partij leiden tot april 1998. Roland kwam in de plaats van Danny Josse, die om persoonlijke redenen op 8 december 1996 ontslag had genomen.

Olivier Maingain werd op het congres van het Front Démocratique des Francophones (FDF) van 25 oktober tot partijvoorzitter herkozen. Hij kreeg, als enige kandidaat, 84,6% van de stemmen.

Kamerlid Marguerite Bastien, die eind 1995 uit het Front National (FN) was gesloten, richtte op 25 januari het Front nouveau de Belgique (FNB) op. Op het stichtingscongres werd Bastien met eenparigheid (108 stemmen) tot voorzitter van de extreem-rechtse partij verkozen.

Partijfinanciering

De parlementaire commissie die de partijfinanciering controleert besliste op 6 mei voortaan openbaar te vergaderen. Tijdens de vergadering van 2 juni weigerde de oppositie de rekeningen van de PS over 1996 goed te keuren, omdat de partij, in het kader van de Dassault-affaire, had toegegeven ruim 20 miljoen frank niet in de boekhouding te hebben vermeld. Door de houding van de oppositie kwam men niet aan de vereiste tweederde meerderheid die voor de goedkeuring nodig was. De oppositie stemde er wel mee in de bedrijfsrevisor te horen vooraleer een definitief besluit te nemen. Dat gebeurde op 9 juni. De hoorzitting bracht weinig of geen nieuwe elementen. Met zeven stemmen tegen elf werd de rekening verworpen. Als gevolg daarvan verloor de SP een twaalfde van haar dotatie voor 1997, of 6,5 miljoen frank. De commissie stemde er mee in de sanctie te herzien als het gerechtelijk onderzoek daartoe aanleiding zou geven.